Sfera Politicii

REVISTĂ LUNARĂ DE ŞTIINŢE POLITICE EDITATĂ DE FUNDAŢIA „SOCIETATEA CIVILĂ"

Anul III – Nr. 16 aprilie 1994

32 pagini 400 lei

Partidele şi structura lor

PUNR

Partidele – *simius*

PAC

PSM

Texte fundamentale

Maurice Duverger

Radicalism, antisemitism, naţionalism

Pavel Câmpeanu

George Voicu

Michael Shafir

Sondajele de opinie în România

Cătălin Zamfir

Paul Blendea

Henry Carey

Alegeri în Europa

Italia

Ucraina

Franţa

Moldova

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

Editorial Board

CĂLIN ANASTASIU
DANIEL CHIROT
GHIȚĂ IONESCU
KENNETH JOWITT
GAIL KLIGMAN
DAN OPRESCU
STELIAN TĂNASE (editor)
VLADIMIR TISMĂNEANU
G.M. TAMÁS

Fundația Societatea Civilă

Președinte: DAN GRIGORE
Redacția:
Aurelian CRĂIUȚU
Smaranda MEZEI
Costea MUNTEANU
Dan PAVEL (redactor șef adjunct)

Graphics:
Tomnița Florescu

Economist:
Alice Dumitrache

Desktop Publishing:

Vali Alexandru
Manuela Gheorghiu

SFERA POLITICII
încearcă să fie un spațiu al dialogului între diferite puncte de vedere, uneori diametral opuse. În consecință, articolele inserate în paginile noastre implică exclusiv pe autorii lor.

*** Reproducerea articolelor apărute în publicația noastră se face numai cu acordul redacției.**
*** Editorii își rezervă dreptul de a edita materialele, conform uzanțelor internaționale.**

*** Ultima zi de primire a materialelor colaboratorilor noștri este data de 1 (întîi) a fiecărei luni. Articolele vor fi însoțite de un scurt „curriculum vitae" și un rezumat, ambele în limba engleză.**

*** Pentru cititorii din străinătate costul unui abonament anual este de 50$ sau echivalentul acestei sume.**
*** Pentru cititorii din țară costul unui abonament pe 6 luni este de 4.000 lei (inclusiv cheltuielile de expediție poștală).**

SFERA POLITICII este înregistrată în Catalogul publicațiilor din România la numărul 4165. Se pot face abonamente la orice oficiu poștal din țară.

Contents

3.	*Parties and*	**The Editors**	
4.	*their Structures*	**Horațiu Pepine**	Romanian National Unity Party
6.		**Romulus Brâncoveanu**	*Simius* – Parties
8.		**Liana Ionescu**	Civic Alliance Party
10.		**Gabriel Ivan**	Socialist Labor Party
12.	*Radicalism*	**Pavel Câmpeanu**	On F. Veiga's Book
14.	*Nationalism*	**George Voicu**	Anti-Semitism or Systematized
	Anti-Semitism		Delirium
16.		**Michael Shafir**	The Romanian Extreme Right in the Post- communist Period
18.	*Aspects of Transition – Opinion Pollings in Romania*		
		Cătălin Zamfir	An Electoral Warning in All Directions
19.		**Paul Blendea**	Polls' War
20.		**Henry F. Carey**	Institutionalizing Political Polling in Romania
22.	*Elections in*	**Adrian Niculescu**	Berlusconi or the Renewal of
	Europe		Center in Italy
24.		**George Cojocaru**	Electoral Radiography – Moldova
		Daniela Pîrvulescu	One Year of Right Government in France
		B. Popescu- Necșești	Ukraine Between Identity and Integration
26.	*Books and*	**Stelian Tănase**	Matei Călinescu, Ion Vianu,
	Authors		*Amintiri în dialog*
		Romulus Brâncoveanu	*Polis*
27.		**Dan Pavel**	*Proclamația de la Timișoara*
28.		**Aurelian Crăiuțu**	Stephen Holmes, *The Anatomy Antiliberalism*
29.	*Fundamental*	**Maurice Duverger**	*Political Parties*
	Texts		
32.	*Editorial*	**Stelian Tănase**	Violence and Compromise

CUPON DE ABONAMENT

REVISTA „SFERA POLITICII" • Oficiul Poștal 22, Căsuța poștală 212, Fundația Societatea Civilă • București, Tel.: 614.08.27

NUME, PRENUME.....
ADRESA .....
ORAȘ ..... COD POȘTAL .....
CĂSUȚA POȘTALĂ .....
FORMA PLATĂ ❑ Numerar ❑ CEC ❑ Dispoziție plată ❑ Carte credit
ABONAMENT ❑ 1 AN ❑ LUNI ÎNCEPÎND CU.....
SEMNĂTURA .....

Acest număr
a fost ilustrat cu gravuri
de Albrecht Dürer
Veb Verlag der Kunst. Dresden 1954

Dacă doriți un abonament la revista noastră, SFERA POLITICII, vă rugăm să decupați acest cupon de abonament și să-l trimiteți pe adresa redacției:

Oficiul Poștal 22, Căsuța poștală 212, Fundația Societatea Civilă, Revista "Sfera Politicii", București

Împreună cu dovada plății prin mandat poștal (sau prin intermediul oricărei filiale CEC) în conturile fundației SOCIETATEA CIVILĂ, deschise la Bank Coop, str. Ion Ghica nr. 13, sector 3, în contul Bank Coop S.A. – SMB 402466026422.

Cititorii din străinătate se pot abona depunînd costul abonamentului anual în conturile noastre deschise la Bank Coop, str. Ion Ghica nr. 13, sector 3, în contul Bank Coop S.A. – SMB 402466022840, sau trimițînd un cec (*money order*) pe adresa:

Oficiul Poștal 22, Căsuța poștală 212, Fundația Societatea Civilă, Revista "Sfera Politicii", București

Revista se poate procura din rețeua librăriilor HUMANITAS în orașele București, Iași, Timișoara, Sibiu, Pitești, Bacău, Slobozia, Piatra-Neamț, Brașov, Craiova, prin rețelele de librării și difuzorii de presă din orașele Focșani, Suceava, Oradea, Rîmnicu-Vîlcea, Brăila, Constanța, Cluj-Napoca, Arad, Tîrgu-Mureș, Galați, Deva, Satu-Mare, Miercurea-Ciuc, Sfîntu Gheorghe, Buzău, Alba Iulia, Bistrița.

La sediul redacției puteți procura, din stoc, numerele anterioare (1-7, 11-14) ale revistei.

Tiparul la PROGRESUL ROMÂNESC S.A.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Partidele şi structura lor

Revista *Sfera Politicii* îşi propune studierea partidelor politice din România. Va fi un demers descriptiv şi analitic, fundamental pentru înţelegerea naturii regimului politic postcomunist, a relaţiei sistem guvernamental-opoziţie, iar principalii beneficiari vor fi nu numai cititorii şi analiştii, cît mai ales politicienii.

Teoriile asupra democraţiei pornesc de la premisa că alegerile libere sînt principalul mijloc prin care cetăţenii controlează forma de guvernămînt a unei naţiuni. Pe de altă parte, democraţia nu poate fi practicată în afara competiţiei electorale a cel puţin două partide politice. Nu pot exista democraţii puternice fără partide puternice. "Viclenia raţiunii" este că nici măcar regimurile politice totalitare nu pot exista fără partide puternice. Partidul politic este un fenomen instituţional tipic al modernităţii. După cum arătau Joseph La Palombara şi Myron Weiner, partidele apar ori de cîte ori activitatea unui sistem politic atinge un anumit grad de complexitate sau cînd noţiunea de putere politică ajunge să includă ideea că masele largi trebuie să participe sau să fie controlate (studiul "The Origin and Development of Political Parties", în J. La Palombara şi M. Weiner, *Political Parties and Political Development*). Cu excepţia scurtului interludiu 1944-1946, România nu a mai cunoscut experienţa sistemului democratic de partide din 1937. În schimb, a cunoscut experienţa traumatizantă a partidului unic, a cărui principală funcţie nu era să asigure participarea maselor largi la viaţa politică, ci controlul acestora. Nu este de mirare că, începînd cu ianuarie 1990, a avut loc o explozie a partidelor. Atunci s-au manifestat ambele tendinţe: asigurarea participării şi controlul (din partea reprezentanţilor fostului partid unic, în ochii cărora orice formă politică de conducere trebuia să se bucure de sprijinul cvasiunanim).

În teoria politică există două perspective metodologice alternative asupra partidelor:

– ele sînt considerate *variabile dependente*, efectele, consecinţele unui proces de dezvoltare, ba chiar punctul culminant al unor procese de schimbare socială, economică şi politică;

– ca *variabile independente*, adică forţe instituţionale de sine stătătoare, afectînd însăşi dezvoltarea politică.

Paradoxul tranziţiei de la comunism la democraţie liberală este că cele două perspective coexistă. Prima perspectivă metodologică este utilă atît pentru înţelegerea moştenirii politice a "partidelor istorice", cît şi pentru clarificarea impactului experienţei partidului unic asupra mentalităţilor liderilor unor partide, ca şi asupra vieţii interne şi structurii acestora. Cea de a doua va fi însă crucială, întrucît capacitatea societăţilor de a face faţă crizelor de integrare, participare sau distribuţie poate fi în mare măsură afectată de tipurile de partide care s-au materializat în viaţa politică.

Ca pretutindeni, partidele din România promovează anumite valori, care apar în programele lor politice, în documentele lor principiale. După cum observa însă Vladimir Tismăneanu, stilul politic al unui partid este determinat de felul în care sînt organizate structurile sale interne, de relaţiile dintre centru şi periferie, de raportul *leadership-membership*. Grupajul nostru tematic, care se va întinde pe mai multe numere, va aborda tocmai aceste aspecte, precum şi altele (dacă liderii sînt aleşi în mod democratic în cadrul partidelor, dacă congresele sînt democratice, care sînt structurile de conducere, reprezentativitatea directă-indirectă, legăturile verticale şi cele orizontale, grupurile de presiune şi cele de interese, fracţiunile, fenomenul clientelar etc.). Ele ne vor ajuta să descifrăm fenomenul politic modern, postcomunist al partidelor din România, continuînd o cercetare începută în numerele anterioare ale revistei (nr.1/decembrie 1992, 3/februarie 1993, 4/martie 1993, 7/iunie-iulie 1993).

Încercarea va fi dificilă, dintr-o mulţime de motive, dintre care două sînt mai importante: în ciuda aparenţelor, majoritatea partidelor nu reprezintă structuri gata constituite, ci doar expresia unor tendinţe de structurare, fiind fenomene istorice, care nu pot fi puse nici măcar într-o acoladă analitică, după numai patru ani, însă putem descrie măcar momentul în care ele se află; ca o dovadă a lipsei de structurare, care ar fi dus la o anumită transparenţă şi maturitate în gîndirea conducătorilor de partide, aproape nici unul dintre acestia (fie că se aflau în coaliţia guvernamentală sau în opozitie) nu a întîmpinat cu deplină bunăvoinţă ideea unei analize ştiinţifice, politologice a structurilor sale, liderii politici refuzînd pur şi simplu să dea cercetătorilor toate informaţiile simple, primare, care în orice sistem democratic sînt de ordin public. Din acest motiv, pentru a duce la bun sfîrşit acest amplu proiect, am apelat la un grup de colaboratori valoroşi, analişti politici, sociologi, ziarişti, cercetători, iar temeinicia articolelor lor reflectă atît propriile calităţi investigative, cît şi solicitudinea liderilor partidelor studiate. Obiectivul nostru final este să putem elabora o cercetare comparată a partidelor politice, precum şi un model coerent al sistemului de partide românesc. Vom contribui astfle la elaborarea unei analize comparate a sistemului de partide din ţările est-europene, precum şi la nefinalizata încă teorie generală a partidelor, la care au lucrat atît de intens cercetători precum Maurice Duverger sau Giovanni Sartori. *(Red.)* ❑

DECRET-LEGE NR.8/1989

privind înregistrarea şi funcţionarea partidelor politice şi a organizaţiilor obşteşti în România (Monitorul Oficial nr.9/31 decembrie 1989)

Pentru realizarea unei societăţi cu adevărat democratice în România, asigurarea şi apărarea drepturilor fundamentale ale cetăţenilor şi înfăptuirea principiului pluralismului politic în temeiul art. 2, lit. a) din Decretul-lege privind constituirea, organizarea şi funcţionarea Consiliului Frontului Salvării Naţionale,

Consiliul Frontului Salvării Naţionale decretează:

Art. 1 În România este liberă constituirea partidelor politice, cu excepţia partidelor fasciste sau care propagă concepţii contrare ordinii de stat şi de drept în România.

Nici o altă îngrădire pe motive de rasă, naţionalitate, religie, grad de cultură, sex sau convingeri politice nu poate împiedica constituirea şi funcţionarea partidelor politice.

Înregistrarea şi funcţionarea partidelor politice se face în conformitate cu prevederile prezentului decret-lege.

Art. 2 Organizarea şi funcţionarea partidelor politice se fac potrivit statutelor acestora, numai pe bază teritorială.

O persoană nu poate face parte în acelaşi timp din două sau mai multe partide politice.

Scopurile partidelor politice şi organizaţiilor obşteşti trebuie să se întemeieze pe respectul suveranităţii, independenţei şi integrităţii naţionale, al democraţiei, în vederea asigurării libertăţilor şi drepturilor cetăţeneşti şi afirmării demnităţii naţiunii române.

Mijloacele de realizare a scopurilor partidelor politice şi organizaţiilor obşteşti trebuie să fie în conformitate cu ordinea de stat şi de drept a României.

Art. 3 În vederea înregistrării, fiecare partid şi organizaţie obştească trebuie să-şi prezinte statutele de organizare şi funcţionare, programul politic, să-şi declare sediul şi mijloacele financiare de care dispune şi să facă dovada că are cel puţin 251 membri.

Art. 4 Înregistrarea partidelor se face la Tribunalul municipiului Bucureşti, care în termen de 5 zile se pronunţă asupra legalităţii constituirii lor.

Împotriva deciziei Tribunalului municipiului Bucureşti se poate face contestaţie la Curtea Supremă de Justiţie, în termen de 3 zile de la comunicarea deciziei.

De la data rămînerii definitive a deciziei de admitere a înregistrării partidele politice dobîndesc personalitate juridică.

Art. 5 Cadrele militare şi personalul civil din Ministerul Apărării Naţionale şi Ministerul de Interne, judecătorii, procurorii şi diplomaţii, precum şi personalul operativ al Radioteleviziunii Române Libere nu pot face parte din partide politice.

Preşedintele
Consiliului Frontului Salvării Naţionale

Ion ILIESCU

Bucureşti 31 decembrie 1989

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

Partidul Unităţii

HORAŢIU PEPINE

The second party in the parliamentary coalition supporting the Romanian cabinet, the Romanian National Unity Party (RNUP) is a powerful regional organization. Its strength comes from playing with anti-Hungarian feelings of the Romanian majority in Transylvania. The article analyses the party, its history, structures, electoral results, doctrine, and also compares RNUP with Romanian and European parties alike.

Mică istorie

Decretul-lege nr. 8 din 31 decembrie 1989 a provocat imediat o nestînjenită proliferare a partidelor politice. În lunile ianuarie şi februarie 1990 se înregistraseră deja peste 50 de partide, dintre care astăzi doar 3 se mai află în competiţia politică. PUNR apare relativ tîrziu, la mijlocul lunii martie. Prin decizia nr. 57 din 15 martie 1990, Tribunalul Municipiului Bucureşti admitea cererea de înregistrare formulată de Partidul Unităţii Naţionale Române din Transilvania (PUNRT). Organizatorii şi primii aderenţi ai partidului erau militanţi activi ai asociaţiei culturale Uniunea Vatra Românească, fondată la Tîrgu-Mureş, care îşi propunea să reînvie un naţionalism românesc bazat pe valorile tradiţionale, dar care se remarcase mai ales prin energia cu care combătea revendicările comunităţii maghiare. Cercetînd lista primilor 251 de aderenţi, vom găsi multe nume ale unor persoane care nu îşi au domiciliul în Tîrgu-Mureş şi care vor dispărea ulterior din viaţa partidului; lista iniţială a fost însă produsul unei grăbite improvizaţii şi a unei strategii de disimulare. Fondatorii partidului, originari din Tîrgu-Mureş, se aflau deja în prima linie a conflictului cu maghiarii şi doreau să abată atenţia de la scopul central al acţiunii lor politice. Lista a fost, în cea mai mare parte, completată la Braşov, oraş la marginea zonei de conflict, dar cu persoane originare tot din judeţul Mureş. Sediul central al partidului a fost declarat la Braşov, iar primul preşedinte a fost desemnat un braşovean (Ivasiuc), al cărui nume este astăzi uitat. În 18 aprilie 1990, reprezentanţii PUNRT şi ai Partidului Republican, al cărui lider, Ioan Mînzatu, participase la investigarea evenimentelor din 19-20 martie de la Tîrgu-Mureş, se reuneau tot la Braşov, convenind să participe în alegeri pe liste comune. În primăvara lui 1991, PUNRT face a doua tentativă de a-şi depăşi limitele geografice şi, după fuzionarea cu Frontul Popular, o formaţiune neînsemnată cu sediul la Iaşi, se renunţă la titulatura de partid al transilvănenilor. După scrutinul din 20 mai 1990, problema definirii partidului faţă de asociaţia Vatra Românească se pune cu stringenţă. PUNR fusese creat de militanţi ai Vetrei Româneşti, iar Radu Ceontea, primul lider memorabil al partidului, cumula la un moment dat funcţiile de preşedinte pentru ambele organizaţii.

Întreaga evoluţie a PUNR este intim legată de primele acţiuni al UVR. Definită explicit ca asociaţie culturală, UVR a acţionat însă de la bun început ca grup de presiune, denunţînd pe lîngă guvernul provizoriu acţiunile revendicative maghiare, calificate ca destabilizatoare. UVR acuza în primul rînd separatismul şcolar iniţiat de maghiari în Transilvania, proliferarea denumirilor maghiare şi îndepărtarea unor persoane de etnie română din poliţie, administraţie şi justiţie după 22 decembrie 1989. Reprezentanţii UVR de la Cluj au cerut cu insistenţă Guvernului de la Bucureşti destituirea ministrului adjunct al învăţămîntului, Palfalvi Attila (mutat la un alt departament), iar ulterior a lui Demeny Lajos, pe care îi considerau inspiratorii deciziilor pripite de segregare a şcolilor. (În 3 februarie 1990 Inspectoratul Şcolar Judeţean Mureş primise o telegramă a ministrului Mihai Şora, prin care se dispunea mutarea provizorie a elevilor români din localul liceului Bolyai în localul Institutului de subingineri din Tîrgu-Mureş). După constituirea, prin presiunile Opoziţiei, a primului organism legislativ (CPUN), UVR a cerut să fie admisă pentru a influenţa mai îndeaproape politica centrului faţă de minorităţi. Radu Ceontea, liderul tîrgu-mureşenilor, însoţit de alţi doi membri ai UVR (ulterior deputaţi ai FSN), venea în 8 martie la Bucureşti, unde Virgil Măgureanu, în numele conducerii CPUN, îi comunica că cererea a fost respinsă. Acest episod a grăbit, se pare, înfiinţarea partidului. Înregistrat în pripă, în ziua de 15 martie 1990, pe de o parte pentru a se încadra în termenul care îi permitea participarea la alegeri, iar pe de altă parte ca replică simbolică la manifestările festive ale maghiarilor, PUNR îşi va strînge capitalul politic din întîmplările zilelor următoare. Cu toate că avem la dispoziţie o documentaţie destul de bogată despre zilele de 19-20 martie 1990, ea nu ne permite să vorbim, fără obişnuitele ezitări prudente, despre actorii politici ai înfruntărilor de la Tîrgu-Mureş. CPUN hotăra chiar în seara zilei de 20 martie instituirea unei comisii de anchetă, care va redacta un raport, completat după 20 mai de o comisie parlamentară cu datele furnizate de poliţie, armată şi procuratură. Există, de asemenea, un raport *Helsinki Watch* şi un altul francez, *Raport Mission*, elaborat de o misiune a Federaţiei Internaţionale a Drepturilor Omului. Dincolo de diferenţele de perspectivă, de accentele puse diferit, toate aceste rapoarte pun în lumină minima implicare a autorităţilor (armată, poliţie) în aplanarea conflictului. Nu s-a demonstrat însă participarea organizatorică a Uniunii Vatra Românească. Să consemnăm numai că printre aderenţii şi simpatizanţii Vetrei se află un număr însemnat de ofiţeri de poliţie şi de ofiţeri ai armatei a 4-a din Transilvania. Sigur rămîne doar faptul că UVR şi varianta sa partidică, proaspăt înfiinţată, PUNRT, au ieşit consolidate, creîndu-şi imaginea de protector al comunităţii româneşti ardelene, abandonată de o capitală cu înclinaţii cosmopolite. Acest lucru nu a scăpat liderilor politici de la Bucureşti, care, după indiferenţa cu care au aşteptat izbucnirea violenţelor, au încercat să-şi refacă imaginea publică printr-o declaraţie demagogic naţionalistă. FSN nu ignora că PUNRT, un partid improvizat, ar putea însă deveni, cu sprijinul mult mai larg al UVR, un rival însemnat pentru alegerile din 20 mai şi va prelua de aici înainte, fără rezerve, tema iredentismului maghiar. Mai mult de atît, înaintea scrutinului, FSN va propune UVR o colaborare electorală şi va oferi mai multe locuri pe listele sale unor reprezentanţi ai Uniunii. Partidul a încercat însă să-şi păstreze identitatea şi a intrat în alegeri cu un slogan de rezonanţă strict regională, care suna cel puţin straniu în provinciile vechiului Regat: *O Românie în care limba oficială unică să fie limba română, o Românie în care copiii români să nu mai fie alungaţi din şcolile lor, o Românie în care românii să poată trăi şi munci în orice judeţ şi localitate a ţării.* Cu un scor electoral foarte modest şi pierzînd monopolul asupra temelor naţionaliste antimaghiare, PUNR va trebui în primul parlament post-comunist să rămînă în umbra partidului de guvernămînt. FSN a declanşat cea mai însemnată campanie propagandistică naţionalistă, prezentînd în camerele reunite un raport care prelua toate temele UVR şi ale PUNR: raportul *Harghita-Covasna*, care denunţa, prin mărturii unilaterale şi multe falsificări, intoleranţa maghiară faţă de românii minoritari în cele două judeţe.

Liderii de atunci ai PUNR au încercat să se elibereze de sub tutela partidului de guvernămînt, pe care îl acuzau că încearcă să preia problema naţională în scopuri exclusiv propagandistice. Radu Ceontea, afirma în primăvara lui 1991 că FSN este un "partid bolşevic". Iar la Convenţia Naţională a partidului din 18 mai 1991, de la Tîrgu-Mureş, unde a fost ales preşedinte al partidului, cerea o mai mare implicare politică a UVR pentru combaterea unei presupuse complicităţi a FSN cu UDMR: "În ţara noastră trebuie făcută o Constituţie pentru români şi nu pentru minorităţi (adică pentru maghiari). În parlament, UDMR este răsfăţat de FSN, iar cei 11 reprezentanţi ai noştri sînt priviţi cu suspiciune. (...) FSN a greşit că a permis funcţionarea partidelor etnice şi că permite o propagandă deşănţată împotriva românilor".

La aceeaşi întrunire a partidului s-a tranşat problema raporturilor cu Vatra Românească. Integrarea Uniunii în partid a fost respinsă, motivul hotărîtor fiind formulat de un delegat de la Cluj: "(...) am vorbit cu mulţi ofiţeri din armata a 4-a, din poliţie, din SRI, cu oameni din Justiţie, sînt membri ai Vetrei Româneşti şi nici nu ne permitem să-i dăm la o parte."

După alegerile din septembrie 1992, Radu Ceontea va părăsi gruparea împreună cu Petru Burcă, unul dintre primii organizatori ai partidului. Filiala PUNR de la Cluj va uzurpa pe tîrgu-mureşeni impunînd un nou lider în persoana lui Gheorghe Funar, care, în calitate de primar al Clujului, dăduse antimaghiarismului o expresie practică. Interzicerea unor întruniri publice şi a inscripţiilor în limba maghiară au făcut în timp foarte scurt din Gheorghe Funar un termen de referinţă pentru naţionalismul agresiv în estul Europei. În alegerile municipale din februarie 1992, candidatul PUNR reuşise să învingă după al doilea tur de scrutin, un candidat al Convenţiei Democratice, speculînd o declaraţie echivocă a ministrului ungar al apărării privind relaţiile cu conaţionalii săi din Transilvania. Campania prezidenţială din toamna lui 1992 a readus în prim plan tema pericolului maghiar, de data aceasta într-o versiune mult mai dramatică, inspirată de articolele prevestitoare de catastrofe din *România Mare*. Identificat cu limbajul naţionalist antimaghiar, PUNR a reuşit doar în mică măsură să treacă pe cont propriu de limitele geografiei în care apăruse. S-a văzut, prin urmare, constrîns să reia politica de alianţe, care eşuase la alegerile din 1990. Ultima tentativă este coaliţia realizată în 1993 cu Partidul Democrat Agrar (BUN).

Rezultate electorale

La primele alegeri legislative (20 mai 1990) PUNRT încheie un cartel electoral cu Partidul Republican şi obţine sub sigla AUR 2,12% din voturi pentru Adunarea Deputaţilor şi 2,15% pentru Senat, rezultate care i-au dat dreptul la 9 mandate de deputat şi 2 de senator. Toate mandatele au revenit însă în exclusivitate PUNRT, care convenise cu republicanii ca în judeţele din Transilvania primele locuri de pe liste să fie acordate ardelenilor. În judeţele vechiului Regat, unde AUR a mai depus liste, republicanii au avut prioritate, dar voturile au venit în primul rînd din zonele cu populaţie mixtă româno-maghiară. Alegerile locale din februarie 1992 au anulat monopolul politic al FSN şi au adus o mai diversă distribuire a voturilor. PUNR renunţase între timp la titulatura de partid al transilvănenilor şi încerca să depăşească condiţia de partid regional, angajîndu-se pe cont propriu într-o campanie electorală pe întreg teritoriul ţării. După scrutinul din februarie, PUNR obţine 1.535 de mandate de consilier şi 96 de mandate de primar, rezultat care îl plasează pe locul al şaselea, după UDMR care a obţinut 2.616 mandate. Interesant este că, de această dată, PUNR reuşeşte să treacă frontiera Transilvaniei şi să obţină mandate şi în 6 judeţe din restul ţării. Un rezultat foarte bun în comparaţie cu propriile performanţe reuşeşte în judeţul cel mai sudic al ţării (Giurgiu), unde obţine 41 de mandate de consilier comunal şi municipal. Cu toate acestea, primele

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

Naționale Române

cinci județe în ordinea rezultatelor rămîn cele din Transilvania: Cluj, Bihor, Maramureș, Bistrița-Năsăud, Alba. Succesul răsunător al PUNR a fost însă victoria în alegerile pentru primăria municipiului Cluj. Primarul municipiului Cluj va fi desemnat și candidat pentru alegerile prezidențiale, fapt care s-a dovedit o bună tactică electorală. La legislativele desfășurate în același timp cu alegerile prezidențiale, în 27 septembrie 1992, PUNR reușește să-și tripleze rezultatele obținute cu doi ani înainte. Pentru Camera Deputaților PUNR obține 7,71%, iar pentru Senat 8,20%. După redistribuirea resturilor, PUNR trimite în parlament 30 de deputați și14 senatori. În provinciile vechiului Regat a obținut rezultate modeste: un mandat de senator la Galați și 5 mandate de deputat la Bacău, Prahova, Suceava, Constanța și București. PUNR reușește să treacă de limitele arcului carpatic, dar este de observat că tactica depunerii listelor în toate județele țării a fost dictată nu atît de încrederea în forțele proprii cît de tendința de exploatare cît mai eficientă a sistemului electoral cu redistribuirea resturilor. Baza electorală a PUNR rămîne una preponderent regională. Atît la alegerile municipale cît și la cele legislative ponderea hotărîtoare a voturilor a venit, în ordinea rezultatelor, din județele: Cluj, Mureș, Maramureș, Sălaj, Alba, Bistrița-Năsăud, Bihor.

Organizarea partidului și susținerea electorală

Decretul-lege nr. 8/31 decembrie 1989 stabilește condiții minimale pentru înregistrarea unui partid. Ulterior, Constituția a inclus dispoziții privitoare la partidele politice, care nu au fost însă detaliate printr-o lege specială. Partidele politice românești s-au dezvoltat, prin urmare, după decembrie 1989, într-un cadru juridic sumar, în care tradiția organizatorică, inventivitatea sau mimetismul au putut opera nestingherit, dar și cu dificultățile implicate. Partidele tradiționale au încercat să reproducă modelul organizatoric antebelic, cooptînd pe supraviețuitorii vechii clase politice; FSN convertea, cu multă dezinvoltură, structurile organizatorice ale fostului partid comunist, dar alte partide de tip nou aveau de învins dificultăți superioare. Prima și cea mai de seamă dintre ele a fost, fără îndoială, aceea de a-și identifica aderenții. PUNR profită de rețeaua deja constituită a Uniunii Vatra Românească, dar problema specifică era de a prelua numai acele componente compatibile cu activitatea politică explicită. UVR numără printre membri săi un număr însemnat de militari și magistrați care trebuiau să rămînă în zona umbrită a simpatizanților activi, cu o activitate dispersată în țesutul social și greu de cuantificat. Constituirea rețelei de partid pretindea, prin urmare, criterii diferite. Pentru spiritul care a guvernat organizarea PUNR, este foarte grăitoare consultarea primelor liste-proiect, cu virtualii aderenți ai partidului. Unii se regăsesc astăzi în partid, alții nu, dar cei mai mulți dintre ei aparțin unei categorii de persoane bine situate în administrație și în diferite instituții: directori de centrale industriale, foști miniștri în guvernele comuniste, directori de școli, universitari, ziariști etc. Prin urmare, PUNR organiza inițial persoane care mosteneau o bună poziție socială, prinse într-o rețea de legături personale multiple și cu naturale înclinații conservatoare.

Anticomunismul partidelor tradiționale era străin PUNR, care a întîmpinat cu indiferență mai curînd ostilă propunerile de restrîngere a drepturilor electorale pentru nomenclatura comunistă sau pentru membrii fostei Securități. *Punctul 8* al Proclamației de la Timișoara și amendamentele formulate la prima lege electorală, interpretate în litera lor, nu cuprindeau decît o minoritate a aderenților PUNR, dar efectul psihologic a fost mult mai amplu și mulți dintre aceia care își construiseră o carieră în vechiul regim, și-au simțit amenințată poziția socială. După decembrie 1989, prima reacție a societății a fost contestarea persoanelor aflate în funcții de conducere, adică a acelora indentificați intuitiv cu autoritatea regimului comunist. Fenomenul contestării s-a întins epidemic, busculînd administrația și toate instituțiile. Spre deosebire de provinciile vechiului Regat, în Transilvania și în special în zonele cu importantă populație maghiară, fenomenul contestărilor a dobîndit culoarea unei revoluții etnice. În județul Mureș, bunăoară, înainte de 21 decembrie 1989, cea mai mare parte a cadrelor de conducere erau de naționalitate română. Din cele 605 cadre de conducere (în 204 întreprinderi și instituții) 470 erau români (77,7%), 132 maghiari (21,8%), iar 3 erau de naționalitate germană (vezi anexa VI-1 din Raportul comisiei de anchetă asupra evenimentelor din 19–20 martie Tîrgu-Mureș). Dacă adăugăm faptul că, în județul Mureș, populația de origine maghiară reprezintă peste 42%, avem tabloul convingător al unei subreprezentări a maghiarilor, receptați după decembrie 1989 ca un pericol potențial. În aceste condiții, conservatorismul natural al celor care dețineau poziții de prestigiu în societate a putut să invoce o legitimitate națională. Aderența PUNR a sporit ulterior mai cu seamă în zonele în care populația română și cea maghiară se aflau, numeric, într-un relativ echilibru și unde competiția interetnică putea dobîndi consistență. Pînă în vara lui 1991, PUNR reușise să organizeze 28 de filiale județene însumînd 21.176 de membri cotizanți, dar dintre acestea Mureșul și Clujul adunau 16.500 de membri, adică patru cincimi din totalul aderenților PUNR. Ultimele date ne arată că PUNR a reușit să se extindă organizatoric în 42 de județe, și să atragă un număr de peste 40.000 de aderenți, dar proporția rămîne aproape neschimbată în favoarea Mureșului și Clujului. Prezența PUNR în cele mai multe județe din provinciile vechiului Regat rămîne simbolică și exprimă mai degrabă voința de a-și crea imaginea unui partid cu extensie națională. PUNR își declara, de asemenea, sediul central la București, cu toate că nu dispune aici nici de spațiul și nici de logistica necesară. Datele despre numărul membrilor cotizanți trebuie la rîndul lor așezate în contextul real. Contabilitatea cotizațiilor este precară și dezvăluie faptul că implicarea membrilor cu adeziune formală este de multe ori de ordin afectiv. Am putea distinge, de fapt, trei categorii: simpatizanții, aderenții și cadrele partidului. Recurența numelor pe listele electorale din 1990 și 1992 probează că s-a constituit încă de la început un număr relativ stabil de cadre, care fac politica activă a partidului. Din punct de vedere operativ, partidul se restrînge la șefii de filiale locale și la grupurile parlamentare, segmente care se suprapun de altfel în mare măsură. Congresele (Convențiile naționale) se organizează la intervale largi de timp (conform statutului PUNR odată la 2 ani) situație care nu favorizează implicarea în decizia politică a categoriei mai largi a aderenților. De altfel, partidul nu acoperă din cotizațiile membrilor săi decît o mică parte a cheltuielilor. Campaniile electorale, organizarea diferitelor întruniri și congrese sînt finanțate prin donații, a căror proveniență este mai greu de stabilit. Absența unor reglementări în această privință (în ianuarie 1992 Guvernul Stolojan înainta Parlamentului un proiect de lege pentru finanțarea campaniilor electorale, proiect respins în două rînduri prin chiar votul majorității) împiedică identificarea surselor financiare și, mai mult de atît, nu ne permite să vorbim de o finanțare ilegală. În acest gol legislativ totul este permis implicit. Faptul că PUNR a respins cu hotărîre orice legătură cu societatea "Caritas" se datorează în primul rînd caracterului prea puțin onorabil al acestor aranjamente financiare. E de notorietate publică însă relația dintre PUNR și banca clujeană Dacia-Felix.

Un aspect care decurge din caracterul regional al PUNR și totodată din opoziția structurală cu UDMR este cel al alegerii candidaților. Absența unei legi a partidelor politice, care să reglementeze, eventual, și modul de desemnare a candidaților pentru alegerile legislative (ca, de exemplu, în legea germană) favorizează o mare varietate de situații. PUNR a dezvoltat o variantă care satisface în primul rînd interesul contraponderii etnice: majoritatea covîrșitoare a deputaților și senatorilor PUNR sînt rezidenți în circumscripțiile în care au candidat, unde au, invariabil, ca adversari pe reprezentanții UDMR și pe aliații lor politici. Centrul tinde să-și întărească puterea de decizie, dar este limitat de chiar criteriul reprezentării zonale, care oferă filialelor o influență sporită. PUNR a dobîndit de aici o bună stabilitate care i-a permis, în cei doar 4 ani de existență, să treacă cu ușurință peste succesivele transferuri de putere la centru (Gheorghe Funar este al patrulea lider al partidului, după Ivasiuc, Al.I. Crișan și R. Ceontea). În cazul PUNR, verticala ierarhică tinde într-o oarecare măsură să se suprapună peste orizontala organizării teritoriale. Zonele periferice ale partidului, și cu deosebire cele din vechiul Regat, sînt excluse de la decizie și se constituie exclusiv pe o relație de tip clientelar. De altfel, pe măsură ce se extinde geografic, PUNR se vede silit să-și dilueze naționalismul antimaghiar și să adopte teme mai generale. Problema Basarabiei, de exemplu, a apărut în discursul politic al PUNR foarte tîrziu și s-a manifestat fără prea multă vigoare. Reflexul organizatoric al expansiunii geografice este apariția unei clientele politice, care amenință puritatea ideologică a partidului.

Electoratul PUNR nu poate fi însă definit prin apartenența la o categorie socială distinctă. E vorba de o categorie eterogenă, care, chiar fără să-și fi identificat bine interesele, este coalizată de tradiția adversității dintre români și maghiari. Să remarcăm că fieful PUNR îl reprezintă județele care au fost administrate de unguri, după Arbitrajul de la Viena. De altminteri, PUNR încearcă să-și legitimizeze antimaghiarismul invocînd insistent această tradiție și propunînd implicit un soi de revanșă istorică. PUNR a făcut sistematic apel la simbolurile identității naționale, dar din motive evidente nu se poate revendica de la tradiția Partidului Național condus de Iuliu Maniu și caută surse mai apropiate sau mai îndepărtate, nereușind, de fapt, decît să recupereze temele uzate ale naționalismului profesat de regimul comunist. Activitatea parlamentară a PUNR, partid lipsit de o doctrină economică și de un proiect credibil de reformă, s-a limitat de altfel la chestiunea maghiară. În dezbaterile Constituantei, deputații transilvăneni au fost foarte activi la articolele care prevedeau dreptul minorităților naționale de a folosi limba maternă în școli, justiție și administrație, propunînd de fiecare dată versiunile minimale. În general, PUNR a avut o funcție de intimidare, denunțînd intenții ascunse, iredentiste, care s-ar afla în spatele fiecărui amendament UDMR. Pe scurt, PUNR se definește pe sine ca *watchdog* al integrității teritoriale și lingvistice românești.

Poziția PUNR în sistemul partidelor românești

Este deja o achiziție certă că noțiunile de "stînga" sau "dreapta", cu accepțiuni nu întotdeauna identice chiar în spațiul Europei occidentale, nu reușesc să descrie realitatea politică postcomunistă.

Așezarea grupurilor politice în parlamentele postcomuniste s-a realizat după alte criterii decît cele care au structurat cîmpul politic înainte de război sau în alte țări cu tradiție parlamentară. Criteriul cel mai simplu de formulat și cel care ne ferește de atîtea și atîtea excepții inclasabile este fără îndoială poziția față de *punctul 8* al Proclamației de la Timișoara. În manifestul politic lansat în martie 1990 se cerea la *punctul 8* introducerea în viitoarea legislație a unei interdicții electorale pentru membrii aparatului represiv al Securității și pentru activiștii Partidului Comunist. Acest *punct 8* a devenit imediat principalul subiect al dezbaterii publice și a fost introdus ca amendament în dezbaterea primei legi electorale, în cadrul Consiliului Provizoriu de Unitate Națională. Cei care s-au pronunțat pentru interzicerea participării în alegeri a celor care exercitaseră puterea politică în regimul comunist au constituit ceea ce putem numi *dreapta*, iar ceilalți au constituit *stînga*. Acest criteriu nu îngăduie o rafinare a descrierii, și nu poate da seama de diferențele doctrinare, are în schimb avantajul de a fi un punct de plecare în descrierea funcțională a sistemului partidelor românești. Liberali, creștini-democrați sau social-democrați, partide structurate în jurul supraviețuitorilor clasei politice antebelice, s-au grupat laolaltă în zona *dreaptă* în temeiul acestei opțiuni. În partea cealaltă găsim Frontul Salvării Naționale, PUNR și alte cîteva grupuscule satelite. *Dreapta* s-a definit, prin urmare, pe baza unui criteriu de excludere a *stîngii*, situație contradictorie prin raportare la regulile sistemului politic pluripartit, dar izvorîtă din modalitățile diferite de legitimare. La dezbaterea noii legi electorale, în primăvara lui 1992, gruparea disidentă a lui Petre Roman își descoperă interese politice noi și se pronunță în favoarea unei versiuni restrînse a *punctului 8*, trecînd practic în *dreapta*, cu toate că va continua să se definească ca partid social-democrat. Dreapta își pierde astfel omogenitatea inițială și devine mai permisivă, pregătind disoluția sistemului bazat pe clivajul comuniști-anticomuniști.

În ansamblul *stîngii*, PUNR are însă o poziție originală, deoarece este singurul partid care se definește, la rîndul său, pe baza criteriului de excludere a unui segment al *dreptei*. PUNR s-a pronunțat cu perseverență pentru elaborarea unei

(continuare în pag. 7)

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Partidele *simius*

ROMULUS BRÂNCOVEANU

The article reffers to some Romanian political parties called simius *parties (in Latin "*simius*" means monkey). These* simius*-partie imitates authentical parties and their action.*

164 de partide, alte 7 în curs de înscriere şi o "mică teorie" a acţiunii sociale

În februarie 1994, pe listele Tribunalului Municipiului Bucureşti figurau 164 de partide şi formaţiuni politice, alte 7 aflîndu-se în curs de înscriere. Cu aproape doi ani în urmă erau înregistrate "numai" 141 (*Expres*, an 3, nr. 21). O creştere importantă aşadar, chiar dacă multe dintre aceste partide nu mai sînt altceva decît un număr într-un registru.

Între partidele noi, unele sînt rezultatul binecunoscutului fenomen de fracţionare. Altele anunţă mişcări politice astăzi abia bănuite, cum ar fi cazul Partidului Popular care, după cum se zvoneşte, a fost creat cu scopul de a constitui un refugiu, la o adică, pentru aripa conservatoare a PDSR. Altele sînt, poate, rezultatul unor iniţiative independente. Oricum ar fi, continuitatea acestui proces de la revoluţie încoace dovedeşte că noua raţionalitate socială încă nu s-a aşezat, *crearea de autoobligaţii şi imitaţia* rămînînd între principalele forme de raţionalizare a acţiunii politice. Căci "istoria nu este făcută de forţe abstracte şi impersonale, ci de acţiunea oamenilor".[1]

Prin acţiune înţeleg, într-o manieră weberiană[2], orice comportament individual căruia actorul îi acordă un sens subiectiv, iar prin *raţionalizare – modalităţile* (procedurile) prin care actorul acordă un sens acţiunilor sale. Sensul unei experienţe noi, în curs de trăire, rezultă din raportarea acesteia la contextul general al experienţei trecute, anterioare, a unui actor, prin intermediul schemelor de experienţă. Schemele de experienţă desemnează procedee tipice de raportare a experienţei noi la experienţa trecută.[3] Într-un anumit punct de vedere, orice experienţă în curs de trăire este o experienţă nouă. Există însă şi situaţii în care o parte a noii experienţe nu se încadrează în scheme tipice şi trebuie învăţată. Un om care nu şi-a părăsit niciodată satul natal, mutîndu-se la oraş, îşi va construi lumea pornind de la ceea ce ştie, prin rupturi repetate de habitudinile sale. Mai devreme sau mai tîrziu, el se va dumiri şi nu-şi va mai căuta neamurile întrebînd din om în om ("unde stă a lu' cutare?"), ci interesîndu-se de o "adresă". În orice caz, despre noi, astăzi, nu se poate spune că am fi în posesia unor scheme de experienţă specifice unei lumi democratice. Dimpotrivă, realitatea socială ni se oferă pre-interpretată în termenii vechii societăţi, comportamentele politice fiind condiţionate adeseori de reflexele dobîndite în anii comunismului. Altfel spus, pentru a căuta pe cineva, continuăm să întrebăm din om în om, cu toate că avem idee despre ceea ce vrea să zică o "adresă". În lozinca "cine-a stat 5 ani la ruşi nu poate gîndi ca Bush" există, deci, un adevăr. Nu pentru faptul că învăţul n-ar avea dezvăţ sau că un individ n-ar fi capabil să-şi schimbe opţiunile adaptative, ci pentru că schemele de acţiune pe care le deţinem, cu sau fără voia noastră, ne interpretează ele lumea, cel puţin ca un cadru de referinţă implicit al noilor noastre proiecte. Există însă şi scheme de experienţă foarte generale care, în situaţii cu totul noi, ne permit să ne descurcăm. Una dintre acestea este "a face ca alţii" sau, altfel spus, imitaţia, copierea. O asemenea schemă înlocuieşte propriile noastre calcule de eficienţă, ne scuteşte de efortul învăţării prin încercare şi eşec şi ne orientează integrativ în raport cu ceilalţi. O alta este crearea de autoobligaţii în virtutea unor alegeri şi soluţii anticipate, prin autoobligaţie actorul mobilizîndu-se în vederea susţinerii unui comportament anticipat de reaşezare şi selecţie a stocului de opţiuni oferite de cadrul social.[4] Autoobligaţia este mai evidentă atunci cînd acţiunea vizează un cadru de referinţă valoric sau interpretabil valoric. Mă regăsesc, de pildă, odată cu ruperea de comunism, ca un adept al liberalismului şi îmi creez obligaţia de a acţiona în conformitate cu această concepţie. În funcţie de ceea ce ştiu, de ceea ce învăţ, de noile mele experienţe, îmi construiesc în continuare opţiunile eliminînd proiectele alternative în baza unor criterii de selecţie ce satisfac obligaţia pe care mi-am creat-o.

Imitaţia şi autoobligaţia au stat la baza apariţiei unei mari părţi a societăţii noastre civile şi politice: partide şi formaţiuni politice, sindicate, ligi ale apărării drepturilor omului, cluburi de dezbatere intelectuală şi de atitudine politică ş.a.m.d. În crearea acestora s-a urmat modelul unor organizaţii similare din ţările democratice, din alte ţări ale Estului sau ale diverselor noastre tradiţii, invocîndu-se obligaţii (comandamente) izvorînd din trebuinţe sociale, necesităţi istorice, valori sau interese.

Imitaţia şi crearea de autoobligaţii nu au neapărat rezultate rezonabile. Dimpotrivă, putem găsi zeci şi sute de situaţii în care, departe de a fi mijlocit un autentic transfer de experienţă, imitaţia şi autoobligaţia au condus la rezultate inconsistente sau aberante, moleculele noii raţionalităţi sociale înotînd încă şi astăzi, la aproape cinci ani de la revoluţie, într-o masă de formaţiuni spontanee, lipsite din capul locului de viabilitate. Înaintea alegerilor din 1992, din iniţiativa sindicatelor s-a format Convenţia Solidarităţii Sociale, cu autoobligaţia de a apăra în plan politic interesele membrilor de sindicat. A fost un eşec! Confederaţia, deşi a beneficiat de sprijinul sindicatelor şi de logistica acestora, de experienţa politică acumulată de liderii sindicali, n-a reuşit numărul necesar de voturi intrării în parlament. Această iniţiativă politică rămîne, totuşi, în planul rezonabilului. De multe ori însă, rezultatele combinaţiei dintre imitaţie, crearea şi asumarea de obligaţii par să nu mai aparţină fenomenologiei politice, ci aceleia a patologiei sociale. În ceea ce mă priveşte, eu le plasez în domeniul fenomenologiei politice "autentice", multe dintre acţiunile unor asemenea partide nedeosebindu-se cu nimic de acţiuni girate de partide "serioase", calificate aşa nu numai de percepţia obişnuită asupra lor, dar şi de testele electorale: incoerenţă doctrinară şi de discurs, politicianism excentric, demagogie absurdă etc. Propunerea ca Regele să candideze la preşedinţia României, de pildă, nu se deosebeşte prea mult de prevederea conţinută în platforma-program a unui partid, potrivit căreia "conducerea unităţii, colectivităţii, se va face prin rotaţie, în mod obştesc, nu va fi retribuită, de membrii cu capacitate şi curăţenie morală ai unităţii".

Asemenea acţiuni, să le numim "neconvenţionale", sînt produsul imitaţiei şi al asumării de autoobligaţii, fără un minim spirit critic şi un minim autocontrol. Dacă se poate spune aşa, cele două scheme de raţionalizare a acţiunii de care vorbeam sînt, mai plastic, dacă nu mai exact spus, *maimuţărite*. Vreau să subliniez că nu folosesc acest cuvînt în mod peiorativ, ci descriptiv, intenţia mea fiind de a sugera fenomenul de înlocuire a încercărilor de raţionalizare cu automatismele lor. Partidele cărora le sînt proprii asemenea manifestări – aşa cum presa este numită "cîine de pază" sau cum Pareto a făcut distincţia între "elitele-lei" şi "elitele-vulpi" – ar putea fi numite *partide-simius* (lat. *simius* = maimuţă).

Despre o distincţie în interiorul distincţiei, partide-simius, partide-clown, şi totuşi clowni şi bufoni.

Cel mai cunoscut partid-*simius*, care a beneficiat de mediatizarea CPUN-ului şi care a constituit subiectul mai multor scandaluri de presă, a fost *Partidul Naţional Progresist*, condus de "contele" Zambra Iosipescu şi de membrii casei sale "nobiliare". Despre modul în care s-a format acest partid avem informaţii de la dl. Emilian Moceanu, vicepreşedinte, mai apoi dizident şi autor al fracţionării partidului: "Ideea creării acestui partid a fost a mea, dar Iosipescu l-a înscris. Iosipescu cunoştea încă din 20 decembrie situaţia din ţară, dar nu ştiu de unde. Era atunci total cu puterea. După căderea lui Ceauşescu, pe 22, Iosipescu s-a îmbrăcat militar – se purta pe atunci lozinca "Armata e cu noi". Totuşi a stat ascuns. Locuiam în acelaşi bloc, el la etajul 8 eu la etajul 12. M-a mai şocat că, deşi partidul nu era înscris, după evenimentele de la Palatul Victoria, pe data de 29 ianuarie 1990, a dat un comunicat" (*Expres magazin*, 3–10 iulie 1991). Odată format, cu un program alcătuit din "doleanţe", partidul a revendicat pentru şeful său, care îşi declarase, în ciuda fragedei sale vîrste de 18 ani, profesia de "politician", funcţia de senator pe viaţă. Deşi dl. Moceanu încearcă să sugereze originile oculte ale partidului pe care l-a moşit cu buna sa credinţă, comportamentul viitorului său şef de partid, care "cunoştea situaţia din ţară" şi se îmbrăca militar, sugerează mai degrabă o primă încercare de identificare simbolică şi de învestire opţională. El vrea, mai întîi, să fie *militar*, căci armata îi pare a fi deţinătoarea autorităţii, a legitimităţii şi a prestigiului, după care se hotărăşte să devină *om politic*. Mulţi au luat în zilele acelea o asemenea decizie, dar puţini au fost aleşi de jocul întîmplării să întruchipeze într-o formă aşa de pură tranziţia la noua idee a omului politic, pentru că dl. Iosipescu şi-a creat autoobligaţia de a ajunge politician, lipsit aproape de orice argument care s-o motiveze în ochii celorlalţi, ai electoratului şi ai poporului, cum s-ar spune. Domnia-sa nu avea, după cum scriau ziarele, nici măcar o profesie care să sugereze un posibil prestigiu de fructificat politic. Fiind aşa de tînăr, s-a declarat de aceea politician, asumîndu-şi răspunderea cuvenită. Faptul de a fi senator pe viaţă nu vine defel în contradicţie cu rolul social pe care şi-l asumase şi care trebuia să fie completat cu un statut. Cu atît mai mult, calitatea de "conte", în lipsa altui suport de prestigiu şi de legitimitate, îl îndreptăţea pe dl. Iosipescu să deţină funcţia (titlul) de senator. Ea sugerează dezinteresul pentru funcţia în sine,

îl ridică deasupra politicienilor de rînd, ba chiar îi conferă acea aură de mister care îi înconjoară pe supravieţuitorii luptei de clasă. Dl. Iosipescu se înfăţişează, astfel, ca un erou romantic, un descălecător politic gata să-şi asume servitutile bărbatului de stat în numele idealului generos al libertăţii şi democraţiei.

Nu doar Partidul Naţional Progresist invocă drept sursă a legitimităţii autoobligaţiilor pe care şi le-a asumat instituţii ţinînd de benzile desenate ale mitologiei istoriei.

Antetul unuia dintre partidele formate, cum altfel, după revoluţie arată astfel: România, PARTIDUL UMANITAR AL PĂCII, CONSILIUL DE COROANĂ, SEDIUL CENTRAL BUCUREŞTI, Telefon etc. În platforma-program a acestui partid există "puncte" precum: "Partidul Umanitar al Păcii, în ilegalitate din 1953, a fost reînfiinţat pe 10 mai 1978, la Canalul Dunăre-Marea Neagră, fostul regim şi-a exercitat represiunea şi l-a suprimat, condamnînd iniţiatorul la 12 ani detenţiune forţată, cu înfometare şi nopţi nedormite, rupîndu-i piciorul stîng... Schimbarea posturilor unde lucrează slabi şi anemici cu posturile comode ale celor robuşti pe profesiuni... Urgentarea prezenţei salatelor verzi, în tot timpul anului, a supelor, a mîncărurilor de grătar în toate unităţile... Adoptarea unui decret prin care să se instituie obligativitatea pentru fiecare şofer, de pe maşini de stat sau particulare, de a lua orice călător dacă are loc... În limbajul comun persoanelor superioare ca pregătire, chiar dacă au vîrsta mai mică, li se va zice «dv.», ca formulă de adresare, iar celor inferioare li se va zice «tu»... Treptat se va circula numai cu scaunele ocupate, în toate mijloacele de transport, ajungîndu-se astfel la adevăratul transport civilizat" ş.a.m.d.

Se vede bine din această platformă că Partidul Umanitar al Păcii şi-a luat obligaţia de a-i apăra pe cei umili, neajutoraţi, şi că segmentul său electoral îl constituie infirmii *Umwelt*-ului. PUP încearcă să-şi apropie acest segment legitimîndu-se cu teme precum "ilegalitatea", "represiunea", "condamnarea", "canalul Dunăre–Marea Neagră", "10 mai" chiar, ţinînd de un eroism care, pentru liderul său, chinuit de înfometare şi de nopţi nedormite, nu poate fi, cum altfel, decît păgubos. Închipuindu-se asemenea sergentului lui Vasile Alecsandri, iniţiatorul acestui partid, la rîndu-i cu piciorul rupt, nu vede o altă demnitate mai mare decît aceea de a fi obiect al compasiunii. Revendicările practice, dorinţa de a pune ordine în spaţiile celulare ale societăţii, de a reglementa şi facilita transportul persoanelor sînt dovada unui pragmatism focalizat, bazat pe judecăţile spontan iluminate ale bunului simţ. Deşi în unele puncte ale programului partidului, idealul păcii, al convieţuirii liniştite şi în ordine, al umanismului predomină, totuşi, "crearea de condiţii pentru fiinţele umane rămase fără mijloace umane şi fără adăpost datorită invidiei şi persecuţiei umane" rămîne, pînă la urmă, obiectivul

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

său cel mai de seamă.

Putem vorbi, aşadar, de imitaţia şi de autoobligatia unui populism, care, lipsit de retorica viguroasă proprie altor partide, este în acelaşi timp sfios, melodramatic, revendicativ, dar nu lipsit de intransigenţe, de scortoşenie şi artag. Şoferii care nu-i vor lua pe autostopişti "vor fi pedepsiti contraventional 6 luni". De asemenea, formulele de politete fată de nocratie sînt stipulate prin lege şi obligatorii. Actionînd sub deviza "Viata înseamnă zîmbet, frumusete, cîntec", PUP a încercat să-şi facă loc în viata politică dînd solutii concrete – atît de cerute – la nervozităti şi incomodităti pe care, în viziunea sa ideologică, societatea democratică le exclude.

Politici concrete, cu ambitii structurale, ne oferă şi *Partidul Eroilor Căzuti Pentru Libertatea Eroilor Rămaşi în Viată, Afectati de Gloantele Barbare*. Înfiintat de un "membru CC, ofiter al inteligentului serviciu de la 19 ani", platforma acestui partid contine următoarele: "Partidul prevede însănătoşirea economiei nationale în termene scurte de 10 zile... Partidul dînd libertate economiei de piată unde valoarea leului va creste mult... Scopul partidului e un popor bogat, e şi o tară bogată, e şi conducători ce îi servesc în administratie şi pe plan international politic... Partidul Eroilor dă libertate crescătorilor de animale de a-şi tăia vitelul, boul, vaca pentru uz casnic şi a-l vinde la piată. La 1.000 de kg carne de pasăre impozitul este de două kg... Partidul militează tărănimii fără de pensie la anii bătrînetii, la 60 de ani, tăranul cu pensie de mizerie de la CAP etc. Se va ridica pensia la vîrful celor cu mapa, fiind mai grea sapa... Partidul militează înlocuirea debandadei militare să fie mutat din colt în colt de tară provocînd oboseli, surmenaj armatei...".

Ceea ce este interesant în aceste platforme- program e că prin toti porii ele respiră "terapia de soc", un radicalism necrutător fată de relele domestice. Fondatorii acestor partide au reveria autoritătii şi a puterii asemenea pensionarilor întepeniti de ger sau bătuti de soare în cap pe la cozi. Unele din "punctele" pe care le propun nu se deosebesc foarte de solutii date de te miri cine chiar în parlament, aşa cum s-a întîmplat cînd patriarhul a fost propus cap al oştirii. Faptul că ei nu ne programează o tiranie ca-n Rusia e numai consecinta obligatiei pe care şi-au asumat-o de a milita pentru o societate democratică bazată pe pluripartidism.

Ca în orice arenă, nu este exclus ca partidele-simius să aibă lîngă ele un dresor. Dacă nu-l au, atunci, cu siguranţă, partenerii lor cei mai potriviti sînt partidele-clown. Partidele-clown, cu bună ştiintă, parodiază partidele-partide. Dacă în alte tări din Est, partidele-clown şi-au propus să reprezinte interesele băutorilor de bere sau diverse preferinte erotice, partidele-clown parodiază chiar ideea de partid, năzuind la gratuitatea absolută tocmai pe baricadele politicii. Despre clowni şi bufoni, despre *Partidul Liber-Schimbist* şi *Uniunea Liberală Brătianu*, poate, cu prilejul unei alte "mici teorii" a actiunii politice... ❑

NOTE:

1. J.F. Revel, *Democracy against itself*, 1993, New-York, The Free Press, p. 85.
2. Vezi, M. Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, 1924, Tübingen, vol. I, p. 1.
3. Pentru chestiunile teoretice legate de raporturile de sens, vezi A. Schutz, *The Phenomenology of the Social World*, 1972, London, Heinemann.
4. Vezi J. Elster, *Ulysses and the Sirens. Studies in rationality and irationality*, 1979, Cambridge, Paris, Cambridge University Press, mai ales capitolul 2.

ROMULUS BRÂNCOVEANU (born in 1957), he graduated from the Faculty of Philosophy and History (University of Bucharest, in 1982). Currently he is a senior researcher at the Institute for Educational Sciences; he publishes articles and political analyses in *România Liberă*, *Contrapunct*, *22* etc.

LEXICON

Partid politic

Definitiile acestui tip de grup politic au cunoscut o serie de diferentieri, în functie de rolurile asumate în soci-

etate, de contextele economice şi culturale, de epocile istorice. Astfel, în 1810, Benjamin Constant a formulat o definitie liberală, a partidului ca grup ideologic: *"Un partid politic este o reuniune de oameni care profesează aceeaşi doctrină politică"*. Cu timpul, s-a impus o definitie pragmatică (de pildă, la E.E. Shattschneider, *Party Government*, 1942 sau la Joseph Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, 1942): *partidele sînt grupări politice ai căror membri actionează concertat într-o competitie pentru cucerirea şi mentinerea) controlului puterii (sau al mijloacelor de guvernare)*. Într-o lucrare de referintă pentru studiul problemei, Joseph La Palombara şi Myron Weiner enuntau cele patru conditii pentru existenta unui partid politic: 1) continuitatea în organizare, ceea ce presupunea o durată de viată care să nu depindă de cea a liderilor săi; 2) o organizare locală manifestă şi permanentă, cu comunicatii regulate şi alte relatii între unitătile nationale şi locale; 3) hotărîrea constientizată a liderilor, atît la nivel national cît şi local, pentru a captura şi detine puterea deciziei singuri sau în coalitie cu altii, nu numai pentru a influenta exercitiul puterii; 4) o preocupare a organizatiei pentru a-i duce pe simpatizanti la urne (*Political Parties and Political Development*, 1966).

Este interesant că definitia pragmatică avea să fie respinsă de către Giovanni Sartori, considerat autoritatea supremă în teoria partidelor, pe motivul că la capitolul cîştigării şi mentinerii puterii (sau a mijloacelor de guvernare) se califică şi sindicatele, bisericile, precum şi armatele publice sau particulare. Analiza partidelor din Asia, America Latină şi Africa (cu caracterele lor regionale, tribale, etnice, fără continuitate sau organizare centrală/locală etc.), l-a condus pe Thomas Hodkin să dea următoarea definitie: *"Pentru moment, probabil că este cel mai convenabil să considerăm ca 'partide' toate organizatiile politice care se privesc pe ele însele ca 'partide' şi care în general sînt considerate a fi astfel"*. (*African Political Parties*, 1961). Realitatea politică postcomunistă a descurajat pe multi dintre cei care ambitionau să elaboreze o teorie generală a partidelor politice. Totusi, pentru a nu cădea în capcanele şi aporiile filosofiei analitice cu privire la posibilitatea de a vorbi cu sens despre orice există în realitate, să acceptăm măcar o definitie de lucru. Este vorba de definitia minimală propusă de Sartori: *"Un partid este orice grup politic care se prezintă la alegeri şi este capabil să-şi plaseze, prin intermediul alegerilor, candidati pentru posturile publice"* (în *Parties and Parties systems. A framework for analysis*, vol. I, 1976). Despre functiile, organizarea şi sistemele de partide politice, puteti citi în numerele tematice ale revistei noastre. (D.P.)

(urmare din pag. 5)

legi care să interzică functionarea partidelor constituite pe bază etnică şi a cerut, la fiecare moment mai important de reafirmare a revendicărilor autonomiste maghiare, scoaterea UDMR în afara legii. Dar, pe măsură ce confruntarea *stîngii* cu *dreapta* şi-a atenuat dramatismul, PUNR a rămas într-o pozitie de cvasiizolare, acceptat cu oarecare rezerve de *stînga* şi dezavuat cu energie de *dreapta*.

PUNR s-a plasat, de la bun început, în zona *stînga* şi s-a regăsit, după alegerile legislative din 20 mai 1990, în toate grupările majoritare, relativ omogene, care au sustinut guvernele postcomuniste. Tema însăşi a pericolului maghiar era dezvoltată cu energie cel putin egală de un segment al partidului de guvernămînt provenind, în parte, din chiar membrii Uniunii Vatra Românească care acceptaseră oferta de a candida pe listele FSN. Partidul majoritar încercase să asimileze toate grupurile marginale, raliindu-le la ideea interesului national şi creînd întrepătrunderi şi dependente reciproce. La municipalele din februarie 1992, bunăoară, candidatul PUNR este ales primar al Clujului după al doilea tur de scrutin, cu ajutorul FSN, ieşit din competitie. Legislativele se desfăşoară însă după un sistem diferit. În toată evolutia sa, PUNR pare să confirme "legile" lui Maurice Duverger, care stabileşc o corelatie între tipul de scrutin şi sistemul de partide politice. Reprezentarea proportională, observa Duverger, tinde să creeze un sistem de partide multiple, rigide şi independente unele de altele.

Într-adevăr, PUNR, după două scrutinuri, reuşeşte să se afirme ca partid independent, provocînd chiar serioase dificultăti în colaborarea partidelor *stîngii*. Puterea sa electorală nu i-a dat dreptul după primele alegeri să pretindă o pozitie mai bună în cadrul coalitiei, dominată categoric de FSN, dar, după alegerile din septembrie 1992, *stînga* realizează o coalitie minimală, amenintată de retragerea oricăruia dintre membrii săi. PUNR, care detine pozitia a doua ca pondere electorală, a încercat să-şi impună conditiile, eşuînd însă din pricina valentelor amputate de colaborarea cu *dreapta*. Prin urmare, PUNR nu pare încă pregătit să facă fată unei noi organizări a sistemului politic românesc, în care criteriile de excludere tind să fie înlocuite cu cele de competitie.

Comparatia cu partidele Europei occidentale

Reprezentantii PUNR la Consiliul Europei, mai întîi ca invitati şi apoi ca membri cu drepturi depline, au avut reale dificultăti în a-şi alege grupul parlamentar la care să se afilieze. Un deputat PUNR, de exemplu, atras de eticheta, în aparentă, cea mai cuprinzătoare, a ales grupul democrat, care grupează însă în primul rînd pe conservatorii britanici; alti membri PUNR s-au prezentat la grupul liberal, dar, şi într-o situatie şi în cealaltă, s-au formulat obiectii. Nimeni nu era entuziasmat de a primi în rîndurile sale pe reprezentantii unui partid cu faimă de a fi nationalist şi izolationist. Dificultatea a fost nu numai a noilor sositi din România, dar, deopotrivă, şi a parlamentarilor Consiliului Europei, care au ajuns la concluzia că e necesar să se elaboreze un set de criterii care să dirijeze optiunea politică. Schimbînd ceea ce e de schimbat, dificultăti asemănătoare au existat ori de cîte ori organismele europene au fost în situatia de a primi noi membri. Intrarea, bunăoară, în sînul Comunităţii Europene a Marii Britanii, Irlandei şi Danemarcei în 1973, tări cu o cultură politică specifică şi ostilă tendintelor federaliste care animau continentul, a produs încurcături în Parlamentul European. Dacă partidele laburiste, cel britanic şi cel irlandez, au aderat imediat la grupul parlamentar socialist, Partidul Conservator s-a confruntat cu situatia că pe continent nimeni nu se dorea asociat cu conservatorii. De fiecare dată însă noii veniti au slăbit coerenta grupurilor parlamentare, sporindu-le gradul de permisivitate. Grupul democrat-crestin, de exemplu, a primit în rîndurile sale partidul irlandez *Fine Gael*, care avea cele mai mici legături cu democratia-crestină, fapt care, din motive de rivalitate internă, a împiedicat aderarea la acelaşi grup a partidului *Fianna Fail*. După schimbările politice din Europa de Est, la Consiliul Europei s-a petrecut un lucru asemănător. Reprezentantii PUNR s-au îndreptat către grupul liberal, profitînd de absenta din delegatia românească a unui deputat al partidului liberal, dar, odată ce liberalii români vor reusi să promoveze un reprezentant la Strasbourg, vom asista cu siguranţă la o nouă încurcătură.

Pe de altă parte, partidele care au constituit după ultimele alegeri legislative majoritatea parlamentară (PDSR, PUNR, PSM, PRM) n-au reuşit o afiliere la internationalele partidelor democratice. Spre deosebire de PDSR, care şi-a schimbat titulatura la ultima convenţie natională (FDSN>PDSR) şi cu scopul afilierii la social-democratia europeană, PUNR nu a avut nici o tentativă asemănătoare, deoarece dificultatea definirii şi originalitatea sa în contextul partidelor europene era foarte subliniată.

Receptarea occidentală contine la rîndul ei o anumită neadecvare. PUNR are o consolidată imagine de partid extremist ultranationalist, etichetă aplicată de regulă unor partide regionale separatiste, cum ar fi ETA, partidul nationalist basc, care-şi face un titlu de glorie din lupta violentă împotriva regimului. Ar fi, de asemenea, extravagantă o apropiere între PUNR şi grupările neofasciste PUNR rămîne, deocamdată, cu toate încercările sale de a-şi extinde aria electorală în provinciile vechiului Regat, un partid nationalist, preponderent regional, dar, dacă ar fi să căutăm cu tot dinadinsul un termen de comparatie, ar trebui să coborîm în istoria tărilor europene mult către începutul secolului. PUNR ar fi mai curînd asemănător, ca poziţie într-un cîmp politic conflictual, cu mişcarea *Ulster Volunteers*, creată în 1912 de protestantii unionişti din Ulster, favorabili mentinerii Uniunii Irlandei cu Marea Britanie. Tot atunci, catolicii irlandezi creaseră *Irish Voluuteers*, care luptau pentru independenţă. De aici înainte însă încep diferentele. PUNR este un partid legalist, care se exprimă pentru păstrarea status quo-ului şi reprezintă expresia radicală în combaterea autonomismului profesat de UDMR. În general, PUNR trebuie aşezat alături de toate acele contramişcări născute ca replică la revendicările secesioniste şi care afirmă explicit sau implicit o vulnerabilitate a statului. Extremismul este, desigur, continut ca virtualitate.

Militantii PUNR sînt în permanentă contrariati de percepţia occidentală şi ei cred că ea se datorează exclusiv contrapropagandei UDMR. Se spune că activişti ai autonomismului maghiar au furat ştampila PUNR cu care au parafat textul unui program politic apocrif în care antimaghiarismul dobîndea expresia verbală cea mai violentă, răspîndindu-l în toate mediile politice occidentale cu intentia de a crea despre UDMR imaginea unui partid de tip fascist. Episodul e semnificativ, el exprimînd cel mai bine senzatia militantilor PUNR că mesajul politic emis ajunge distorsionat la receptor. Dificultatea receptării se datorează însă în primul rînd diferentelor de cultură politică dintre o Europă preocupată tot mai mult de soluţii federaliste şi centralismul nationalist al Estului. ❑

HORAŢIU PEPINE - born in Braşov (1959); graduate from the Department Romanian Language and Literature of the University of Bucharest (1985). Former editor of *22* magazine, he is currently a correspondent of Radio Free Europe in Bucharest.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

Partidul Alianței Civice

LIANA IONESCU

The Civic Alliance Party (CAP) was created by an intellectual elite, as an alternative to historical parties and as an expression of the post-communist civic movement. With a neo-liberal leaning, CAP became famous in Romania thanks to its unique and courageous attitude in a crucial, historical moment: the Moscow's neo-communist coup from August 1991.

An important member of the Democratic Convention from Romania and of the Parliament, CAP was confronted with an internal split when came the moment of a decisive ideological option between three competitive platforms. Now this modern party is trying to define its constituency outside intellectual and urban circles.

Desprins în vara anului 1991 din Alianța Civică – cea mai prestigioasă organizație politică apartidică din România – Partidul Alianței Civice a dobîndit un statut legal la 1 august 1991, prin decizia nr. 19 a Tribunalului Municipal București. Inițiativa creării lui a aparținut unor elite intelectuale, care au considerat oportună asumarea unor responsabilități politice nemijlocite și implicarea directă în competiția politică. În contextul politic românesc, PAC este, așadar, un partid nou, fără corespondent în trecutul precomunist, care nu a rezultat nici dintr-o fracționare, asemenea altor partide, ci din dorința de a depăși etapa acțiunilor de stradă și lupta politică în forma ei civică, oferind în același timp o alternativă stilului de acțiune al partidelor istorice. Apariția PAC s-a înscris în procesul ce marchează toate țările postcomuniste, de trecere de la mobilizarea civică la institutionalizare, respectiv de la angajarea unor pături ale populației în lupta pentru diverse obiective – economice, sociale, politice – la constituirea instituțiilor fundamentale, necesare funcționării unei societăți democratice.

În momentul apariției acestui partid, oferta politică era structură astfel: o propunere de restaurare completă a regimului politic și social interbelic; o perestroika românească, bazată pe nostalgia perioadei de liberalizare și relativa prosperitate din anii 1965-70 și care a încercat sincronizarea societății noastre cu ceea ce se întîmpla în imediata vecinătate la Răsărit; reapariția, sub forma nationalismului, a direcțiilor celor mai periculoase din politica românească, sustinute de nostalgicii comunismului. În ceea ce privește cererea politică, exista o categorie a populației care, deși animată de o radicalitate anticomunistă, nu se regăsea în stilul politic al partidelor de opoziție existente. Oferta politică pe care o prezenta PAC a corespuns acestei cereri nesatisfăcute, evidențiată, îndeosebi la categoria de populație tînără și la o mare parte din intelectuali. În "Declarația de principii" se precizează că "PAC se pronunță pentru schimbări ample, pentru o reformă economică radicală, pentru o rapidă integrare în structurile europene". Asumîndu-și un discurs politic pragmatic, la nivelul anilor '90, PAC a dat prima probă a capacității sale de reacție și a puterii de a genera curente de opinie politică, de a transforma în gesturi politice rationale atitudinile de principiu, cu ocazia puciului de la Moscova, din 19 august 1991. Imediat după declanșarea puciului, PAC a condamnat deschis încercarea de reinstaurare a stalinismului în URSS. A fost, de altfel, singura atitudine de acest fel în România, deoarece, în acel moment, nici președintele țării, nici partidul de guvernămînt (FSN), nici partidele din opoziție, nu au riscat o condamnare a puciului. Cîteva zile mai tîrziu, cu prilejul unei reuniuni naționale a AC și PAC, a fost elaborată o Declaratie-Apel care sintetiza cele mai importante deziderate românești ale momentului, după experientele celor "trei zile care au zguduit lumea": dezavuarea de către președinte și ceilalți demnitari a ideologiei PCR; interzicerea partidelor de factură național-comunistă; interzicerea propagandei șovine în instituțiile puterii; pedepsirea celor vinovați de reprimarea sîngeroasă a revoltei anticomuniste din Decembrie 1989; democratizarea regimului politic; integrarea României în structurile politice și economice occidentale. Această reactie promptă, pragmatică și responsabilă a creat repede imaginea unui partid modern, decis, o alternativă reală pe eșichierul politic. Lucru reflectat și de sondajele de opinie care, în septembrie 1991, estimau intenția de vot pentru PAC între 12 și 18%. Ca o recunoaștere a faptului că era cel mai puternic partid neparlamentar, în octombrie 1991 PAC a fost primit în CNID – expresie a opoziției anticomuniste unite la acea dată.

Procesul organizării și structurării PAC a coincis cu pregătirea și desfășurarea alegerilor locale din februarie 1992, sub semnul opoziției unite, ceea ce a făcut ca obiectivul fundamental al partidului să fie succesul opoziției și nu propria individualizare. Deși importantă a fost victoria Convenției în alegeri (peste 40% din sufragiile electoratului) și nu a partidului ca entitate politică, trebuie amintit că 30 de primari și 370 de consilieri locali sînt membrii PAC. Primarii PAC sînt în general în orașele mari – Timișoara, Arad, Sibiu, Ploiești, Brașov, Iași –, primarul sectorului 2 și viceprimarul capitalei, precum și în orașe ca Sinaia, Cîmpina, Gura Humorului, Copșa Mică.

În continuare, PAC s-a angajat, alături de Convenția Democratică, în cursa pentru alegerile legislative și prezidentiale din toamna lui 1992. Un moment delicat, cu implicații asupra moralului partidului, l-a constituit desemnarea candidatului unic la președintie al CD. Pînă atunci, singurul lider al opoziției care se afirmare și dobîndise procente importante în electorat, fiind prin aceasta cel mai îndreptățit candidat, era Nicolae Manolescu, președintele PAC. Jocurile de culise, dezicerea AC de propriul potențial candidat și un "concurs de selecție" cu mască democratică, din care reieșea clar că decizia fusese deja luată, au făcut ca "alesul" să fie o altă personalitate, neafirmată încă pe scena politică. Cu orgoliul rănit, președintele PAC a știut totuși să accepte nemeritata înfrîngere și, mai mult, în campania electorală să-i ofere tot sprijinul candidatului Convenției. La rîndul său, Emil Constantinescu a recunoscut că este "ultimul alergător într-o probă de ștafetă", căruia cei plecați mai înainte i-au transferat popularitatea și prestigiul lor. Conflictul AC-PAC era deschis, reala înfruntare dintre liderii celor două formatiuni fiind însoțită și de numeroase speculații care au creat confuzie în rîndul electoratului.

Nici negocierea listelor Convenției pentru Parlament nu a favorizat PAC. În urma celor 33 de procente obținute de Convenție în alegerile legislative, PAC a intrat în Parlament cu 8 senatori și 13 deputați, ceea ce desigur, nu era puțin lucru pentru un partid tînăr, dar era insuficient pentru un partid care se dovedise o forță în alegerile locale.

Congresul de la Timișoara

Un moment de răscruce în evoluția PAC l-a constituit primul congres al partidului, din aprilie 1993, de la Timișoara. Perioada premergătoare congresului a fost deosebit de tensionată, întrucît pentru prima dată se punea problema clarificării identității partidului, a formulării opțiunii pentru o doctrină și a adoptării unui statut de organizare și funcționare a partidului. Asemenea altor partide din Est, născute dintr-o mișcare civică, PAC se găsea în situația de a depăși stadiul de grup de inițiativă, al unui partid de lideri, și de a se defini în raport cu societatea, cu segmentul electoral pe care-l reprezintă, de a-și preciza optiunile tactice și strategice. Oameni care pînă atunci erau doar anticomuniști, s-au găsit în situația de a spune nu numai ceea ce *nu sînt*, ci și ceea ce *sînt*, persoane cu diferite convingeri politice – sau fără! – trebuiau să aleagă un drum.

Un prim moment al procesului de clarificare doctrinară l-a constituit masa rotundă organizată în decembrie 1992 la Timișoara, împreună cu Centrul Cultural Francez și Organizația Studenților din Universitatea Timișoara. Cu acel prilej a fost lansat și primul număr al revistei *Sfera Politicii*. "O problemă de doctrină nu este o problemă de vot – iar un partid este o mașinărie prea complicată pentru a o pune în mișcare printr-un buton", declara, cu ocazia simpozionului, Nicolae Manolescu, subliniind, prin aceasta, importanța participării tuturor membrilor partidului la demersul clarificator. Dezbaterile au continuat în diverse forme, finalizîndu-se cu trei motiuni: civic-liberale, civic-democrată și creștin-democrată. Prima dintre ele a ieșit majoritară în conferințele filialelor județene. Concomitent, PAC a organizat întîlniri cu oameni de afaceri, în vederea apropierii de acest segment electoral, a identificării problemelor pe care aceștia le consideră prioritare pentru dezvoltarea sectorului privat și a capitalului autohton.

În acord cu opțiunea liberală ce se contura tot mai mult în partid și cu ideea că o doctrină are nu numai un aspect teoretic, ci unul mai ales practic, PAC își îndrepta atenția către sprijinirea nașterii clasei mijlocii, a oamenilor întreprinzători, care știu să facă bani și să-i investească. Cu prilejul acestor reuniuni, liderii PAC și-au exprimat opinia că viitorul economic al României și scoaterea țării din impas depind de apariția claselor de mijloc. (Abandonată după Congresul de la Timișoara, această initiativă a fost reluată de curînd, prin înființarea în județul Constanța a "Asociației întreprinzătorilor", membri sau simpatizanți PAC – INTERPAC).

Problema-cheie, "miza" Congresului de la Timișoara a constituit-o însă statutul privind viitorul mod de organizare și funcționare a structurilor partidului, mecanismele de decizie, alegerea liderilor. Problema descentralizării partidului – cu care toată lumea era de acord – comporta însă nuanțe, grade, și de la aceste nuanțe și grade au pornit disensiunile între liderii PAC. Stelian Tănase, împreună cu așa-numitul grup civic-liberal din PAC, a elaborat și susținut un proiect de statut ce prevedea o descentralizare maximă a deciziei, pe baza principiului subsidiarității, care face ca o problemă concretă să fie rezolvată de participantii direcți și nu la niveluri superioare. Se avea în vedere un statut care să mobilizeze structurile orizontale, să acorde o mare autonomie filialelor și în care puterile liderilor să fie bine delimitate și necumulative. Propunerea care a generat cele mai aprige dispute a fost cea referitoare la existenta fractiunilor. În timp ce statutul grupului civic- liberal permitea existenta fractiunilor în partid, Nicolae Manolescu a respins categoric această propunere, susținînd că "nu trebuie să fii partid leninist, stalinist, ca să nu accepți fracțiunile. Nici un partid din lumea asta nu acceptă fracțiuni". A urmat un schimb epistolar între 16 personalități din PAC și președintele Nicolae Manolescu, încheiat cu demisia a patru membri din conducerea PAC: Stelian Tănase (vicepreședinte), Dan Grigore, Emil Tocaci (ce se va dovedi oscilant și va reveni asupra deciziei), Călin Anastasiu – toți membri în Colegiul Executiv și Comitetul Național. Senatorul Emil Tocaci afirma cu acel prilej: "Nu doctrina, ci metoda de conducere ne separă". Cu toate că ambele părți negau existența unei crize în partid, pericolul scindării se conturase deja.

Desfășurat într-o atmosferă tensionată, Congresul de la Timișoara a decis prin consens (nu prin vot) că PAC este un partid de orientare neoliberală, bazat pe valorile civismului, democrației și moralei. Totodată, a adoptat Statutul partidului (fără a lua în dezbatere proiectul grupului civic-liberal), a ales președintele și vicepreședintele – Nicolae Manolescu și Nicolae Țăran –, a ales Comitetul National, pe care l-a însărcinat cu redactarea Programului partidului. Statutul PAC conține numeroase elemente pozitive: conferă o mai mare autonomie filialelor, introduce Curtea de Onoare și Demnități (prezidată de senatorul Al. Paleologu), conferă atribuții relativ restrînse președintelui partidului. Menține însă structura piramidală, conferă o putere excesivă Comitetuui National, care poate decide desființarea filialelor și, mai ales, interzice fracțiunile. Un asemenea statut favorizează dezvoltarea unui partid de lideri, de personalități, în detrimentul creării unor structuri organizatorice elastice și democratice, esențiale pentru rezolvarea multiplelor probleme privind informația, decizia și acțiunea.

De la criză la scindare

Grupul civic-liberal, profund nemulțumit de desfășurarea congresului și de faptul că nici unul din documentele propuse de el – Program, Motiune, Statut – nu au fost puse în discuție, a continuat să actioneze ca un grup informal în interiorul partidului, promovîndu-și ideile. "Existența grupului nu contravine Statutului PAC, care prevede libertatea exprimării opiniilor politice în cadrul partidului", afirma Al. Popovici, pe atunci liderul grupului civic-liberal din Senat. Alcătuit din numeroși parlamentari PAC, șefi de filiale și chiar cîtiva membri ai Comitetului Național, grupul a continuat să militeze pentru unificarea mișcării liberale din România.

Comitetul National al PAC a decis însă, prin vot, să nu recunoască existenta în cadrul partidului, a acestui grup. Întrunită la sfîrșitul lunii iunie 1993, Convenția Națională a PAC (organul suprem de decizie între congrese) a hotărît, la rîndul său, că un asemenea grup nu poate fi acceptat conform statutului. Scindarea a devenit inevitabilă. Situația creată a fost caracterizată de Nicolae Manolescu drept consecinta unui conflict dintre o minoritate și majoritatea partidului. "Niciodată majoritatea nu poate fi acuzată că se dezice de cîtiva refractari. Cei ce se dezic sînt întotdeauna cei puțini. Minoritatea trebuie să se încadreze în regulile jocului majorității sau să plece". Unitatea PAC și participarea la reunificarea mișcării liberale prin realizarea unei aliante cu PL-93 erau, pentru moment, compromise. În aceste conditii, grupul civic-liberal din PAC a hotărît să fuzioneze cu

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

PL-93. Primul pas: migrarea a 8 deputaţi şi a unui senator către grupurile parlamentare ale PL-93. A urmat, în 3 iulie 1993, aşa numita conferinţă de fuziune, în fapt trecerea unor membri PAC şi a unor şefi de filiale, împreună cu cei 9 parlamentari, la PL. Această "migrare" a fost considerată un pas important în unificarea mişcării liberale din România şi explicată printr-un alt tip de înţelegere a raportului dintre majoritate şi minoritate. "Politica este a oamenilor practici – declara Stelian Tănase la întrunirea grupului civic-liberal, care a premers aderării. Politicianul este o conştiinţă pozitivă: rezolvă probleme, dă soluţii. Totodată, politica este o carieră. Ea cere timp, profesionalism, implicare continuă. În PAC (ca şi în alte partide, de altfel) o minoritate şi-a sacrificat timpul său şi adesea propria carieră profesională pentru a asigura dinamismul partidului, în timp ce majoritatea a rămas pasivă. Primii ştiu mai bine ce este de făcut, în timp ce în mîna majorităţii a rămas votul". Dispunînd, majoritatea s-a dovedit intransigentă cu cei care puseseră de fapt bazele partidului şi contribuiseră în mod esenţial la afirmarea lui pe scena politică a ţării. Intransigenţa majorităţii s-a conjugat cu o anumită intoleranţă şi incisivitate a preşedintelui PAC faţă de mai tinerii săi colegi de partid, care aveau alte opinii şi propuneau alte strategii. Înversunarea în înfierarea lor publică nu a făcut decît să degradeze imaginea PAC şi să diminueze încrederea electoratului în virtuţile politice ale intelectualilor.

Pierderea parlamentarilor PAC a însemnat, indiscutabil, slăbirea partidului şi scăderea audienţei sale. Pe de altă parte, infuzia de personalităţi şi aderarea unor membri din filiale au asigurat partidului lui Dinu Patriciu şi Horia Rusu întărirea poziţiei pe scena politică românească.

Nici pînă astăzi nu s-a realizat însă necesara şi dorita unificare liberală. Între liderii PL-93 şi grupul venit de la PAC (tratat oarecum ca un grup distinct) au apărut disensiuni şi cu privire la modul în care acest lucru ar fi posibil: unificare prin competiţie (adică prin absorbţie) – cum susţin primii – sau unificare prin negocieri cu partidele de orientare liberală?

Lucrurile au luat o aşa întorsătură încît PL-93 declară acum "inactualitatea dialogului pe tema unităţii de acţiune a mişcării liberale", în timp ce PAC îşi intensifică eforturile în direcţia stabilirii unor structuri de cooperare cu formaţiunile politice de orientare liberală, menite a constitui o alternativă liberală reprezentativă în cadrul opoziţiei democratice din România. În acest sens, Declaraţia din 17.02.1994, semnată cu prilejul întîlnirii reprezentanţilor organismelor de conducere ale PAC, PNL-CD, PNL şi grupului pentru unificarea liberalilor din PL-93, pleacă de la constatarea că "această unitate nu trebuie să se facă nici în afara şi nici împotriva formelor constituite ale opoziţiei democratice". O altă expresie a dorinţei de cooperare a PAC este Declaraţia PAC, PNL, PD (FSN) privind poziţia comună faţă de principalele probleme care frămîntă ţara: criza politică, morală, economică. Dincolo de toate aceste declaraţii, de bază rămîne cooperarea PAC în cadrul CDR, considerată o alianţă necesară şi după depăşirea momentului electoral.

După scindare, PAC a rămas în Parlament cu 7 senatori şi 5 deputaţi. În funcţie de apartenenţa la comisiile de specialitate, aceştia sînt: a) în Senat, Ioan Păun Otiman (Comisia pentru agricultură, industrie alimentară şi silvicultură); Nicolae Manolescu (Comisia pentru apărare, ordine publică şi siguranţă naţională); Alexandru Paleologu (Comisia pentru drepturile omului); Emil Tocaci (Comisia pentru învăţămînt şi cercetare); Ştefan Radof şi Ştefan Augustin Doinaş (Comisia pentru cultură, arte şi mass media); Emil Negruţiu (Comisia pentru cercetarea abuzurilor şi petiţii); b) în Camera Deputaţilor, repartizarea PAC pe Comisii este următoarea: Vasile Popovici (Comisia pentru politică externă); Şerban Rădulescu-Zoner şi Dorel Coc (Comisia pentru drepturile omului); Alexandru Athanasiu (Comisia pentru muncă, protecţie socială şi problemele şomajului); Gh. Gorun (Comisia juridică de numiri, disciplină, imunităţi şi validării).

Opţiunea pentru neoliberalism

Congresul de la Timişoara a reuşit în linii mari să clarifice identitatea partidului şi să-i precizeze oferta politică declarîndu-l partid de orientare neoliberală. Prefixul "neo" se referă mai ales la completarea doctrinei clasice liberale cu elemente de protecţie socială. De altfel, PAC intenţionează să elaboreze în curînd, pe lîngă programul de dinamizare a privatizării şi un program de protecţie socială a cetăţenilor. Totodată, PAC se declară un partid bazat pe valorile civismului, democraţiei şi moralei, rămînînd prin aceasta fidel angajamentelor sale iniţiale, de partid născut dintr-o mişcare civică. Iată de ce fundamentul doctrinei PAC îl constituie promovarea drepturilor fundamentale ale omului, a valorilor şi instituţiilor societăţii civile româneşti.

În conformitate cu principiile doctrinare, Programul PAC îşi propune să soluţioneze problemele României dintr-o perspectivă generală, dar şi analitică. Este poate cel mai analitic program al unui partid politic din România. Pornind de la analiza diverselor tipuri de crize existente astăzi în România – criza societăţii civile, criza politică, economică – Programul stabileşte priorităţile în rezolvarea problemelor mai vechi, ce împiedică funcţionarea normală a societăţii, dar şi a celor acumulate după schimbarea de sistem din 1989, în primul rînd, restructurarea competentelor statului excomunist în raport cu societatea, cu scopul înlăturării dominaţiei autoritare a statului. "Într-o societate democratică, prezenţa statului trebuie să fie activă, dar nu pentru a dirija şi a servi, ci pentru a arbitra prin instituţii şi norme democratice." Programul stipulează, totodată, necesitatea de a se renunţa la politica jumătăţilor de măsură, la tergiversarea rezolvării problemelor, democratizarea, descentralizarea instituţiilor statului, privatizarea şi liberalizarea economiei nemaiputînd fi amînate. O parte din soluţiile formulate şi-au găsit o dezvoltare ulterioară în programele speciale ale partidului, consacrate unui anumit domeniu. Amintim, în acest sens, proiectul de reformă a asistenţei medicale elaborate de Clubul medicilor din PAC, care de curînd au constituit, împreună cu medicii din partidele CDR, "Convenţia medicilor democraţi".

Un electorat urban, de centru-dreapta

O doctrină are nu numai un aspect teoretic, ci şi unul mai ales practic, care vizează strategiile politice şi segmentul electoral capabil să le susţină. PAC este un partid cu 11.400 de membri. Ne putem întreba dacă, prin Program şi Statut este un partid "de mase" sau de elite. Cui se adresează? A reuşit Congresul de la Timişoara să-i identifice segmentul electoral? Este acesta un segment dinamic şi influent în societate? Ce spun sondajele de opinie?

PAC contestă situarea periferică a intelighenţiei în raport cu zona politicului, considerînd absolut necesar că, aşa cum se întîmplă în toate ţările Europei Centrale şi Răsăritene, intelectualii, competentele să depăşească stadiul de "instrument" al comuniştilor reformatori şi să controleze din interiorul guvernului, al Parlamentului procesul tranziţiei spre democraţie. În acest sens, el poate fi considerat un partid al intelectualilor care au optat pentru pluralism şi democraţie. Prin discursul său practic politic, este însă deschis tuturor categoriilor socio-profesionale şi de vîrstă. La fel ca membrii săi, electoratul este mai ales urban, un electorat de centru-dreapta, alcătuit din toate vîrstele – preponderentă fiind cea medie –, oameni ai păturii mijlocii cu studii superioare şi cu ocupaţii în zona învăţămînt, medicină, cultură, culte, administraţie, studenţi. Membrii şi simpatizanţii PAC, avînd profesiile amintite, vin în contact cu numeroşi oameni, ceea ce permite o bună difuzare a ideilor şi imaginii personalităţilor partidului, cu toate că nu este şi nu-şi propune să fie un partid de mase. Caracterul declarat neoliberal a creat şansa de a trezi interesul oamenilor de afaceri, şansă valorificată de PAC prin reluarea întîlnirilor periodice cu această categorie şi prin proiecte concrete cum ar fi alternativa PAC la programul de privatizare. Cu toate acestea, sondajele de opinie îi acordă doar în jur de 6% adeziune a electoratului, semn că mai rămîn multe de făcut pentru sporirea credibilităţii şi a audienţei partidului. Dacă situaţia financiară i-ar permite să editeze o publicaţie PAC s-ar face mult mai cunoscut electoratului. Cum singurele surse de venit sînt cotizaţiile şi puţinele donaţii, activitatea publicistică se reduce la cîteva buletine informative. Neexistînd surse financiare de sprijin, nu există nici grupuri de presiune în partid.

Atitudini echilibrate, realiste

PAC se pronunţă împotriva acelor demersuri naţionaliste, care încearcă să cîştige capital politic prin manipularea sentimentelor naţionale şi prin propagarea suspiciunii şi a adversităţii în relaţiile interetnice. Susţinînd dreptul la diferenţierea socio-culturală a minorităţilor, PAC are în vedere crearea unui asemenea climat încît diferenţierea să nu determine sciziuni, iar integrarea să nu se transforme în asimilare. Este important de remarcat că PAC se pronunţă atît împotriva naţionalismului grupurilor majoritare, cît şi împotriva naţionalismului, la fel de periculos, al grupurilor minoritare. În acord cu această poziţie principială, PAC a luat de fiecare dată atitudine atunci cînd în discuţie a fost ceea ce se cheamă "problema naţională", condamnînd excesele, indiferent de ce parte s-au manifestat. Criticînd consecvent atitudinile xenofobe, antimaghiare şi antisemite ale unor publicaţii şi ale unor lideri politici, PAC a exprimat un punct de vedere de asemenea critic în problema Memorandumului adresat de UDMR Consiliului Europei, prin care se propuneau "discriminări pozitive", în sensul de privilegii acordate minorităţilor. "Rolul PAC – afirma Nicolae Ţăran, vicepreşedintele partidului – este de a nu lăsa ca această comunitate maghiară să fie antrenată în dezbinarea societăţii româneşti şi ca breşa apărută să se adîncească. Problematica drepturilor minorităţilor implică un context naţional, iar naţiunea reprezintă un concept, în primul rînd, juridic. Ea nu înseamnă exclusivism lingvistic şi etnic. Naţiunea română include şi minorităţile etnice; ea înseamnă societate – un spaţiu politic ce nu poate fi fragmentat".

Fără a fi un partid monarhist, lăsînd membrilor săi libertatea opţiunii în această problemă, PAC acţionează în spiritul Declaraţiei adoptate la Congresul de la Timişoara, prin care atrage atenţia asupra faptului că este obligatorie, din punct de vedere moral şi legal, recunoaşterea cetăţeniei române a MS Regelui Mihai, şi prin aceasta, a dreptului său de a veni în ţară necondiţionat, ori de cîte ori doreşte, sau de a rămîne să locuiască definitiv în ţară. În document se arată că "PAC declară solemn că nu există o altă soluţie în afara anulării actului ruşinos prin care MS Regelui Mihai i-a fost retrasă cetăţenia română de către guvernul comunist, iar perseverenţa autorităţilor române într-o atitudine de dispreţ faţă de un fiu al acestei ţări, născut pe pămîntul ei şi care face parte din istoria ei, jigneşte bunul simţ al poporului român şi aduce imense prejudicii imaginii României în lume".

Consecvenţă în critica puterii

Partid care a debutat în arena politică printr-o precizare clară de poziţie faţă de un eveniment istoric de răscruce, PAC a continuat, în aceeaşi manieră pragmatică, să ia poziţie fermă în toate momentele-cheie, atît în cele parlamentare (cum ar fi în cazul moţiunilor introduse de CDR), cît şi extraparlamentare, precum şi faţă de instituţia prezidenţială. În cazul moţiunilor opoziţiei, PAC a acţionat în unitate cu partidele din CDR, fidel acordurilor existente. Chiar atunci cînd nu a dorit să se numere printre iniţiatorii unei moţiuni, cum ar fi în cazul moţiunii din martie 1993, deoarece a avut obiecţii asupra momentului introducerii ei în dezbaterea parlamentară, PAC a susţinut-o şi a votat "pentru". De asemenea, PAC a avut o poziţie clară faţă de scandalurile politice generate de corupţie. Cu prilejul scandalului provocat de dezvăluirile generalului Florică, Nicolae Manolescu a formulat celebrul – de-acum – paradox pe care ni-l propune Puterea: "După ce am avut terorism fără teroriştі, acum avem corupţie fără corupţi". Un paradox ce trebuie odată şi-odată demontat. "Dacă există corupţie, cum spune toată lumea şi cum strigă tot parlamentul, trebuie să fie şi corupţi – arăta preşedintele PAC. Nu văd cum poate fi corupţie fără corupţi. E un paradox de care nu are cum să se ţină partidul de guvernămînt la nesfîrşit şi va trebui să accepte şi numele cîtorva corupţi." Eşecul generalului Florică şi implicit al moţiunii opoziţiei au fost explicate astfel: "Războiul s-a pierdut în plan psihologic. Înfrîngerea demonstrează că generalul Florică nu a fost manipulat de opoziţie. Nu a existat o complicitate între noi şi general. Dacă i-am fi scris noi discursul, moţiunea ar fi reuşit singur. Pe de altă parte, înfrîngerea nu e atît de gravă şi nu avem de ce să dramatizăm. Nu poate fi oprită discutarea cazurilor de corupţie". Previziune ce tinde să se confirme.

Atitudinea PAC faţă de guvern şi faţă de preşedintele Iliescu s-a distins prin aceeaşi consecvenţă în raport cu principiile asumate, PAC dovedindu-se un critic sever al gesturilor politice ale puterii. În acelaşi timp, PAC s-a situat de partea sindicatelor, cu care a încheiat, împreună cu celelalte partide de opoziţie, un pact în vederea guvernării. Referitor la participarea la guvernare, concepţia PAC este că aceasta trebuie precedată de schimbarea majorităţii parlamentare şi de convenirea asupra unui program de măsuri care să declanşeze cu adevărat reforma. Partid de optimişti, cum îl declara preşedintele său, PAC speră ca această regrupare de forţe să se producă foarte curînd.

Depăşind momentele tensionate ale evoluţiei sale, PAC se afirmă tot mai mult ca un partid cu şanse mari în competiţia politică. Opţiunea de a-şi păstra identitatea atunci cînd unele voci considerau că a venit momentul să se alăture "carului" liberal s-a dovedit nu numai justificată moral, în acord cu angajamentele iniţiale, ci şi inspirată politic.

Rămîne de văzut în ce măsură va reuşi, în continuare, să stabilească aliante viabile, să asigure o funcţionalitate crescîndă propriilor structuri de organizare, să-şi adîncească segmentul electoral pe baza unei oferte pragmatice şi credibile – premise ce condiţionează în mod esenţial accesul la putere. ❑

LIANA IONESCU - born in Bucharest (1954). She graduated at the Faculty of Philosophy, Universitity of Bucurest (1977). A candidate at Ph. D. in Philosophy of Science, she is a political editor at the daily newspaper *România Liberă*.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

Comuniştii după comunism

GABRIEL IVAN

The Socialist Labor Party (S.L.B., in Romanian P.S.M.) is interesting from a research perspective for at least three reasons. First, the development of a Western type of a party it's a breakthrough resolution of the political transition. Second, S.L.B. is considered by analysts a party of growing importance. Third, the Ceauşescuite stereotypes from its discourse makes this party a very picturesque apparition.

O naştere grea

Apariţia P.S.M., pe 16 noiembrie 1990, a agitat o dată în plus apele şi aşa tulburi ale tinerei noastre vieţi politice democratice. Politicienii din opoziţie au cerut, în parlament, interzicerea noului partid, căruia îi erau asociate conotaţiile unei veritabile sfidări a "jertfelor Revoluţiei din Decembrie". Reorganizarea comuniştilor a fost considerată drept un atentat la adresa democraţiei.

Scenariul standard vehiculat de adepţii "teoriei conspiraţiei" vedea în P.S.M. o invenţie a Puterii care îşi creea astfel propria alternativă pe latura stîngă a spectrului politic. Această manevră trebuia să ofere o altă ţintă atacurilor opoziţiei şi să modifice percepţia Occidentului asupra partidului de guvernămînt care acum se putea prezenta drept un partid de centru.

P.S.M. a pătruns în politica românească "pe uşa din spate" a clubului uzinelor "23 August", unde, în noiembrie 1990, s-a desfăşurat Congresul Partidului Democrat al Muncii. Grupul de activişti de rangul 1 şi 2 din jurul fostului prim-ministru Ilie Verdeţ a reuşit să se impună în organele de conducere ale P.D.M. – partid care obţinuse în alegerile din 20 mai 1990 0,33% din voturile pentru Camera Deputaţilor şi 0,38% din cele pentru Senat – şi a anunţat resurecţia mişcării socialiste din România. Acest început, înconjurat de marja de penumbră a conspirativităţii, de rumoarea şi de invectivele presei şi de spaimele sau de nostalgiile pe care le suscita reintrarea în arenă a unui partid comunist, se prelungeşte pînă la începutul anului 1992. Atunci P.S.M. intră în legalitate prin decizia Tribunalului Municipiului Bucureşti (23 ianuarie 1992) şi prin participarea la alegerile locale din luna februarie (în cadrul Uniunii Stîngii Democrate – alianţă electorală care relevă preexistenţa unor grupuscule comuniste anterioare P.S.M.: Partidul Socialismului Democratic, Partidul Neoliberal etc.). Radicalismul anticomunist al primilor doi ani de după revoluţie, a menţinut P.S.M. în subteranele vieţii politice.

Raportul adoptat de Plenara Comitetului Naţional din 16 ianuarie 1993 condamnă "campania antisocialistă extraordinar de puternică, de agresivă şi de bine coordonată atît din interior, cît şi din exteriorul ţării, care a condus la o anumită timorare a cetăţenilor cu vederi de stînga" (p. 5). Dacă există un mobil al formării P.S.M., el nu trebuie căutat în conivenţa cu regimul Iliescu. Dimpotrivă, P.S.M. a fost o grupare a exclusilor din primele luni de reaşezare a structurilor de putere, care au urmat prăbuşirii regimului Ceauşescu. Asistam la ieşirea de sub tutela lui Ion Iliescu a unei părţi din protejaţii de pînă atunci. La demersul celor mai puţin mobili dintre membrii fostelor elite comuniste care din varii motive au pierdut startul competiţiei politice şi competiţiei economice (pentru controlul mecanismelor de spoliere a proprietăţii socialiste şi de ocupare a noilor poziţii economice privilegiate). Stingerea valului revoluţionar şi apariţia primelor nemulţumiri împotriva reformei (în urma liberalizării preţurilor din toamna lui 1990), le permite acestora să adopte o poziţie de relativă independenţă în raport cu puterea. Existau mai multe fapte care îi despărţeau pe aceştia de foştii lor protectori: lichidarea lui Ceauşescu; "marginalizarea" unor cadre ale vechiului regim; prelungirea "formalităţilor" de eliberare a deţinuţilor din lotul C.P.Ex.; tolerarea unei aripi reformiste în interiorul F.S.N.; distrugerea unei părţi a structurilor economice socialiste; închegarea unor noi elite politice economice şi militare care nu reproduceau întocmai fosta nomenclatură. Aceste frustrări politice, economice şi psihologice vor genera o platformă conservatoare, autonomă în raport cu platforma conservatoare din interiorul F.S.N.

Animozităţile pe care le-a produs înfiinţarea P.S.M. în mediile opoziţiei au fost potenţate de încercarea acestuia de a reabilita perioada comunistă: "Partidul Socialist al Muncii se opune cu hotărîre condamnării în bloc şi repudierii globale a tot ce a creat, cu braţele şi mintea, poporul român în deceniile postbelice, calomnierii şi persecutării celor care, acţionînd pentru realizarea unui ideal social-politic şi sistem economic, au contribuit la sporirea avutului naţional, la ridicarea prestigiului mondial al ţării". (Programul P.S.M. 1991, p. 7)

Dincolo de acest "amănunt" care poate stînjeni o percepţie ceva mai limpede asupra fenomenului, *reprezintă într-adevăr formarea P.S.M. un pericol pentru procesul de democratizare a României?*

Existenţa unui partid comunist care acceptă principiile pluripartidismului, statului de drept şi pluralismului formelor de proprietate constituie una dintre condiţiile stabilităţii ordinii democratice. Partidele comuniste occidentale au reuşit după al doilea război mondial să capteze şi să transfere în interiorul regulilor jocului democratic o serie de interese, de revendicări şi de opţiuni politice specifice. Nereprezentarea acestora în cadrul proceselor electorale şi al parlamentelor ar alimenta zona extremismului politic. Prin institutionalizarea politică a clivajului stînga/dreapta, disponibilul uman al gherilelor marxiste sau al "armatei proletariatului" se transferă într-un paşnic suport electoral pentru partidele comuniste şi socialiste. Pacificarea partidelor comuniste din Grecia, Spania şi Portugalia a fost una dintre dimensiunile procesului general de democratizare.

Recenta victorie în alegeri a comuniştilor reformaţi din Polonia nu a fost evaluată în centrele de decizie sau de expertiză din Occident drept un eşec al tranziţiei. Aceştia reuşiseră să convingă în privinţa fidelităţii pentru principiile democratice.

Principala deosebire dintre civilizaţia politică occidentală şi regimurile autoritare (de felul celor din America Latină sau Asia de Sud- Est) este tocmai dezamorsarea extremismului prin inserarea activismului politic de stînga în cadrul parlamentarismului. P.S.M. pare să-şi fi asumat obiectivul tranziţiei de la partidul unic spre un partid comunist de tip occidental. Cel puţin aşa reiese din documentele sale programatice: "se recunoaşte fără rezerve sistemul pluripartid şi separarea puterilor în statul de drept" (Programul P.S.M., p. 3) şi "pluralismul formelor de proprietate" (p. 4).

De succesul acestei tranziţii depinde, în mare măsură, succesul tranziţiei româneşti. Mentalităţile egalitariste şi paternaliste; interesele legate de conservarea vechilor structuri economice, păturile defavorizate de procesul reformei formează o realitate socială incontestabilă. Satisfacerea acestui segment, probabil majoritar, al cererii politice, asigură funcţionalitatea întregului mecanism democratic. Ea implică un proces de reconversiune a mişcării comuniste şi nu lichidarea acesteia.

Construcţia noului partid comunist este una din mizele democratizării. O identifică şi raportul adoptat de plenara Comitetului Naţional al P.S.M. din 16 ianuarie 1993: "faţă de încercările de a se construi pe principii noi o mişcare politică de stînga în România, trebuie să se manifeste înţelegere, avînd în vedere atît necesitatea existenţei în societatea noastră a unor asemenea partide, cît şi dificultăţile enorme ale unui astfel de demers" (p.4).

Reciclarea democratică a comuniştilor în cadrul unui partid "al socialismului democratic" sau al unui "partid socialist modern" (acestea sînt sintagmele prin care se autodefineşte P.S.M.) nu este o întreprindere lipsită de dificultăţi. Mai ales în condiţiile specifice României, ţară căreia îi lipsesc tradiţia participării partidelor de stînga la viaţa parlamentară şi o cultură politică de stînga deosebită de stalinism şi de varianta ceauşistă a acestuia. După bolşevizarea sa, la începutul anilor '20, mişcarea socialistă de la noi devenise total nereprezentativă din punct de vedere naţional. Comunizarea României a fost, mai mult decît în cazul celorlalte ţări din Est, rezultatul ocupaţiei sovietice. Stalinismul şi apoi ceauşismul au blocat confruntările de idei care în cazul altor partide comuniste au generat, în perioadele de dezgheţ, platforme politice alternative. Transformarea culturii politice începînd cu anii '70 nu s-a făcut, la noi, prin adoptarea unor dezvoltări doctrinare ale social-democraţiei şi eurocomunismului ci, prin împrumuturi masive din ideologia dreptei naţionaliste. Este împărtăşită opţiunea afirmată de documentele P.S.M. de toţi membrii şi simpatizanţii acestuia? "Dacă aş da un răspuns tranşant negativ sau pozitiv cred că aş greşi. Nu este suficient să decretezi în partid că toată lumea trebuie să vadă lucrurile în mod democratic şi a doua zi ei le şi vor vedea. În partid, cu siguranţă, există oameni care au dificultăţi de adaptare, care au o anumită viziune care îi apropie de un radicalism de tip comunist" – declara vicepreşedintele P.S.M., Tudor Mohora.*

P.S.M. se poate legitima prin funcţionalitatea sa în angrenajul democratic, şi nu prin istoria mişcării comuniste din România. Declarîndu-se "exponentul şi continuatorul legitim al tradiţiilor progresiste ale mişcării socialiste", P.S.M. este nevoit să apeleze la tradiţia comunistă a manipulării adevărului istoric. Deşi se aminteşte despre "antrenarea mişcării socialiste şi muncitoreşti pe căi străine intereselor naţionale", Programul P.S.M. consideră că "prigoana suportată de membrii Partidului comunist sub diverse guvernări liberale, national-ţărăniste, legionară şi antonesciană" s-a datorat "delictului de opinie". Metoda "preluării critice" îi permite să împace "succesele considerabile de după 23 august" cu "represiunile brutale din anii '50"; să vorbească despre acţiunea "pentru contracararea pierderilor teritoriale (1940)" fără a aminti de mesajele de salut transmise de PCR cu ocazia răpirii Basarabiei; să "preia tot ce s-a realizat bun, pozitiv şi constructiv în acest bogat capitol de istorie contemporană (1947–1989) şi să se delimiteze categoric de toate abaterile şi erorile săvîrşite" (pp. 5–7). În capitolul "Temeiuri doctrinare socialiste în evoluţie dialectică", Ilie Verdeţ lămureşte problema continuităţii. "Noi preţuim lupta nobilă a înaintaşilor noştri care ne-au dat pilde înălţătoare de cinste şi demnitate (...). Noi nu sîntem responsabili pentru greşelile lor" (pp. 11–12).

Ofensiva roşie

Performanţa P.S.M. în alegerile locale din februarie 1992 este mai degrabă modestă. Uniunea Stîngii Democrate nu obţine decît două posturi de primar (dintre care unul la Galaţi) şi aproximativ 250 de posturi de consilieri. Din acest moment P.S.M. devine însă un partid în continuă creştere. La alegerile din septembrie 1992, el primeşte 3,19% din voturile pentru Senat (care-i aduc 5 posturi de senatori) şi 3,04% din voturile pentru Camera Deputaţilor (şi 14 mandate în această cameră). Documentele partidului salută intrarea în parlament (P.S.M. avusese un "reprezentant" în parlamentul anterior prin coptarea deputatului F.D.S.N. S. Somîcu, care fusese însă nevoit să funcţioneze ca independent). Entuziasmul este oarecum moderat. Faptul că "cea mai mare parte a societăţii româneşti se aşează în mod obiectiv la stînga" ar fi îndreptăţit P.S.M. să obţină voturile unui segment din electorat mult superior baremului de 3%. (Plenara din 16 ianua-

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

rie 1993, p. 5). Se consideră că partidele de dreapta (C.D.R. și P.D.) au cîștigat mai mult decît era normal în conformitate cu structura societății. Dar principala cauză a scurgerii capitalului electoral al P.S.M. este concurența sa cu partidele cu care colaborează în cadrul "pentagonalei roșii". De aici preocuparea de a se delimita de doctrina sau de practica politică a acestora: P.U.N.R. este un partid fără doctrină clară care "sare" de la centru-dreapta la centru-stînga și invers; P.R.M. pune accent pe aspectele "naționale"; F.D.S.N.-ului i se reproșează poziția duplicitară: el s-a prezentat în alegeri cu un program de stînga, dar actele sale de guvernare (ca și cele ale F.S.N.-ului inițial) "au favorizat capitalizarea". După părerea lui Tudor Mohora, "P.S.M. este singurul partid care crede în promovarea unei politici de stînga autentice". În alianța dintre P.S.M. și partidul de guvernămînt par să se fi produs cel puțin două defecțiuni. Prima este legată de incapacitatea P.D.S.R. de a ancheta cazurile de corupție din guvernările anterioare – datorită participării membrilor săi la guvernările Roman și Stolojan. Cealaltă condiție pusă de P.S.M. – "legiferarea reconcilierii naționale printr-o amnistie politică și morală generală" (Plenara din 17 iulie, 1993, pp. 20–21) – a fost, în mare, îndeplinită. A doua defecțiune provine dintr-o diferență de fond care desparte opțiunile celor doi piloni ai stîngii românești: cea cu privire la politica externă. În raportul prezentat la Plenara din iulie 1993, Ilie Verdeț denunță "terorismul exercitat pe plan mondial de S.U.A.", critică embargourile impuse Iugoslaviei, Irakului și Cubei și condamnă încercarea României de a se integra în N.A.T.O. Soluția de politică externă propusă de P.S.M. este "reluarea relațiilor tradiționale cu China, republicile ex-sovietice, țările arabe etc." (pp. 23). Cel puțin din motive conjuncturale, partidul de guvernămînt nu poate subscrie acestor poziții.

Cea mai evidentă dintre tendințele înregistrate de sondajele de opinie din vara anului 1993 a fost migrarea unei părți a electoratului P.D.S.R. în direcția P.S.M. Sondajele IRSOP și "Gallup" atestau creșterea intențiilor de vot pentru P.S.M. pînă la 7%. Liderii partidului susțin că – potrivit unor sondaje efectuate "pentru uz intern" – popularitatea actuală a P.S.M. s-ar situa între 14 și 15%. Ei afirmă că datele publicate de IRSOP în iarna anilor 1993–1994 – care acordă P.S.M. doar 4% din intențiile de vot – au fost falsificate. (Totuși, și în sondajul întreprins de C.I.S. în luna ianuarie a.c., P.S.M. deține numai 3,8%).**

Dacă ar fi reală, creșterea popularității P.S.M. nu se explică prin "charisma" unor personaje de felul lui Ilie Verdeț, Adrian Păunescu, Traian Dudaș sau Gheorghe Răboacă. Nici prin forța de atracție a demagogiei populiste și naționaliste: discursul reprezentanților săi în parlament este uneori mai temperat decît cel al "tribunilor" P.U.N.R. și P.R.M. (partide a căror cotă de popularitate a rămas neschimbată). Superioritatea P.S.M. în raport cu partenerii săi din "partida națională" provine din forța de penetrație a acestuia în mediile muncitorești. Spre deosebire de P.U.N.R., care a rămas un partid regional, și de P.R.M., care se reduce la redactorii și la publicul revistelor lui C.V. Tudor, el a reușit să se infiltreze în colectivele de muncă ale întreprinderilor care suportă rigorile tranziției. Conform declarațiilor lui Tudor Mohora, P.S.M. avea, la începutul anului 1994, 250.000 de membri. Extraordinar de mult pentru o țară în care lumea refuză angajarea politică! Dacă și această cifră este reală, explicația ne-o oferă unul din articolele Statutului partidului "Art. 13 – Membrii de partid proveniți de la aceeași unitate economică sau platformă industrială, se pot constitui în organizații de partid distincte, în afara incintei unităților" (p. 63). La plenara din iulie 1993, I. Verdeț revine cu indicații: "alături de principiul de organizare teritorial, să-l adăugăm și pe cel al locului de muncă" (p. 15). Penetrarea întreprinderilor cu probleme pare să reprezinte o strategie cîștigătoare. Singura barieră în calea organizării partidului în fiecare unitate și instituție poate fi concurența sindicatelor. De aici provin atît ostilitatea marilor centrale sindicale împotriva P.S.M., cît și criticile aduse mișcării sindicale în documentele acestuia (pp. 16–18).

Între a treia cale și principiul luptei de clasă

Etichetarea P.S.M. ca partid antireformator rămîne unul dintre locurile comune ale opiniei publice românești. Indică actualele opțiuni doctrinare ale acestuia vreo evoluție din direcția comunismului ortodox în cea a socialismului democratic ? "Condamnarea capitalismului – care se confruntă cu șomaj, degradare morală, droguri și prostituție – și a încercărilor de restaurație a unui sistem de mult apus pe aceste meleaguri" (Plenara din 16 ianuarie 1993, p. 2) nu constituie, neapărat, un simptom al cantonării în dogmele ideologiei marxist-leniniste. Înfierarea capitalismului a devenit un punct de intersecție al discursului socialist, ecologist și chiar social-democrat; o chestiune de "bon ton" pentru stînga intelectuală din lumea liberă.

Proiectul societal promovat de P.S.M. este cel al "celei de a treia căi". Programul partidului oferă prima formulare explicită a acestei opțiuni strategice în spațiul politic românesc. "Reforma nu trebuie să ducă, în nici un caz, la instaurarea tipului de economie capitalistă, după modelul românesc din anii 1938, 1947 sau la alt model contemporan, și nici la o societate supracentralizată, birocratică, cu slabă eficiență economică și socială, cum a fost aceea pe care abia am părăsit-o" (p. 12). Reforma preconizată de P.S.M. se menține în limitele reformismului gorbaciovist. Ea vizează "instaurarea pluralismului politic prin înlăturarea monopolului partidului unic, statornicirea principiului separării puterilor, descentralizarea factorilor de decizie și crearea unei autonomii administrative și de gestiune" (Plenara din 17 iulie 1993, p. 3). Sînt respinse politicile de dezetatizare, liberalizare și privatizare, care duc la apariția economiei libere de piață. În acest context, partidul de guvernămînt este acuzat de "furtul" conceptului "economiei sociale de piață", a cărui paternitate ar aparține P.S.M. Nici acest concept nu reprezintă un apanaj al comuniștilor. Iluzia "celei de a treia căi" a fost cultivată în anii '70 de partidele social-democrate occidentale și de teoreticienii postcapitalismului. La sfîrșitul anilor '80 ea a fost preluată de partidele socialiste din Est, de mișcările civice și de o parte a Solidarității. Cu excepția P.L. '93, a grupării liberale din P.A.C., a unei aripi din U.D.M.R. și a unor reprezentanți ai P.D., partidele de la noi nu s-au delimitat în mod tranșant de acest model.

Principiul luptei de clasă individualizează partidele comuniste ortodoxe în contextul mai larg al mișcării socialiste. Ele proclamă antagonismul ireconciliabil dintre exploatați și exploatatori, încercînd să stimuleze acest conflict, și își asumă conducerea luptei celor dintîi pentru desființarea proprietății private asupra mijloacelor de producție. Pentru partidele socialiste și comuniste reformate îmbunătățirea situației salariaților nu presupune aruncarea în aer a sistemului: este suficientă limitarea privilegiilor capitalului și redistribuirea unei părți cît mai mari din profit. Adoptarea noii paradigme a negocierii drepturilor și obligațiilor celor două părți în cadrul regulilor economiei de piață implică o transformare a imaginii "exploatatorului": capitalistul nu mai este văzut ca un parazit, ca un jecmănitor care trebuie exterminat în numele cauzei. Documentele P.S.M. plasează inițiativa privată în zona ilicitului (undeva la granița dintre speculă și jaf). "În concepția noastră, bișnițarii, speculanții, afaceriștii răpaci, nu sînt categoriile ideale și nici specifice economiei contemporane de piață" (Programul P.S.M., p. 17). P.S.M. se definește ca partid de clasă: "P.S.M. este exponentul categoriilor sociale care își asigură existența din muncă cinstită" (Statutul P.S.M., p. 58); "țelurile sale sînt subordonate intereselor celor ce muncesc"; "este un partid al celor mulți" (Programul P.S.M., pp. 7–8). Baza sa socială este cea tipic stalinistă: muncitorimea din industriile "celui de al II-lea val" (siderurgia, mineritul, petrochimia și celelalte ramuri care suportă în țările dezvoltate consecințele procesului de dezindustrializare); muncitorii agricoli; birocrația economiei supercentralizate. De aici apologia "performanților" industriei românești; opoziția față de politica de restructurare a "mastodonților industriali"; pledoaria pentru formele asociative în agricultură; concepția dirijistă; revendicarea garantării locului de muncă; votul masiv pentru P.S.M. în județele recent industrializate. Reforma comunismului a fost determinată de conștiința faptului că U.R.S.S. și sateliții săi fuseseră surclasate de țările "celui de-al III-lea val". Recentele evoluții doctrinare din partidele comuniste occidentale s-au datorat schimbărilor masive produse în structura socială și economică din societățile postindustriale. Ele au fost nevoite să-și reorienteze oferta politică în direcția salariaților din servicii și din industriile de vîrf. În schimb, P.S.M. "dă o înaltă apreciere eforturilor făcute de întregul popor român, eroismului manifestat în procesul de industrializare a țării" și "și cheamă clasa muncitoare, intelectualitatea, țărănimea... să apere această cucerire". (Programul P.S.M., pp. 21–22) Consideratiile și aprecierile cuprinse în capitolul "Strategia dezvoltării industriale" din Programul P.S.M. ne aruncă în plin ceaușism. Din această perspectivă, partidul d-lui Verdeț pare încă departe de procesele reformatoare care s-au derulat în partidele eurocomuniste, în deceniul al 8-lea, și apoi în partidele comuniste din Est, în perioada lui Gorbaciov.

După plenara P.S.M. din ianuarie 1994, analiștii politici lansau ipoteza existenței în partid a unei aripi reformatoare, și a unei aripi conservator-comuniste. Liderul aripii reformatoare era considerat Tudor Mohora. Domnia-sa își exprima certitudinea că "ponderea în partid aparține celor care optează pentru un socialism modern". Multe din punctele de vedere oficiale ale P.S.M. par să îl contrazică.

PS [illegible]

Al doilea congres al P.S.M., desfășurat la București în zilele din 9 și 10 aprilie, pare să indice o variantă evolutivă pe care nu o luasem în calcul în studiul elaborat la începutul lunii martie. Ne întrebam atunci dacă P.S.M. va deveni un partid socialist-democratic de tip occidental sau va rămîne cantonat pe pozițiile comunismului ceaușist. Prin promovarea lui Adrian Păunescu în funcția de prim-vicepreședinte, congresul a demarat procesul de transformare a P.S.M., într-un "partid-cenaclu". 600 de "tovarăși cu munci de răspundere" aplaudînd la unison în ritm de rock, imnul creat de Păunescu: această nouă imagine poate să-i scutească de griji pe analiștii și pe politicienii care prognozau posibilitatea cîștigării viitoarelor alegeri de către P.S.M. Partidul care sub bagheta lui Tudor Mohora reprezenta un concurent serios pentru opoziție, dar și pentru aliații săi din coaliția majoritară, se va transforma treptat într-una din incintele în care își face numărul obișnuit "show-man"-ul cu barbă al cultului personalității lui Ceaușescu. "Voi relansa, întîi la sediul nostru din Strada Negustori, apoi în toată țara, *Cenaclul* «Totuși iubirea». Pregătiți-vă să-l pregătim" – declară noul prim-vicepreședinte în încheierea discursului rostit la congres" (*Vremea*, 12, 13 aprilie a.c.). Reacțiile sălii la acest discurs (21 de reprize de rîs, scandarea numelui senatorului, "sala și membrii prezidiului se ridică în picioare ovaționînd" etc.) probează faptul că procesul de "păunescizare" a P.S.M. nu doar că a început, dar nici nu mai poate fi oprit. ❑

NOTE

* Aici și în restul articolului am utilizat interviul care ne-a fost acordat la sfîrșitul lunii februarie a.c. de Tudor Mohora, vicepreședinte și purtător de cuvînt al P.S.M.

** Nici cele două sondaje de opinie realizate simultan în luna martie de IRSOP și IMAS, nu acreditează P.S.M. decît cu 4–5% din intențiile de vot ale electoratului. Procentajele obținute de P.S.M. în cadrul unei investigații sociologice pot să se îndepărteze sensibil de cota sa reală de popularitate (și de eventualele sale rezultate electorale). Păturile populare cele mai puternic comunizate nu își exprimă în mod public opțiunile în favoarea unui partid care prin relațiile de filiație cu vechiul regim se plasează în zona ilegitimității. Cei care nu au "curajul" să se declare în mod deschis că în cazul unor alegeri ar vota cu P.S.M. formează probabil o parte importantă a categoriei indecișilor (care în ultimile sondaje de opinie reprezintă aproape 30% din subiecți).

GABRIEL IVAN (born in Bucharest in 1957). Graduated from the Faculty of Philosophy of the University of Bucharest. Senior researcher at the Institute for Educational Sciences in Bucharest. Articles and studies published in the following publications: *Futures, Lumea, 22, Contrapunct*.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Pe marginea cărţii lui F. Veiga

PAVEL CÂMPEANU

Francisco Veiga's book and his personal experience of having illegally arrested by the legionary police are for the author the pretexts for a very inghtful analysis on the nature of the National Legionary State. Comparisons between three coups d'état *(September 1940, August 1944, December 1989) serve as a base for challenging some Romanian hystorical taboos.*

Întîmplarea a făcut să trăiesc episodul statului national-legionar nu numai ca pe un eveniment istoric, ci şi ca pe unul biografic. Critica cărţii lui Francisco Veiga (*Mistica ultranationalismului. Istoria Gărzii de Fier)* nu putea să nu îmi împrospăteze amintirea acelor împrejurări, stimul dublat de calităţile cărţii: rigoarea informatiei, finetea reflexiei şi echilibrul cercetătorului, care nu se lasă nici fascinat, nici indignat de fenomenul cercetat. La toate acestea trebuie să adaug bănuiala că zguduirile acelei epoci se află într-o articulaţie profundă cu cele prin care trecem acum.

La originea mişcării legionare stă, aşa cum remarcă Dan Pavel, "eşecul accederii la modernitate" a României născute după primul război mondial (Dan Pavel, "Noua schimbare la faţă a României", *Sfera Politicii*, Nr. 11, noiembrie 1993 p. 29). Se poate spune că mişcarea legionară a agravat acest eşec, dar nu că l-a generat. Prelungirile acestui eşec ne apasă şi acum, după ce stalinismul a încercat să-l depăşească modernizînd tehnologia cu ajutorul unor pîrghii socio-economice eminamente retrograde. Ne zbatem cu greutăţile unei întîrzieri istorice stabilizate, din care nu ne putem desprinde fără a-i desluşi izvoarele. Mişcarea legionară s-a ivit în preajma acestor izvoare.

Mai presus de îmbinarea dintre terorismul etic, mistica ortodoxă, xenofobia populistă şi voinţa unei înfeudări suicidare la axa Roma–Berlin. Legiunea a reprezentat în esenţă protestul tinerei generaţii de intelectuali contra structurilor politico-sociale în care s-a realizat unitatea naţională. Mişcarea legionară a fost curentul cel mai semnificativ de contestare inadecvată a unei societăţi contestabile. Cine vrea să facă procesul acestei mişcări este dator să facă şi procesul acestei societăţi.

Contactul meu direct cu această mişcare a durat 17 zile: între 11 noiembrie 1940, cînd am fost arestat de poliţia legionară, şi 28 noiembrie acelaşi an, cînd am fost pus în libertate de poliţia de stat. Legată de activitatea mea în rîndurile tineretului comunist, arestarea a avut loc a doua zi după marele cutremur din acel an – iar eliberarea a doua zi după masacrul de la Jilava, uciderea lui Iorga şi Madgearu şi împuşcarea, chiar în beciul Prefecturii, unde ne aflăm, a unor comisari din poliţia de stat. Arestarea mea s-a produs într-un debit din apropierea Halei Traian, autorul ei fiind un băiat care nu m-a (şi nu s-a) legitimat, dar a avut bizareria de a se recomanda: comisarul legionar Oprea. Declinîndu-şi numele – care, aveam să aflu mai tîrziu, era de fapt un pseudonim – el gesticula ameninţător cu pistolul. Nu ştiam atunci, după cum nici nu aveam să aflu vreodată, dacă de acelaşi pistol se va folosi Oprea peste numai 15 zile, ca participant la masacrele de la Jilava. Din documentele procesului judecat în vara următoare reieşea că adevăratul său nume era Dumitru Anghel, din satul Sineşti, judeţul Ilfov; că înainte de a fi uns comisar al politiei legionare avusese o profesie incertă – cînd plugar în satul lui, cînd angajat al serviciului CFR Buşteni; că nu-şi recunoscuse nici un amestec în crimele de la Jilava deşi, fiind perchezitionat, s-au găsit asupra lui inelul şi ceasornicul uneia dintre victime (Virgil Diculescu, negustor de vinuri închis la Jilava din întîmplare); şi că prin sentinţa Curţii Marţiale a fost condamnat la moarte şi executat în 28 iulie 1941, la opt luni şi putine zile de cînd făcusem cunoştinţă.

Schizofrenie poliţistă

Noaptea care a urmat arestării am petrecut-o în beciul sediului legionar din Bariera Vergului, faimos pe acea vreme în capitală. Nedorind să adaug la literatura torturilor, voi spune că nu a fost o noapte liniştită, cum nu au fost nici zilele şi noptile care au urmat. Beciul adăpostea un grup de arestaţi pe care numeroşii vizitatori ai locului – mai ales STB-iştii – îi băteau fără să-i întrebe nici cine sînt şi nici pentru ce vină se află acolo.

Aş numi acest interval prima fază a anchetei, dar felul cum s-a desfăşurat nu justifică însă decît parţial această denumire. Scenariul acestei nopţi a cuprins anumite elemente ale unei anchete clasice, dar sub forme cu totul neclasice. A existat obiectul anchetei – oameni privaţi de starea de libertate; a fost prezent instrumentul preferat al anchetei – violenţa fizică; şi au existat, în sfîrşit, persoane care, menţinîndu-şi starea de libertate, erau abilitate să exercite violenţa fizică împotriva celor care fuseseră private de ea. Elementele care lipseau erau: motivaţia privătiunii de starea de libertate a celor supuşi acestui tratament; justificarea legală a celor abilitaţi să exercite violenţa fizică împotriva celor constrînşi să o suporte; şi, în sfîrşit, lipsa de scop a violenţei exercitate sau lipsa unui scop compatibil cu o anchetă.

În termenii acestei experiente politia legionară apărea ca organizatorul unui ritual al violenţei gratuite – sau mai exact de două ori gratuite: o dată pentru că exercitarea ei era la îndemîna oricui, şi apoi pentru că nu avea nici un scop. Sub această formă, ancheta nu urmărea să pregătească temeiurile unei pedepse, ci era pedeapsa însăşi. Ritualul introducea o diviziune dihotomică a societăţii, între pedepsitori şi pedepsiţi. Singura condiţie pentru a putea deveni pedepsitor era să nu te afli printre pedepsiţi.

Aş descrie acest episod în ansamblul său ca pe o fiesta posacă a violenţei – bucuria ancestrală, cu sedimente ludice, a violenţei de care eşti ferit, dar pe care o poţi exercita fără nici un risc, într-o deplină libertate egal distribuită. Militînd pentru anularea libertăţilor civice, mişcarea legionară reabilita în compensaţie libertatea violenţei. Orice nepedepsit putea deveni sau nu, după propria lui voinţă, pedepsitor; odată intrat în acest rol, pedepsitorul avea întreaga libertate de a-şi alege victima şi de a folosi procedeele violente pe care le dorea, atît timp şi de atîtea ori cît dorea. Pentru pedepsitor, pedepsitul nu reprezenta un individ decît prin această ipostază, el nu avea nici un fel de identitate, şi în primul rînd pe aceea pe care i-ar fi dat-o culpa. Nesancţionînd o culpă şi nefiind îndreptat spre corectarea celui pedepsit, actul pedepsei se dizolva în violenţa formei lui. Violenţa devenea propria ei substanţă şi propria ei motivaţie. Funcţia acestei cruzimi aleatorii era un elogiu adus violenţei pure suficientă sieşi.

Poliţia legionară se profila ca un organism de revizie a mecanismelor prin care lumea civilizată controlează folosirea violenţei. Acţiunea ei de revizie mergea în două direcţii: socializarea accesului liber la exercitiul violenţei – implicînd cu necesitate statornicirea unei (unor) clase de victime şi, implicit, eliberarea exercitiului violenţei din chingile reglementărilor legale.

Aceasta era chipul poliţiei legionare, aşa cum l-am putut deslusi la sediul legionar din Bariera Vergului. Văzut din beciul Prefecturii, unde am fost transportat a doua zi, acest chip avea să îmi apară considerabil modificat. Pentru cineva sosit aici în postura de arestat, fenomenul dominant nu mai era folosirea de către politia legionară a unor pedepsitori la fel de anonimi ca victimele lor, ci relaţia a două politii distincte, coexistînd literalmente sub acelaşi acoperiş: poliţia de stat şi poliţia legionară, între cele două nemanifestîndu-se vreo delimitare a competenţelor perceptibilă din acest unghi.

Aduşi de poliţia legionară, am fost luaţi în primire de poliţia de stat, intrînd pe banda rulantă a procedurilor uzuale: legitimarea, luarea amprentelor digitale, perchezitionarea, depunerea conţinutului buzunarelor, cingătoarei şi şireturilor de la ghete, semnarea adeverintei de predare-primire – un şir de operaţii sîcîitoare, generînd totuşi sentimentul stenic al recuperării identităţii – un soi de întoarcere fără glorie pe un pămînt neprimitor, dar măcar cunoscut.

Cele 16 zile şi nopţi petrecute în arestul Prefecturii mi-au dat prilejul să aflu despre poliţia legionară ceva mai multe decît ştiusem înainte. Am aflat, de pildă, că membrii ei aveau un comportament mai puţin omogen decît cel al comisarului Oprea şi al colaboratorilor lui improvizaţi de la sediul din Bariera Vergului; că variaţiile de comportament mergeau de la bestialitatea cu care fusese recent ucis micul L.R., în vîrstă de 15 ani, pînă la dorinţa de a-şi înţelege adversarii, pe care am remarcat-o la unul dintre anchetatori; că elaborarea acestor comportamente era conditionată de puternice impulsuri exhibitioniste, o nevoie necontrolată de spectacol; că neprofesionalismul şi totala impermeabilitate la reglementările legale se regăseau la toate nivelele acestei aproximative organizaţii; şi, mai evident ca toate, că între poliţia legionară şi poliţia de stat nu domneau relaţii de colaborare, ci de profundă animozitate.

Legionarii din anii '30 aveau motive mai mult decît îndestulătoare pentru a nu vedea în poliţia de stat o instituţie umanitară. Nepăsarea protectoare cu care mă tratase aceasta din urmă nu semnala simpatia pe care aş fi inspirat-o agenţilor ei, ci faptul că fusesem arestat de o pseudopoliţie, în ochii lor incompetentă, concurenţială şi ameninţătoare. Punerea mea în libertate se datora astfel mai ales ostilităţii pe care poliţia de stat o resimţea faţă de poliţia legionară.

În vecinătatea masacrelor

Această ostilitate latentă căpătase forma unui măcel desfăşurat în mai multe secvenţe, dintre care una se petrecuse în imediata mea vecinătate, dar de care nu aveam să iau cunoştinţă decît ulterior. Cu puţine ore înainte ca şeful-comisar al politiei de stat Dumitrescu-Sava să îmi fi înmînat ordinul de eliberare, îşi făcuseră apariţia la Prefectură legionarii Gheorghe Creţu, Marcu Octavian, Romulus Opriş şi Grimalschi Pavel. Conduşi de şeful arestului, comisarul legionar Ion Tănăsescu, şi cu ajutorul lui activ, ei i-au împuşcat mortal în celulele în care se găseau închişi de mai multă vreme pe comisarii politiei de stat Nicolae Ralet, Nicolae Suciu şi Paul Voinescu ale căror cadavre le-au transportat apoi şi le-au aruncat în pădurea Băneasa. Alţi doi comisari ai politiei de stat, de asemeni arestaţi, Ionel Dumitrescu şi Alexandru Davidescu, au fost predaţi tot de Ion Tănăsescu ajutorului de comisar legionar Nicolae Topliceanu – care, cu ajutorul altor cîtorva legionari i-a transportat cu o maşină pe şoseaua Bucureşti-Ploieşti pînă în dreptul pădurii Balota-Vlăsia unde i-a dat jos.* Grupul de legionari şi-a descărcat pistoalele în cei doi comisari dintre care Alexandru Davidescu a murit pe loc pe cînd Ionel Dumitrescu, deşi ciuruit de gloanţe, a izbutit să scape cu viaţă, devenind la proces unul dintre principalii martori ai acuzării.

În aceeaşi zonă – lîngă Strejnic – şi în aceeaşi dimineaţă, fuseseră descoperite cadavrele lui Nicolae Iorga şi Virgil Madgearu. Iar în noaptea de 26 spre 27 noiembrie, care precedase această dimineaţă, fuseseră asasinaţi la Jilava 64 de deţinuţi, dintre care fostul prim-ministru g-ral Gh. Argeşanu, fostul ministru V. Iamandi, fostul prefect g-ral Gavrilă Marinescu, fostul şef al Serviciului Secret şi alţii.

În sfîrşit, în aceeaşi dimineaţă, prefectul Zăvoianu îi ordona chestorului Stângă să-i ridice de la domiciliul lor pe foştii prim-miniştri C.Argetoianu, Gh. Tătărescu şi I. Gigurtu, precum şi pe foştii miniştri g-ral Ilasievici, M. Ghelmegeanu, Ed. Mirte, g-ral dr. Marinescu ş.a. Conform aceluiaşi rechizitoriu, aceste persoane "ce urmau să fie ridicate şi aduse la Prefectura de Poliţie – trebuiau să şi fie ucise" (*Asasinatele de la Jilava*, Ed. Scripta, Bucureşti, 1992, p. 160). Ordinul a fost executat doar în parte, căci aflînd despre această operaţie, locotenent-colonelul Rioşianu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, a ridicat acest grup de foşti demnitari de la Prefectură, transportîndu-i (pentru a-i pune la adăpost) în clădirea ministerului său.

Contactul meu direct cu politia legionară, asociat faptelor îngrozitoare din ziua punerii mele în libertate, conferă, din punctul meu de vedere, o pondere considerabilă întrebării: ce a reprezentat de fapt această poliţie? întrebare căreia cartea lui Veiga nu îi dă decît un răspuns parţial.

Poliţia legionară şi statul naţional-legionar

Prima problemă rămasă neelucidată este: de vreme ce fusese instituit statul national-legionar, de ce era nevoie de o poliţie legionară, exterioară acestui stat? Abordată astfel, problematica poliţiei legionare depăşeşte perimetrul raporturilor ei cu poliţia de stat, aducînd în prim plan raporturile ei cu mişcarea legionară, cu statul naţional-legionar, şi în general cu puterea. În lumina acestei abordări, ipotezele spre care înclin şi pe care îmi propun să le examinez sînt următoarele:

1. mişcarea legionară avea nevoie de o poliţie legionară plasată sub controlul ei exclusiv, întrucît ea nu controla statul national-legionar;

2. exterioritatea sub aceeaşi formă a mişcării legionare în raport cu statul naţional-legionar implica şi reciproca, adică exterioritatea statului naţional-legionar în raport cu mişcarea legionară;

3. prin urmare, în pofida denumirii sale, statul naţional-legionar nu reprezenta puterea de stat a mişcării legionare;

4. poziţia secundară pe care mişcarea legionară o deţine în raport cu noua putere de stat se datora rolului secundar pe care ea l-a avut în instituirea acestei puteri;

5. neputînd controla societatea prin mijlocirea statului, mişcarea legionară încerca să o controleze pe cale extrastatală, prin mijlocirea poliţiei legionare;

6. calea extrastatală este calea extralegală;

7. forma prioritară pe care politia legionară o dăduse activităţii sale extra-legale a fost cea a terorismului politic;

8. practica terorismului nu a fost inaugurată de poliţia legionară, ea este inse-

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

parabilă de întreaga istorie a mișcării legionare;

9. combaterea terorismului legionar antistatal a căpătat în cele din urmă forma terorismului de stat, practicat de dictatura regală, iar apoi de dictatura militară;

10. activitatea poliției legionare exprima incapacitatea Legiunii de a urmări cucerirea puterii prin alte metode decît cele ale terorismului.

După cît se pare, ideea unei posibile polități legionare a fost avansată pentru prima oară de Codreanu în circulara nr. 127 din ianuarie 1938, în care se referă la nevoia unei "polități speciale" (Veiga, p. 270). Constituirea efectivă a poliției legionare a început cu data de 5 octombrie 1940. Baza ei legală nu a constat într-un ordin al conducătorului statului sau într-un decret al Consiliului de Miniștri, ci într-o decizie a ministrului de interne, g-ral Petrovicescu, prin care se prevedea "înființarea unui corp de poliție auxiliar al poliției de stat, alcătuit numai din elemente legionare". (Vezi: Asasinatele... p. 289, Sentința nr. 145 1941 a Curții Marțiale a Comandamentului Militar al Capitalei.) Selectarea celor angajați în acest corp și distribuirea funcțiilor au fost efectuate personal de lt. colonelul Șt. Zăvoianu, prefectul Capitalei. Prin formarea acestui corp, mișcarea legionară își asuma exercitarea funcției represive în numele unui guvern care nu îi conferise acest rol. Este drept că g-ralul Petrovicescu era membru al mișcării legionare, dar Antonescu nu cunoștea acest detaliu capital în momentul în care îl numise ministru de interne cu convingerea că încredințează acest departament-cheie unui militar.

Intenția proaspătului conducător al statului de a-i menține pe legionari în poziții de rang secundar reiese cu claritate din însăși compoziția cabinetului. La conducerea Finanțelor, Economiei, Agriculturii, Justiției, Apărării Naționale fuseseră numiți fie militari, fie tehnocrați provenind mai ales din Partidul Liberal, legionarilor revenindu-le Educația, Munca, Sănătatea, Învățămîntul și Lucrările Publice, cărora li se adăugau Externele, pe considerentul că un aristocrat-legionar (prințul Sturdza) ar putea găsi o audiență mai binevoitoare în cancelariile lui Ribbentrop, și Internele din cauza confuziei menționate.

De altminteri, confuziile nu se opresc aici, iar cele mai elocvente dintre ele relevă aceeași tendință, spre o includere limitată a Legiunii în structurile noii puteri. Se poate reține astfel respingerea de către Antonescu a cererii legionarilor de a se adopta, pentru definirea noii puteri statale, formula de "stat legionar", de unde întîrzierea cu 8 zile a creării "statului național-legionar", proclamat de abia în 14 septembrie; aceeași tendință se regăsește în confuzia instaurată la vîrful noii ierarhii statale, care are aspectul unui triptic: regele, care rămînea șeful constituțional al statului, generalul Antonescu, primul-ministru, dar totodată și "conducător al statului", după care urma Horia Sima, învestit cu titlurile vagi de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și Ministru Secretar de Stat.

Această din urmă confuzie crea un paralelism formal care putea deveni real fie chiar la vîrf, fie pe palierele interioare ale ierarhiei statale. Sub acest unghi, poliția legionară poate fi socotită ca principala tentativă a șefilor legionari de conferi paralelismului formal de la vîrf o substanțialitate care să se afirme în avantajul lor. Prin ea, paralelismul din interiorul structurii statale devenea paralelism cu structura statală. Poliția legionară pare a fi reprezentat principalul – dacă nu cumva unicul – instrument pe care Sima și-l pregătea pentru a dobîndi preeminența în tripticul de la vîrful ierarhiei statale.

Rolul regelui rămînînd strict simbolic, tensiunile care bîntuiau acest nebulos triptic decurgeau exclusiv din frictiunile între conducătorul statului și comandantul Legiunii.

Două lovituri de stat:

În exact 4 ani (fără două săptămîni), România a trecut prin două lovituri de stat, una desfășurată sub semnul extremei drepte și îndreptată împotriva regelui, iar cealaltă inițiată de rege în colaborare cu extrema stîngă care avea să tragă în cele din urmă foloasele, ambele în decursul aceluiași război, sub o puternică presiune militară din exterior. Compararea celor două lovituri de stat ar putea oferi noi sugestii despre ambele – și, uneori, indirect, chiar și despre revoluția din 1989.

Iată cîteva dintre aspectele comparabile revelatoare:

1. Atît în 1940 cît și în 1944 schimbările din România au urmat schimbărilor intervenite în mersul războiului, fiind astfel implicate în evoluțiile pe termen mediu sau lung ale Europei răsăritene.

2. Ambele lovituri de stat au constituit răspunsuri la situații istorice deosebit de nefavorabile: 6 septembrie 1940 urma prăbușirii hotarelor, consecință a unei înfrîngeri politice – 23 august 1944 urma prăbușirii frontului, consecință a unei înfrîngeri militare.

3. Edificiul politico-militar improvizat de Carol al II-lea se năruie odată cu influența anglo-franceză în Estul Europei; Mișcarea Legionară devine partidul unic în preajma ocupării României de trupele germane; ascensiunea PCR are loc sub ocupația sovietică. Soarta României este inseparabilă de soarta zonei geopolitice căreia îi aparține sau, mai precis, de puterea care domina la un moment dat această zonă.

4. De observat că revoluția din decembrie 1989 se înscrie în această prezumtivă regulă referitoare la coeziunea zonei, dar nu și în prezumtiva regulă referitoare la dependența de puterea care domină zona. Distanțarea zonei de controlul Moscovei, intervenită sub Gorbaciov, nu a dus deocamdată la instalarea unei alte puteri dominante. Resemnarea țărilor din zonă de a-și reface relațiile cu piața CAER și totodată stăruința cu care bat la porțile Comunității Europene și ale NATO ridică o problemă delicată: cît de independentă poate sau dorește să fie această regiune a Europei față de restul continentului și al lumii?

5. Mișcarea Legionară joacă un rol secundar în lovitura de stat din septembrie 1940, ca și PCR în cea din august 1944. Drept urmare, nici Mișcarea Legionară, nici PCR nu ajung la putere în urma respectivelor lovituri de stat.

6. Nici una dintre cele două lovituri nu are ca agent direct o organizație, ci un actor individual. Dar de la un episod la altul, rolurile celor doi actori se inversează: eroul primei lovituri de stat – Antonescu – devine victima celei de-a doua, pe cînd produsul pasiv al celei dintîi – Mihai – apare ca simbol și inițiator al celei din urmă.

7. Pe cînd Mișcarea Legionară a eșuat în tentativa de a converti răsturnarea din septembrie '40 și ocupația germană în propria sa putere, PCR a știut să se folosească atît de lovitura din august '44 cît și de ocupația sovietică pentru a-și instaura puterea la sfîrșitul lui 1947.

8. Mișcarea Legionară și-a păstrat preeminența confuză vreme de 131 de zile – PCR și-a păstrat puterea peste 40 de ani.

9. Eșecul Mișcării Legionare, dar mai ales iuteala cu care s-a produs, configurează o ipoteză: în situația geopolitică a României sprijinul unei armate de ocupație poate fi suficient pentru instituirea unei anumite formule statale, dar nu pentru menținerea și consolidarea ei. Persistența noii formule statale depinde și de alți factori, a căror influență reunită poate contrabalansa, în anumite împrejurări, preferințele ocupantului.

10. După ezitări care au durat două săptămîni, loviturii din septembrie '40 i-a urmat proclamarea statului național-legionar. Statului i se conferea astfel în termeni juridici o identitate pe care nu o căpătase în termeni politici și administrativi. Nimic asemănător în august '44, cînd nu se instaurează regimul unui partid unic, ci se restaurează pluripartidismul, și cînd PCR nu trece din opoziție la putere, ci din clandestinitate în legalitate.

11. Regimul instaurat în septembrie 1940 conferă Mișcării Legionare un rol politic dominant (în raport cu celelalte formațiuni politice). Regimul instaurat în august 1944 plasează PCR într-un rol evident secundar, adică într-un raport de competitivitate cu celelalte formațiuni politice.

12. Mișcarea Legionară accede la această poziție ambiguă, dar avantajoasă, decapitată prin asasinarea șefilor săi de dictatura lui Carol al II-lea; PCR accede la noua lui poziție nu decapitat, ci autodecapitat, prin arestarea secretarului său general Ștefan Foriș, în aprilie 1944, de către echipa Bodnăraș-Ranghet, ghidată din lagărul de la Tîrgu Jiu de către Gheorghiu-Dej.

13. În septembrie '40, Mișcarea Legionară iese dintr-o clandestinitate bizară cînd, deși legal interzisă, reprezentanți ai ei dețineau poziții – e drept, secundare – în guvernul Gigurtu. La rîndul său, PCR iese dintr-o clandestinitate neîntreruptă de 23 de ani (dintre care jumătate petrecuți de viitorul lui șef în detenție). În cele din urmă însă, dictatura Carol al II-lea –Călinescu îi asasinează pe șefii Legiunii, dar nu pe cei ai PCR (care va lua asupra lui însuși asasinarea lui Foriș). Acest tratament diferențiat arată că regimul carlist se simțea în perioada respectivă (1938) mult mai amenințat de Mișcarea Legionară decît de PCR.

14. În condițiile create de 6 septembrie, Mișcarea Legionară este pusă, de drept și de fapt, în subordinea generalului Antonescu, "conducătorul statului". În condițiile create de 23 august, PCR este pus, dimpotrivă, într-o relație de egalitate cu celelalte trei partide reprezentate în noul guvern.

15. Valorificarea diferită a celor două lovituri de stat se asociază cu contribuția diferită la înfăptuirea lor. Dincolo de mistificările propagandistice, se pare că PCR a participat la pregătirea loviturii din 23 august mai activ decît Mișcarea Legionară la realizarea celei din 6 septembrie.

16. Atît Mișcarea Legionară, care nu avea veleități de clasă, cît și PCR, care se pretindea partidul clasei muncitoare, au fost reprezentate în aceste circumstanțe istorice îndeosebi de intelectuali aparținînd generației mijlocii și care acționau în numele unor dogme. Prin modul cum au participat la pregătirea, la desfășurarea și la punerea în valoare a loviturii de stat, șefii PCR s-au dovedit mai calificați ca oameni politici decît șefii Legiunii.

17. Propulsarea Mișcării Legionare și a PCR în prim-planul vieții politice în cele două momente nu se datora nici efectivelor de care acestea dispuneau și nici influenței pe care o exercitau asupra societății, ci faptului că păreau să anticipeze cel mai bine preferințele previzibile ale viitorilor ocupanți. Era firesc ca Berlinul să privească Mișcarea Legionară cu mai multă încredere decît orice altă formațiune politică din România, prezumție extensibilă în principiul ei și asupra relațiilor PCR cu Moscova.

18. Mișcarea Legionară a supraevaluat și a supralicitat creditul pe care conta din partea Berlinului, ruinîndu-l iremediabil. PCR și-a asumat suspiciunea cu care era privit de Kremlin, a cărui încredere a izbutit în cele din urmă să o cîștige – pînă la punctul de a obține în 1958, retragerea trupelor URSS de pe teritoriul României.

19. În contrast cu decembrie 1989, ambele lovituri de stat s-au înfăptuit fără participarea populației și fără vărsări de sînge.

20. Faptul că PCR a reușit nu numai să cîștige, dar să și înșele încrederea Moscovei, nu poate fi despărțit de docilitatea mimetică pe care echipa de la București a manifestat-o aproape ostentativ față de modelul sovietic. Dimpotrivă, Mișcarea Legionară putea să-și afirme fidelitatea nestrămutată față de Germania nazistă, dar nu similitudinile cu partidul nazist. Deosebirile de substanță dintre cele două entități sînt numeroase, iar dintre ele le-aș remarca pe următoarele:

a) nazismul a exprimat fără echivoc dorința a numeroși germani de a obține revanșa istorică a unui război pierdut – pe cînd Legiunea a exprimat mai curînd aspirația confuză de a preveni eșecul previzibil al unei păci cîștigate;

b) orientîndu-se împotriva puterilor occidentale, nazismul își asuma rolul de apărător autentic al interesului național; orientîndu-se către alianța cu Germania, adversarul păcii din care se născuse România Mare, Legiunea periclita interesul național – așa cum avea să dovedească Dictatul de la Viena;

c) la începutul anilor '30, cînd nazismul cristalizase deja sub oblăduirea lui curentele semnificative ale dreptei germane, Legiunea nu era decît fracțiunea cea mai radicală a dreptei românești profund divizate;

d) ideologia nazistă se delimita net de creștinism, partidul nazist și biserica reformată aflîndu-se în relații de acută ostilitate. Din contră, creștinismul ortodox reprezenta un pilon al ideologiei legionare care, în pofida sprijinului acordat de Patriarhie lui Carol al II-lea, își atrăsese sprijinul unei părți considerabile a clerului ortodox (după unii 2.000 dintre cei 10.000 de preoți hirotonisiți erau membrii ai Mișcării Legionare);

e) ajuns la putere prin voința democratic exprimată a electoratului, partidul lui Hitler a căutat și a izbutit să-și atragă sprijinul marelui capital și colaborarea unor lideri politici naționali (von Papen, Brünning etc.) inclusiv a șefului statului, un militar-simbol de talia lui Hindenburg; ajunsă nu la putere, ci în preajma ei, printr-o lovitură de stat nedemocratică și al cărei merit nu îi aparține, Mișcarea Legionară a asasinat o serie de personalități naționale de primă mărime atrăgîndu-și ostilitatea unei ample părți a opiniei publice, inclusiv a noului conducător al statului, generalul Antonescu;

f) frenezia naționalistă nu a împiedicat partidul nazist să desfășoare un impresionant program economic care a dus la rapida eradicare a șomajului, la construirea unei vaste rețele de drumuri strategice și la uluitoarea reînarmare a țării. Lipsită de un program economic, Mișcarea Legionară a transformat confiscarea averilor evreiești într-un lanț de abuzuri și ilegalități care au accentuat și mai mult starea generală de insecuritate, atrăgîndu-i antipatia cercurilor financiare și a foștilor lideri politici.

* Rechizitoriul procurorului militar I.N. Vlădescu face, în această privință, următoarea precizare: "Din probele care s-au administrat în cauză, s-a putut stabili că acuzații Stănicel Stelian – directorul de cabinet al prefectului Ștefan Zăvoianu – și Bădulescu Gheorghe zis Gigi, comisar-ajutor legionar în prefectură, au condus operațiunile de îmbarcare a victimelor în mașina cu care au fost transportate la locul de execuție". Condamnat în contumacie pentru participare la masacru și de atunci fugit în străinătate, Stelian Stănișel este autorul unei ample evocări a lui Codreanu, publicată de revista *Miscarea*.

PAVEL CÂMPEANU is currently the Executive Director of the Independent Center for Social Studies and Surveys and Associated Professor with the International Faculty at the Bucharest University. Without leaving Romania, he published in the USA, between 1980 and 1990, a critical sociology of the Stalinist societies in 4 volumes: *The Syncretic Society*, *The Origins*, *The Genesis* and *Exit*, at M.E. SHARPE Publisher.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Antisemitismul sau delirul sistematizat

GEORGE VOICU

The Romanian current anti-Semitism is not a new appearance in the political and cultural life of the country. It has got deep historical roots and explanations in the recent, communist reality. The paradox of its our contemporary existence consists in the quasi-absence of its object, because there is an anti-Semitism without Jews. But the historical inertia is able to explain this phenomenon only partly; there is much diversion, this is reason why the anti-Semitic discourse takes a raving-systematized aspect.

This double genesis originates in two main trends of the Romanian post-communist anti-Semitism: (1) the traditionalist one, socially less influential, which wants to rehabilitate and reimpose the ideas of the Iron Guard, pleading for its ideologists (Nae Ionescu, Mircea Eliade, Constantin Noica, Petre Tutea and many others) and founder's "purity" (Corneliu Zelea Codreanu) usually it become a manifest of publications like the Noua Dreaptă, Mişcarea, Gazeta de Vest, *but also by political parties (the Movement for Romania, National Right Party), and (2) the national-comunist one, socially more influential, whose main function consists in the reestablishment of the "good reputation" and privileges of the political police and, of its staff; this role is obvious in a lot of texts published by the* Europa, România Mare *or* Politica *and in some statements of the Greater Romania Party or Party of the National Romanian Unity. The two main trends have some common topics (marshal Ion Antonescu's cult, prepossession of a "Jewish- masonic worldwide plot" against Romania, denying the Holocaust and so on), but they have some specific features (concerning particularly their religious attitudes: orthodox fundamentalism for the first direction, nondefinite Christian rhetoric for the second one).*

Este o evidenţă, recunoscută de la nivelul opiniei publice şi pînă la cel al preşedinţiei (să ne amintim de scrisoarea d-lui Ion Iliescu adresată procurorului general anul trecut), existenta antisemitismului în România post-comunistă. Chiar dacă promotorii acestui curent fac uneori declaratii contrare, după o reţetă care a mai fost folosită în istoria antisemitismului românesc, manifestările lor antisemite sînt îndeajuns de izbitoare pentru a fi percepute ca atare şi pentru a preocupa o parte însemnată a opiniei publice din ţară şi din străinătate; ele pot fi întîlnite în periodice ale unor partide (*Noua Dreaptă*, *Politica*) sau în publicatii chipurile neînregimentate (*România Mare*, *Europa*, *Mişcarea*), dar şi – consecinţă firească a acestor mesaje incitante – la nivelul străzii (se pot vedea în statiile de metrou din Bucureşti inscripţii şi graffiti patent naziste). Nu discutăm acum amploarea şi difuziunea socială a fenomenului antisemit (limitat, plafonat, după toate indiciile, dar nici neglijabil, ceea ce înseamnă că nu poate fi tratat ca o simplă ciudăţenie izolată), ci doar prezenta şi formele sale de manifestare, motiv pentru care administrarea probelor – ca să zicem aşa – este o procedură absolut obligatorie.

Filiaţii vechi şi noi

Desigur, antisemitismul în România nu este ceva nou; chiar dacă simptomatologia lui nu este întotdeauna reductibilă la un model istoric, estompînd unele aspecte şi accentuînd altele, în unele cazuri, fiind chiar "creator", miezul său rămîne în chip esential acelaşi. O scurtă operaţie de anamneză ar putea da unele lămuriri în privinţa acestor modificări formale, căci boala a evoluat pe o durată istorică lungă şi în două medii politice fundamental deosebite. Ea s-a manifestat nu numai în România precomunistă, ci şi în cea comunistă; mai mult, "tratamentul", care i s-a aplicat în vremea din urmă, departe de a avea efecte terapeutice, a fost – se observă acum – insidios iatrogen (cînd sub-dozat, mizînd doar pe efectul *placebo*, cînd supradozat).

Maladia este deci veche în România, cu o existenţă de peste un secol şi, în consecinţă, cronicizată. Naţionalismul românesc, atît în forma sa malignă, a dreptei radicale, cît şi în cea benignă, a dreptei tradiţionale, şi-a construit identitatea într-o măsură considerabilă apelînd la xenofobie, în mod special la antisemitism. Este aici una din dramele conştiinţei româneşti multă vreme ocultată şi ocolită de cercetători, ceea ce un psihanalist ar putea taxa drept "fugă de situaţie" (abia în ultimii ani au apărut primele studii ale acestei chestiuni; nume ca ale lui Leon Volovici, Norman Manea, Zigu Ornea sau Victor Neumann se cer reţinute). Neîndoielnic că prestigiul cultural al celor care au fost într-un fel sau altul antrenati în mişcarea antisemită a fost de natură să inhibe cercetările în această direcţie. Căci de la Eminescu şi Alecsandri, trecînd prin N. Iorga, Nichifor Crainic, Octavian Goga, Nae Ionescu, ajungînd la "tînăra generaţie", la Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica ş.a., antisemitismul a căpătat, pe lîngă aura misionară, salvaţionistă, un soi de legitimitate culturală, intelectuală, personalităţi de această talie oferindu-i – cum observă Leon Volovici – un imens "capital simbolic". Lucrul acesta s-a văzut chiar în epoca anilor '30, cînd "o Românie în delir" – mult dorită de un strălucit intelectual spre a putea s-o iubească – era o realitate care sărea în ochi, căci "subtilele" ideologii ale antisemitismului echipau o întreagă armată de fanatici, bine pregătiti pentru "sfînta răzbunare legionară", pentru acţiuni concrete de "deparazitare" şi "descongestionare" a ţării de evrei.[1]

Proporţiile acestui antisemitism nu puteau să nu lase urme. După o scurtă perioadă de carantină, chiar şi "internaţionalistul" şi apatridul regim comunist, aparent decis să curme această maladie, cu *apparatchik*-i avînd interese vitale în acest sens, a dat rapid primele semne autohtoniste, cvasi-xenofobe, cvasi-antisemite; este vorba de eliminările din Biroul Politic al P.C.R. produse în 1952 (Pauker şi Luca) şi din 1957 (Chişinevschi). Desigur, aceste schimbări aveau o geneză complexă, decisivă fiind lupta pentru putere dintre două grupuri de interese (interior şi moscovit), dar asta nu înseamnă că ele nu aveau şi sensul unei – cum remarcă Vladimir Tismăneanu – "rapide etnicizări a elitelor partidului şi guvernului"[2].

Dacă aceste prime tentative "purificatoare" din vremea lui Dej mai degrabă tatonau o posibilă direcţie a "politicii de cadre", indicînd vag o orientare naţionalistă, puseele de acest fel vor deveni cu timpul tot mai frecvente. Directia aceasta, începută timid dar continuată tot mai hotărît de primul regim comunist, va fi desăvîrşită în timpul regimului lui N. Ceauşescu. Acesta a procedat la o sistematică, programatică "purificare etnică" a vîrfurilor partidului, înlăturaţi fiind cu predilecţie evreii şi maghiarii. Naţional-comunismul ajunsese astfel o realitate, frapantă prin comparaţia cu începuturile regimului.

Consecinţa directă a acestui comunist *numerus valachicus* a fost emigrarea în masă a evreilor. Ceea ce doriseră ardent, zgomotos, violent antisemiţii de dinainte de război au reuşit comuniştii, muteşte, "diplomatic" şi – pe deasupra – cu un însemnat cîştig valutar, evreii fiind trataţi ca o marfă căutată la export. În felul acesta, minoritatea evreiască numără astăzi doar 9.107 persoane, după rezultatele recensămîntului din 1992. Dacă o raportăm la cei aproximativ 400.000 evrei care supravieţuiseră celui de-al doilea război mondial şi la cei 767.000 din perioada interbelică, cifra de astăzi comunică oricui o extraordinară dramă. Visul celor care clamau înainte de război "pericolul evreiesc" şi imperativul "deparazitării" (Istrate Micescu, Gh. Brătianu, Al. Vaida-Voievod, N. Iorga, Mihail Manoilescu ş.a., pentru a nu-i cita decît pe cei "ponderati", pentru că erau şi din aceia care cereau – protocronic, s-ar spune – soluţia finală, precum I. Sân-Georgiu, I. Nisipeanu, A.C. Cuza etc.) s-a împlinit prin Holocaust şi prin emigrare.

"Descongestionarea" comunistă prin export de evrei s-a făcut multă vreme – cum am arătat mai înainte – la adăpost, "pe şest", fără expresie în plan public, dar cu un clar – chiar dacă secret – program de acţiune, traducînd *sui-generis* obsesiile antisemite antebelice şi soluţiile preconizate (*numerus clausus*, *numerus nullus*, expulzare). Cu timpul, antisemitismul regimului a început să tîşnească în toată "puritatea" sa ideologică şi să se exprime public, ca în vremurile "bune" de altădată. Iată, bunăoară, ce se putea citi în 1980 în revista *Săptămîna* într-un editorial: "Noi, oamenii de cultură din România, iubim *partidul comunist* nu numai pentru noua viziune şi spiritul proaspăt pe care le-a întronat în evoluţia de ansamblu a societăţii româneşti (...), ci şi, în egală măsură, datorită curajului său cu adevărat revoluţionar de a fi înţeles că o naţiune nu se poate edifica decît pe oamenii locurilor, care s-au născut aici de sute şi mii de ani şi care nu părăsesc frontul muncii cînd dau de greu. Partidul ştie toate astea, şi multe altele, fapt care reprezintă temelia politicii sale de cadre. El ştie, bunăoară, că onorurile cele mai înalte trebuie să le primească cei ce săvîrşesc fapte patrioticeşti, după cum spunea cronicarul, nu vizitatorii avizi de cîştig, dascăli de taranteală democratică, învesmîntaţi în tartanul lor rău mirositor, irozii străini intereselor acestei naţii, cei care zornăie din pintenii trufiei şi-i ametesc pe unii cu patriotismul lor gheşeftar. Noi n-avem nevoie de leneviţi profeţi, de iude care nu au dimensiunea jertfei româneşti în sîngele lor uşor de cumpărat"[3].

Un astfel de text (editorial) avea, fără îndoială, avizul şi semnătura Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste. Dar el ar fi putut fi iscălit şi de gazetarii de la *Porunca Vremii* şi *Sfarmă Piatră*, ba poate şi de unii de la *Gîndirea* (N. Crainic, într-un fel, a şi făcut-o), chiar dacă el omitea unele teme pe vremuri sacrosancte. Ar fi putut fi semnat, de asemenea, de Hitler însuşi. Cît despre semnatarii de astăzi, aceiaşi din 1980, alţii noi, ei sînt mîndri de isprăvile lor "patrioticeşti, după cum spune cronicarul", şi îşi continuă neabătut lupta cu evreii care nu mai sînt.

Naţional-comunismul se întîlnea astfel – în ipostaza sa antisemită – nu numai cu legionarismul sacrificial, "jertfelnic", ci şi cu naţional-socialismul german. Pentru o întîlnire de acest fel, culturnicii care redactau astfel de texte aveau nevoie nu numai de sprijin politic, ci şi de unul logistic. În acest sens, doctrina protrocronismului a jucat în epocă – păstrînd proporţiile – rolul pe care, mai înainte, îl jucase "tînăra generaţie".

Ritualuri tribale cu Martin Mallette şi James A.St. John

Aceste două etape ale antisemitismului românesc, precomunistă şi comunistă, cu unele elemente comune în ordinea tematică, dar şi cu deosebiri importante, au dat naştere, începînd cu 1990-1991, la două curente antisemite. Ele, evident, nu diferă în privinţa scopului, ci în cea a finalităţii şi – adesea – în cea a mijloacelor. Altminteri, au ambele întinse zone comune, tămîieri şi coşmaruri identice. Cultul mareşalului Ion Antonescu, satanizarea evreului în general (din România, din America, de la F.M.I., din Israel), negarea pogromurilor din România şi a Holocaustului ş.a. sînt marote comune amîndurora. Au – s-ar zice – cîteva "principii" călăuzitoare identice, pe baza cărora au stabilit un fel de pact de neagresiune; dovada acestuia e că se ignoră reciproc sau – cum s-ar mai putea spune – se tolerează, deşi între zeul unora (Corneliu Zelea Codreanu) şi zeul altora (N. Ceauşescu) s-ar putea imagina un "război sfînt", ca şi între "ideologii" aceluiaşi curent, ba chiar ai aceleiaşi reviste (de pildă, între Pompiliu Marcea şi Petre Ţuţea).

În ordine genetică, primul antisemitism care s-a manifestat a fost al nostalgicilor vechiului regim de la *Europa* şi *România Mare*. El a dat, cred, şi primele "roade" sociale. Bunăoară, în septembrie 1991, la Bucureşti, în Piaţa Victoriei, liderul mineriadei declara în faţa camerelor de televiziune: "Am venit să dăm jos jidanii din Guvern!". Aceasta a fost o temă favorită a presei, şi, mai restrîns, continuă să fie şi astăzi: "În România, primii, la colivă şi la ciolan s-au aflat, ca de obicei, reprezentantii minorităţilor evreieşti. Imediat după lovitura de stat din decembrie 1989, dragii noştri jidani, îndepărtaţi pe drept de Dej şi Ceauşescu din structurile fundamentale ale societăţii româneşti, s-au instalat din nou în fruntea României"[4]. Dar mai era un cap de acuzare, pronunţat mai timid la început, pentru că era lipsit de viabilitate la niste persoane care fuseseră stîlpi ai fostului regim (ofiţeri ai securităţii, culturnici reputaţi etc.), dar devenit cu vremea capital: participarea numeroşilor evrei la instaurarea comunismului în România. Antibolşevismul ipocrit, trucul anticomunist a devenit astfel principalul reazem al antisemitismului. În rest, evreofobie primară, fanatică, în care se conjugau prejudecăţile istorice şi culpabilită-

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

ţile relativ recente. Alergiile, fobiile şi vulgarităţile de sorginte precomunistă sînt reluate în noul arsenal naţionalist şi antisemit într-un mod selectiv, "argumente" esenţiale la vremea lor fiind omise. Este cazul, în primul rînd, al acelui capitol tematic care făcuse centrul de greutate al doctrinei naţionaliste româneşti, radicale şi tradiţionale deopotrivă: ortodoxismul. Filiaţia comunistă a noilor naţionalişti ar putea explica această omisiune, deşi ei nu-şi recunosc ateismul şi, cîteodată, au chiar tupeul de a mima învăţătura creştină. Dar mai este ceva, mai degrabă de ordin personal, ştiut fiind că unul din militanţii noului naţionalism şi antisemitism, poate cel mai eficient în demersul său doctrinar, senator şi redactor-şef la două săptămînale, şef de partid, are alte obligaţii religioase decît cele ortodoxe. Asta explică pesemne de ce *România Mare* îşi oferă frecvent paginile unor predicatori americani, ca Martin Mallette sau James A.St. John, şi de ce textele acestora sînt urmate de chemări la prozelitism. Că acest lucru intră într-o contradicţie de fond cu întreaga tradiţie românească a naţionalismului, de la care *România Mare* chipurile se revendică, nu contează la o mişcare ce se confundă practic cu liderul ei, a cărui voinţă este, desigur, literă de lege. Această situaţie pune direct sub semnul inautenticităţii naţionalismul clamat isteric în *România Mare* sau *Politica*. El este la rigoare, o diversiune, la adăpostul căreia sînt cultivate xenofobia şi antisemitismul, izolaţionismul şi antioccidentalismul.

Cealaltă direcţie, nu atît de unitară precum cea naţional-comunistă, este profund legată de tradiţie. A apărut ceva mai tîrziu structurarea sa, spre sfîrşitul anului 1991 şi – şi mai clar conturată – în 1992 şi 1993; unele semnale ale acestei orientări s-au putut însă remarca încă din 1990, atunci părînd reductibile la atitudini individuale izolate ale unor personalităţi (Gheorghe Zamfir, Sorin Dumitrescu) şi, în consecinţă, apreciate ca simple ciudăţenii. Astăzi însă curentul este cristalizat în cîteva publicaţii (*Noua Dreaptă*, *Mişcarea*, *Gazeta de Vest*) şi în cel puţin două partide ("Mişcarea pentru România" şi "Partidul Dreptei Naţionale"). Deşi în manifestările sale se pot depista unele convenţe cu mişcarea naţional-comunistă (la Noua Dreaptă în privinţa aprecierii Securităţii ceauşiste, la Mişcarea în privinţa împărtăşirii ideilor protocronismului), acest curent se revendică direct de la mişcarea legionară şi în general de la tradiţia naţionalistă românească. Elogiul "purităţii" originare a mişcării fondate de Corneliu Zelea Codreanu, ortodoxismul conceput într-un mod extrem, fundamentalist, respingerea vehementă a democraţiei parlamentare, persiflarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, modelul statului autoritarist-poliţienesc sau autocratic, xenofobia, antisemitismul, toate acestea formează centrul de greutate – ca acum 60-70 de ani – al acestei ideologii. Figurile antisemitismului antebelic, chiar şi cele mai macabre, sînt necontenit popularizate şi monumentalizate. Texte ale lui Corneliu Zelea Codreanu sau ale unor nume de prestigiu (alese însă după criteriul antisemitismului; i.g. "Iudaica", de N. Iorga) sînt retipărite şi considerate literă de evanghelie. Eroizarea unor figuri sinistre din istoria ţării ia proporţii nemaiîntîlnite; despre Corneliu Zelea Codreanu, bunăoară, se spune că "el îmbină în mod strălucit mesianismul primilor creştini cu spiritul justiţiar şi războinic al dacilor liberi", că este "un urias printre pigmeii politici"[5]. Vechiul fanatism este resuscitat pînă într-acolo încît ajunge să justifice şi să facă apologia crimelor legionare, asasinarea lui Manciu, I.G. Duca şi Armand Călinescu fiind considerată legitimă, necesară.[5] Peste toate acestea troneză antisemitismul umoral, primar-reactiv, vulgar, tribalist, canibalic, chiar şi atunci cînd încearcă în mod căznit să reia un vechi poncif teologal şi sectar: "evreii sînt vinovaţi de răstignirea lui Iisus"[7] sau "complotul evreilor, masonilor şi slujitorilor Bisericii catolice"[8] sînt idei care fac identitatea "Noii Generaţii", prin, chipurile, moştenirea "tinerei generaţii". Aceste "idei de-a gata" tratate rudimentar sau filosofard, cu savantlîc trec însă şi în tabăra cealaltă, care nu putea rămîne insensibilă la ideea că evreii sînt un "popor deicid."[9] Dar toate aceste "subtilităţi" rămîn totuşi în plan secund, discursul antisemit aşezîndu-se de regulă pe fundamente îndătinate: evreii sînt în mod funciar "paraziţi", "corupători", "sanghinari" ş.a.m.d. Citind aceste texte, ai impresia că ai coborît în plin ev întunecat, în care mituri ca acelea analizate de Andrei Oişteanu[10] sînt încă vii, formînd combustia de bază a antisemitismului de azi. Singura diferenţă este că închipuirea patologică ia o formă perseverentă şi canonică, prezentîndu-se ca un delir sistematizat.

Noutăţile antisemitismului

Am semnalat deja ortodoxismul "cu înlocuitori" pe care îl practică *România Mare* în încercarea ei de a-şi apropria istoric-creştineşte naţionalismul. Acesta nu are însă decît rolul de a umple un gol, de a simula o prezenţă, de a crea o iluzie, de a truca o identitate; este şi motivul pentru care, în economia desfăşurărilor antisemite, are loc doar simbolic şi periferic. El contrazice, de fapt, o apartenenţă sau, mai bine zis, o face inautentică.

Dar naţionalismul de azi şi antisemitismul adiacent se hrănesc din contradicţii. Cea mai izbitoare, pentru curentul de sorginte national- comunistă, rămîne cea care are ca obiect de referinţă vechiul regim. Astfel, evreii sînt condamnaţi pentru două lucruri care se bat cap în cap: pe de o parte, pentru că au adus comunismul în România, pe de alta, pentru că l-au demolat. A susţine în aceeaşi revistă, tunînd şi fulgerînd, că experienţa comunistă "ne-a fost impusă de evreimea kominternistă"[11] şi că prăbuşirea ei s-a datorat "puciului sionist din 22 decembrie 1989"[12] nu suferă – s-ar putea admite – prin logică, dar sigur suferă prin atitudine, care certamente nu poate fi aceeaşi; într-una din situaţii, dacă nu în amîndouă, autorul trişează; iar dacă nu trişează în atitudine, atunci trişează la probe, contrafăce cel puţin una din ele. Oricare ar fi situaţia, este cert că avem de-a face cu un antisemitism pur, sălbatic.

Dar antisemitismul instinctual este şi "abstract", căci – vorba lui Adam Michnik – avem astăzi un "antisemitism fără evrei". Aşa se face că redusa minoritate evreiască din România nu este cîtuşi de puţin un motiv de inhibiţie pentru antisemiţi. În logica lor delirantă, cifra de 9.107 evrei, din care mulţi sînt la vîrsta senectutii, este o simplă stratagemă. Funcţionează în demersurile lor o proiecţie asupra realităţii sociale româneşti, ca în testul Rorschach, ei "văzînd" evrei peste tot. Mai mult, se produc "iudaizări" prin simplul contact sau prin "cumpărare", de unde necesitatea unei severe carantine. Intrarea preşedintelui Ion Iliescu în Templul Coral este percepută ca un sacrilegiu, deşi Biserica Ortodoxă nu interzice un asemenea act. "Intrarea preşedintelui Iliescu într-o sinagogă, în chiar sfînta zi de Paşti, a provocat, după semnalele noastre, o imensă emoţie în rîndurile drept-credincioşilor români (...). Dacă a făcut acest lucru acasă, nu e de mirare ce se întîmplă în străinătate"[13], afirmă purtătorul de cuvînt al P.U.N.R. Mîhnirea naţionaliştilor, ştirnită de gestul şefului statului, cunoaşte accente antisemite încă şi mai tăioase, prin care sudalma şi mîrlănia se exprimă cum nu se poate mai patrioticeşte: "Educat la şcoala iudeo-stalinismului şi crescut printre evrei, dl. Ion Iliescu este astăzi prizonierul acestora. Vizita în ziua de Paşti la Templul Coral este cea mai mare umilinţă la care a fost supus Preşedintele", pentru că nu se poate accepta "prezenţa blidului jidănesc pe chelia domniei sale"[14], susţine un fost ofiţer de securitate, astăzi "Conducător" al unei foi ce-şi zice *Europa*.

Teama de "pericolul evreiesc" este încă, la acest nivel de exprimare, destul de incomprehensibilă. Pentru a o face pe înţelesul tuturor, antisemitismul se foloseşte de un argument forte, pe cît de redutabil pe atît de fantasmagoric, şi care stă în imaginaţia pură şi bolnavă: "complotul iudeo-masonic mondial" care şi-ar fi propus aservirea naţiunilor. Este un subiect reluat mecanic şi maniacal, incontinent şi halucinant, în toate publicaţiile naţionaliste, *Europa*, *Mişcarea*, *România Mare*, *Noua Dreaptă*, *Politica*, uneori cu detalii care-ţi sugerează bogata imaginaţie din ospicii. Denumirile sînt diverse, "oculta internaţională", "Imperiul invizibil", "FORŢELE OCULTE", "dictatura sionistă", "sionismul mondial", "Israelul", "F.M.I." etc. etc., dar ideea este întotdeauna aceeaşi. Într-o publicaţie se susţine, de pildă, existenţa unui "MARE RĂZBOI AL FORŢELOR OCULTE ÎMPOTRIVA NAŢIUNILOR LUMII": "Pentru că a doua etapă a «războiului sfînt» avea ca obiectiv major ANIHILAREA PÎNĂ LA DESFIINŢARE A NAŢIUNILOR LUMII, începînd cu cele mai «incomode» ale «bătrînului continent» – prioritar cu naţiunea germană, dar şi naţiunea română era, se pare, tot în «primul eşalon» vizat"[15], susţine un "doctor în istorie". Halucinaţia merge pînă la a-l prezenta pe A. Hitler – sub inspiraţia lui Valeri Liemelianov, fondator al Pamiat-ului – ca pe o marionetă a evreimii: "Hitler a fost ridicat la putere de către evrei. Ei au făcut din el un personaj ridicol, special pentru a discredita ideea că goimii (neevreii) pot fi superiori evreilor. Hitler a jucat rolul de călău, însărcinat să lichideze evreii care nu erau utili evreilor"[16]. Dar nu numai Hitler şi Ion Iliescu sînt victime ale manipulării evreieşti, ci şi alţi conducători, bunăoară chiar actualul secretar general al O.N.U.: "de altfel, soţia d-lui Boutros Ghalli e evreică, asta şi explică alegerea acestui egiptean (...) ca secretar general"[17], este încredinţat unul din vestiţii secretari ai Senatului României, care mai ştie şi alte lucruri de acest fel, cum ar fi faptul că "America e colonia Israelului"[18] sau că Bill Clinton "este legat de mîini, fiindcă aproape toţi consilierii lui sînt evrei"[19]. În această situaţie, reproşul adus – de acelaşi senator, împreună cu alţi doi parlamentari – bietului preşedinte al României este de-a dreptul gratuit: "Evreii v-au adus la putere, evreii vă cheamă la ordine, evreii vă menţin în scaun cu preţul ruinării din temelii a României"[20]. Aşa cum o propoziţie ca "după profeţii evrei şi Iisus, Templul este Casa Poporului din Noul Ierusalim – Bucureşti"[21] nici nu mai miră, consternează de-a dreptul. Vizionarul senator o confirmă: "să nu ne mirăm că prin anul 2000 planeta noastră nu se va mai numi Pămînt, ci Israel"[22].

Cum să mai accepte antisemiţii, în aceste condiţii, suferinţele evreilor din timpul războiului? Pogromurile, Holocaustul sînt – în judecăţile acestora – diavoleşti invenţii, menite doar să aducă bani şi dominaţie planetară. Negarea sau minimalizarea Holocaustului constituie – cum constata Deborah Lipstadt – un semn nou, dar sigur, de antisemitism, care, la noi, este extrem de frecvent. Probele care s-au adunat la Muzeul Holocaustului? Răspunsul te lasă interzis: "unii reprezentanţi ai evreilor au un talent înnăscut în a falsifica documente"[23]. În altă parte, titlurile singure sînt edificatoare: "Holocaustul a fost o minciună", "Rabinul minte cu nerusinare: n-a existat nici un progrom!", "Martori oculari ai masacrului de la Dorohoi: Nu a fost progrom, a fost război!"[24]. Şi, ca să nu fie nici un dubiu, redactorul-şef al *României Mari* scrie negru pe alb, cu autoritatea sa de şef de partid: "înclin să cred că Holocaustul n-a fost decît o stratagemă sionistă, pentru a stoarce Germania cam de 100 miliarde de mărci, în 40 de ani, şi pentru a ţine sub teroare pe oricine nu e de acord cu jugul evreiesc"[25].

Şi, ca răsturnarea logicii să fie dusă pînă la capăt, antisemiţii protestează vehement că sînt făcuţi antisemiţi şi atribuie antisemitismul evreilor înşişi. Şi au impresia – sau mimează, cine ştie? – că toate acestea sînt acte "patrioticeşti", ca lumea să ştie că "în România nu a fost, nu este şi nu va exista niciodată antisemitism, fiindcă românii sînt un popor nobil şi creştin"[26], după cum afirmă trei parlamentari români. Încît nu poţi să nu te întrebi, citind toate aceste lucruri, şi încă altele, poate mai siderante, dacă aceşti români nu sînt mai români decît românii, adică un fel de supra-români sau de români noi. Personal, n-am nici un dubiu în această privinţă. ❑

NOTE:

1. Leon Volovici, *Ideologie naţionalistă şi antisemitism în viaţa intelectuală românească din anii '30*, *Dialog*, nr. 147/151, 1993.
2. Vladimir Tismăneanu, *Reinventing Politics* (New York, The Free Press, 1992, p. 82).
3. *** "Idealuri", *Săptămîna*, nr. 509, 5 septembrie 1980.
4. Ilie Neacşu, "Sînt la modă cîrpele?", *Europa*, nr. 124, 1993.
5. Radu Sorescu, "Corneliu Codreanu, un urias printre pigmeii politici", *Noua Dreaptă*, nr. 8, 1994.
6. Vasile Roşu, "Asasinarea lui Virgil Madgearu", *ibidem*.
7. *** "Avertisment", *Mişcarea*, nr. 6 (27), 1994.
8. *** "Acţiunea iudeo-masonică în conciliul Vaticanului", *ibidem*.
9. Mireille Astrid Popa, "Cine produce antisemitismul?", *România Mare*, nr. 164, 1993.
10. Andrei Oişteanu, "Xenofobie şi xenocid ritual", *Dilema*, nr. 61, '94.
11. Radu Theodoru, "Sinteze", *Europa*, nr. 128, 1993.
12. Ilie Neacşu, *art.cit.*
13. Cornel Brahaş, apud Evenimentul zilei, 29 aprilie 1993.
14. Ilie Neacşu, art. cit.
15. Martian Cornescu, "Naţiunile nu pier!", *Europa*, nr. 128, 1993.
16. Mireille Astrid Popa, art. cit.
17. Corneliu Vadim Tudor, "Biserică sau abator?", *România Mare*, nr. 191,1994.
18. *idem*
19. *idem*
20. Corneliu Vadim Tudor, Eugen Barbu, Mircea Muşat, "Scrisoare deschisă adresată preşedintelui Ion Iliescu", *România Mare*, nr. 147, 1993.
21. *** "Noua dezordine mondială", *România Mare*, nr. 165, 1993.
22. C.V. Tudor, "Biserică sau abator", *rev. cit.*
23. Ilie Neacşu, "Ziarişti mercenari în slujba Sinagogii", *Europa*, nr. 138, 1993.
24. În *România Mare*, nr. 148/1993, 195/1993, 164/1993.
25. C.V. Tudor, "Biserică sau abator?", *rev. cit.*
26. C.V. Tudor, Eugen Barbu, M. Muşat, "Scrisoare deschisă...", *rev. cit.*

GEORGE VOICU (born in 1950) graduated in 1974 from the Sociology Department of the University of Bucharest. Then he worked as a research fellow in the sociology of law and criminology. He has published a number of political essays in independent publications *22*, *Epoca*, *Astra*, *Contrapunct*.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

The Romanian extreme right in the post-communist period(II)

MICHAEL SHAFIR

(urmare din numărul trecut)

Audi Alteram Parte?

One year earlier, in 1992, Chioreanu had published his memories. The Iaşi European Institute, which published the book, is owned by Iosif Constantin Dragan, a former Iron Guardist who amassed a fortune in the West and a close collaborator of the Ceausescu regime.[34] Since his return to Romania, Dragan, who is the honorary president of "Vatra romaneasca", the anti-Hungarian "cultural" organization that gave birth to the PRNU, is known to have backed mostly the parties of "radical continuity", and particularly the GRP. In 1993, together with Corneliu Vadim Tudor, he patronized the unveiling of the first statue of Romania's wartime leader, marshal Ion Antonescu, as president of the Pro Marshal Antonescu League.[35] Dragan had personally undergone an "evolution" from "legionism" to "Antonescianism" and, in the last years of the Ceausescu regime, he was one of the main channels through which the regime undertook a campaign in the West for Antonescu's partial rehabilitation. In Chioreanu's case, in any event, the historical rivalry between the Iron Guardists and the "Antonescians" seems to have been forgotten.

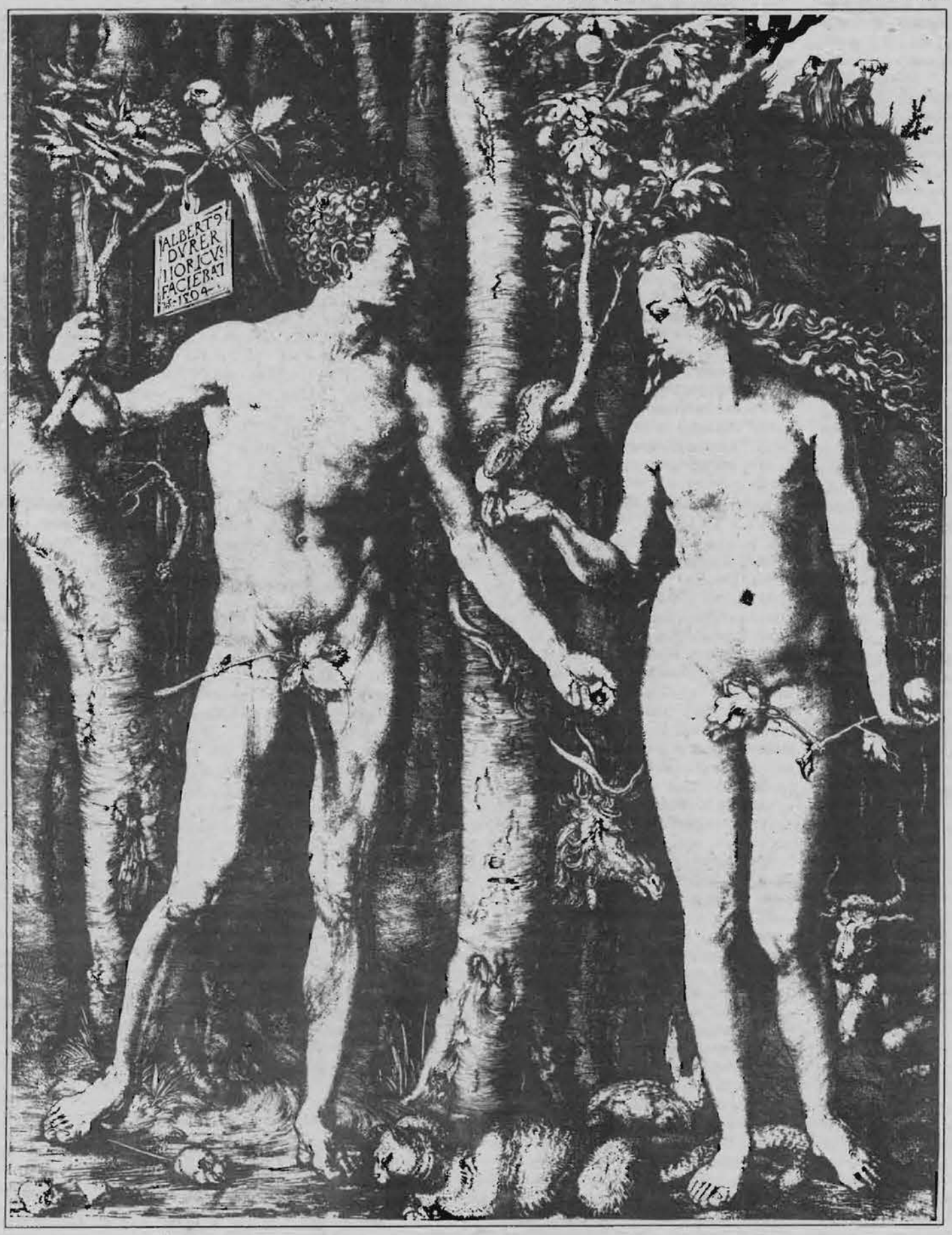

The book was but one in a series of several volumes published in Romania in 1992 and 1993 with the purpose of rehabilitating the Iron Guard. Codreanu's memoirs, the famous *For the Legionnaires*, originally published in 1936, were re-issued in 1993 by the Gordian publishing house of Timisoara, alongside Ion Mota's so-called "Testament".[36] The director of the Gordian publishing house is the young journalist Ovidiu Gules, who is also editor in chief of the monthly *Gazeta de Vest*. *Gazeta de Vest* has been in the forefront of the drive to rehabilitate the former Iron Guard. According to one of its former editors, this publication is financed from abroad by those exiled Iron Guardists who have remained faithful to Horia Sima, who inherited Codreanu's mantle as leader of the movement, and who died in 1993.[37] (A significant segment of the movement, in exile, accusing Sima of having "deviated" from Codreanu's doctrine, split in 1954 and set up a separate organizational structure[38]). In a book published in 1992 under the telling title *How I Became acquainted with the Legion of the Archangel Michael*, Gules confessed that he had close ties with Sima's half-brother, Eugen Ratiu[39]; and in an article in *Gazeta de Vest* he reported to his readers that Ratiu had told him after their first encounter that "Marian Munteanu's heroic struggle and sufferings are in line with the Legionary Movement".[40] But Munteanu's sympathies for the anti-Sima wing of the exiled Iron Guardists[41] precludes, for the time being at least, any alliance; *Miscarea*, on one hand, and *Gazeta de Vest* and *Puncte cardinale*, on the other hand, have been known to exchange what can be termed as "unfriendly mutual punches". Sima's own memoirs were serialized in *Gazeta de Vest* in 1992 and 1993 and his book *The Mission of Nationalism* was launched in December 1993; and the memoirs of another Sima sympathizer, Filon Verca, originally published in exile, were brought out by the Gordian publishers in the same year.[42]

The rival wing, on the other hand, printed and marketed in the same year three volumes geared to the rehabilitation drive, two of which were made available to readers through the "good offices" of the MFR, at the Bucharest headquarters of which they could be purchased (according to a notice in *Miscarea*) at discount. The first had the "neutral" title *From the Struggles of the Romanian Youth 1919-1939*, but was mainly a collection of Codreanu's articles, speeches and other pronouncements. The second purported to be a history of the legionary movement written by a priest and, once more, had been originally published in exile under the no less telling title *The Iron Guard for Romania's Resurrection*.[43]

Hand in hand with this effort by the parties of "radical return" to rehabilitate the Legion, publications such as *Baricada*, *Formula AS*, *Tinerama* and others sought to improve circulation by publishing articles on the movement and Codreanu in particular. This was usually done by presenting the "debates" as contributions to understand a phenomenon that had been neglected or distortedly presented by communist historiography. Along this line of argument, it was also claimed that the judicial principle of *audi alteram parte* (hearing the other party) must be respected. It was allegedly in the name of this principle, as it was specified on the back cover, that the Gordian publishers reissued Codreanu's memoirs. And the same claim was made by editor of Hitler's *Mein Kampf*, a lawyer and prominent member of the Demoratic Agrarian Pary, who launched the translation of Hitler's book.[44]

Launched in April 1993, the distribu-

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

tion of the book was originally stopped by the Sibiu branch of the Prosecutor General's office, in line with a privision of the Penal Code forbidding the dissemination of anti-semitic and racialist incitement. The publishers, however, appealed the decision and the Prosecutor General personally ruled that the publication of the book was not an infringement of the law, taking into consideration the purported intention of "informing the public" and precedents in other countries.[45] Following the protests of Chief Rabbi Moses Rosen, on 19 June 1993 President Ion Iliescu sent a letter to the Prosecutor General, asking him to reexamine the case. At the same time, the president demanded that the legality of the activities of the MFR, the PNR and the "For The Fatherland Pary" be examined in line with the provisions of the Constitution that forbid the existence of fascist or legionary political formations. Finally, Iliescu also asked the Prosecutor general to examine the content of articles in some *unnamed* publications which, he said, could be suspected of antisemitism and incitement to racial hatred.[46] The unnamed publications alluded to were mainly Tudor's *Romania mare* and *Politica*, and *Europa*, whose editor in chief, Ilie Neacsu, had been an unsuccessful candidate on the GRP lists in the 1992 general elections. The fact that the president abstained from mentioning their names placed a large question mark on the endeavor; some extremists (those belonging to the "radical continuity" stream allied with the president's party), were obviously being treated differently than those extremists who belonged to the "radical return" stream. Not that this distinction always helped Iliescu to appease his allies. When he objected to the attempts to rehabilitate Antonescu, Tudor reacted by threatening to withdraw political support from Iliescu.[47] It was interesting to note, however, that both streams reacted similarly to the appel, accusing Iliescu of giving in to pressure exercised by people (re: Rabbi Rosen) who had made themselves guilty of "anti-Romanianism" and of failing to speak up against this alleged aspect of political extremism.[48]

Replying to the presidential request in early November, the Prosecutor General said that his office had concluded that none of the specified cases constituted an infringement of the letter of the law. The parties in question, he said, had had their statutes examined by the courts and no deviation from the provision of the law had been found to exist. Furthermore, the Romanian Service of Information and the Ministry of the Interior had not informed his office about activities underway in or by the three political parties that would warrant any special measures being taken against them. He reiterated the former position of his office on the *Mein Kampf* affair, emphasizing that freedom of information was a particularly important facet of democratic rights; and he said that libels against anti- semitic articles hitherto examined had been found invalid from the legal point of view, though his office would continue to examine possible infringements in the future.[49] Expressing satisfaction with the Prosecutor General's findings, the MFR called on Iliescu to officially apologize. The reaction was printed in a statement dated "the day of the Archangels Michael and Gabriel", under a portrait of Corneliu Zelea Codreanu[50] (The Archangel Michael was the patron saint of the Legion).

The Future

The prospects of the parties of "radical return" are not easy to asses. One is probably safe to dismiss any danger, even a potential one, being posed by formations such as the "For the Fatherland" Party, the CDU-SC and the NCR. Not only is there apparent overlap in membership in these parties, but they seem to be hopelessly divided and fighting among themselves "yesterday's wars". It is unlikely, moreover, that any significant segment of the Romanian electorate will lay any eggs in baskets carried by a hopelessly aged leadership, though viewed from this perspective, Suru is an outstanding exception.

Things are different, however, with the PNR and, in particular, with the MFR. Both parties ran in the 1992 elections, and both garnered less than 1% of the vote. Yet there are numerous reports that these parties' popularity is growing among the young generation. Sorescu's party is apparently building political capital with its declared anti-Gypsy policies. A number of skinhead groups have emerged in Romania in the course of the last year and their main declared target are the Gypsies.[51] Sorescu claims that his party has by now "several thousands of registered members" active in the ten branches hitherto set up, but "hundreds of thousands of sympathizers".[52] This may or may not be so. Sorescu does not have a good reputation on credibility. In more than one way, his PNR seems to be attempting to emulate the MFR, thus possibly weakening the impact of a movement of nationalist-minded young people. Marian Munteanu, in any case, openly voiced the suspicion that the PNR is a fake creation of the ruling party, with the purpose of discrediting his own formation.[53] While there is no hard evidence to support this claim, one noticed that, when announcing the intention to set up the party's para-military units (see above), the PNR said they would collaborate with the Ministry of Interior and be under its jurisdiction and, furthermore, that (much in contrast to Marian Munteanu), Sorescu abstained from attacking Iliescu when his party's legality was challenged, declaring that the PNR "will not lift the glove" that has been thrown on its face.[54]

According to the editor in chief of *Miscarea*, George Roncea, opinion surveys indicated in 1993 that 3% of the electorate supported Marian Munteanu and that 1% backed his party. "And the numbers keep growing", Roncea wrote.[55] The claim seems to be supported by many reports in the independent press, where the MFR's popularity with the young generation has often been noticed. Rather than boasting, as Sorescu does, Munteanu has reportedly opted for "a long term strategy", aimed at slowly attracting certain "target segments" among the country's youth. According to a report in the daily *Azi*, a primary target are members of the young generation who are for the time being affiliated to other parties or organizations, with the MFR leader exploiting possible generation conflicts in these formations. One of these targets was the "young guard" of the Bucharest branch of the nationalist *Vatra romaneasca*, where Munteanu lectured in May 1993. That a long-term strategy rather that an immediate electoral success is what the MFR is envisaging was confirmed by Munteanu himself in December 1993.[56]

Throughout the year 1993, and apparently in pursuit of the same long-term strategy, Munteanu lectured often before young audiences, where he admitted, among other things that the organizational principles of the MFR are the same with those made explicit by Codreanu in the latter's *Carticica sefului de cuib* [Booklet for the legionnaires]. He also stated that he was "honored" to be considered a heir of Codreanu, but nonetheless had to decline the merit because his organization was attached to the values of democracy. But it is just as important to note that, at one of these meetings, Munteanu emphasized that democracy was "a means, rather than an aim in itself" for the MFR.[57] At some of these encounters with young audiences, the cassette with Codreanu's speech of 1937 (see above) was played and the legionary anthem "Holy Legionary Youth" was sung by those present.[58] The students' Bucharest radio station "Uniplus" also broadcast the Codreanu speech and interviewed his brother on the occasion of the anniversary of Codreanu's assassination.[59]

There are indications that the "long term strategy" is indeed paying off. As a former leader of the Bucharest Students' League, Munteanu still has strong connections with branches of that organization. In October 1991 *Miscarea* was noting with satisfaction that a publication of the league's branch in Brasov, *Cuvîntul Studentesc*, has wholly embraced the MFR line.[60] Furthermore, the MFR ideology has apparently now extended to some music bands. One of these is called "The Green Sleeves" and its preferred tune has been set to music using poetry written by Radu Gyr, who, also happens to be the author of "Holy Legionary Youth"; and green also happens to have been the color of the Legion".[61]

What is likely to happen if this tide will indeed grow was perhaps best illustrated in a threatening letter addressed to the editor in chief of the weekly *22*, which had always opposed the MFR. "We, the young members of the MFR", wrote a 20-year old student, "bow our heads before the sufferings of the legionary martyrs, "the legionary spirit is identical with the Romanian spirit". The MFR members, the letter's author went on to say, are "ready to follow Marian Munteanu to our death, for our trust in him is unlimited". The time when "we shall be ready to take over power", he added in an allusion to the MFR "long term strategy" will certainly come. And the editors of the weekly should pray that this will not happen "too soon", for "we shall do justice and shall not forget you, just as we shall not forget the communists". For, he concluded "whoever is not with us, is against us".[62] That time, according to Munteanu, may by now be not too distant. Zhirinovsky's victory in the Russian parliamentary elections, he said, was "natural", because "the East is paying more and more attention to the national idea".[63]

It may take a joint effort on the democratic opposition and those segments of the ruling PSDR to ensure that this does not happen. However, one sure way to make it easier for the likes of Munteanu to become more and more credible is to pursue the present policies, whereby the country's leadership, or parts thereof, is tightening, rather than loosening, its alliance with the proponents of "radical continuity". And this, alas, is precisely what is looming large on Romania, for in late January 1993 the PSDR announced that it intended to bring the GRP and the PRNU into a formal ruling coalition.[64]❑

NOTES:

34. Nistor Chioreanu, *Morminte vii* [Living Tombs] (Iasi: Institutul European, 1992).

35. See Michael Shafir, "Marshal Ion Antonescu and Romanian Politics", *RFE/RL Research Institute Report*, forthcoming.

36. See Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari* (Timisoara: Editura Gordian, 1993) and *Testamentul lui Ion Mota* (Timisoara: Editura Gordian, 1993). Condreanu's book is a "photocopied reproduction" of a photocopied reproduction published in the West, with some concluding remarks by Codreanu's successor as leader of the legionary Movement, Horia Sima. The original was published in 1936 by Editura Totul pentru Tara in Sibiu.

37. See *Expres*, No. 12, 24-30 March 1992.

38. The "divorce" document was reproduced in *Miscarea*. Nr. 4, April 1993. From Marian Munteanu's statements on different occasions it transpires that he is backing the lines of the so-called "Codrenists", who strive to exonerate the Legionary Movement of any crimes, attributing these crimes to the Sima "deviationists" alone, in what in itself is more than a distortion of historical fact. See Munteanu's statements in ibid., No. 6, 15 June 1993 and the interview with him in *Jurnalul de Bucuresti*, No. 16, 19 May-4 June 1993.

39. See Ovidiu Gules, *Cum am cunoscut Legiunea Arhangelului Mihail*, (Timisoara: Editura Gordian, 1992).

40. *Gazeta de vest*, No. 29, 1990.

41. Cf. footnote 38 above.

42. See Horia Sima. *Misiunea nationalismului* (Bucuresti: Editura Vremea, 1993) and Filon Verca, *Parasutati in Romania vanduta*, [Parachuted in Sold- Out Romania] (Timisoara: Editura Gordian, 1993).

43. See *Din luptele tineretului roman 1919-1939 (Culegere de texte)* (Bucuresti: Editura Fundatiei Buna Vestire, 1993) and Preot Stefan Palaghita, *Istoria Miscarii Legionare scrisa de un legionar: Garda de Fier spre invierea Romaniei* [The History of the Legionary Movement Written by a Legionnaire: The Iron Guard for Romania's Resurrection] (Bucuresti; Editura Roza vinturilor, 1993). The third volume was Nae Tudorica, *Marturisiri in duhul adevarului: Miscarea legionara si Capitanul, asa cum au fost* [Testimonies in the Spirit of Truth: The Legionary Movement and the Captain, As They Have Been] (Bacau: Editura Plumb, 1993). This volume has not been made available to the author; its publication was announced in *Adevărul*, 4 August 1993.

44. See Oliviu Tocaciu's introduction to Adolf Hitler, *Mein Kampf* (Bucharest: Editura Pacifica, 1993), p.1.

45. See *Evenimentul zilei*, 24 and 26 April and *Adevarul*, 26 April and 10 June 1993.

46. See the text of the letter in *Revista cultului mozaic*, No. 761-762, June-July 1993.

47. For details see Shafir, "Growing Political Extremism" and "Marshal Ion Antonescu and Romanian Politics".

48. Compare the declarations of the GRP an the statement of the MFR in *Politica*, 24 July 1993 and *Miscarea*, No. 8, 15-30 July 1993, respectively.

49. The reply was reproduced in *Adevarul*, 9 November 1993.

50. *Miscarea*, No. 13, 15-30 November 1993.

51. See *Tineretul liber*, 18 March 1993 and *Evenimentul zilei*, 15 October 1993.

52. See the interview with him in *Baricada*, No. 39, 28 September 1993.

53. See *Tineretul liber*, 8 May 1993 and the interview with Munteanu in *Jurnalul de Bucuresti*, No. 16, 19 May - 4 June 1993.

54. *Noua dreapta*, No. 4, September 1993.

55. *Miscarea*, No. 9-10, 15 August 1993.

56. See *Azi*, 8 May 1993 and *Evenimentul zilei*, 16 December 1993.

57. See Libertatea, 6-7 May 1993, *Tineretul liber*, 8 May 1993, *Evenimentul zilei* and *Adevarul*, 10 May 1993 and *Evenimentul zilei*, 16 December 1993 for the remark on "democracy as a means".

58. *Evenimentul zilei*, 10 May 1993.

59. *Adevarul*, 19 May 1993 and *Evenimentul zilei*, 30 November 1993.

60. *Miscarea*, No. 11, October 1993.

61. *Ibid.*, No. 8, 15-31 July and No. 11, October 1993.

62. *22*, No. 20, 27 May-2 June 1993.

63. *Evenimentul zilei*, 16 December 1993.

64. Radio Bucharest and Romanian Television, 27 Junary 1993.

MICHAEL SHAFIR is a Senior Analyst with the Radio Free Europe/ Radio Liberty Research Institute in Munich, Germania. Dr. Shafir was born in Romania and received his Ph.D. in Political Science from the Hebrew University of Jerusalem in 1981. He taught political science at the University of Tel Aviv and was director of foreign news at Kol Israel and deputy director of RFE's Audience and Public Opinion Research. Michael Shafir's latest book is *Romania: Politics, Economics and society. Political Stagnation and Simulated Change*, published by Frances Pinter, London, 1985.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Chronology

January 1994:

03 – In a letter sent to President Ion Iliescu, Democrat Party (NSF) propose a national pact of the political forces for a period of one-two years, with the possibility of prolonging it.

04 – Permanent Bureau of Chamber of Deputies rejected an extra-ordinary Sesion requested by the Opposition, aiming to debate *Legea pentru abilitarea guvernului de a emite ordonanțe.*

– Liberal Party '93 (LP '93) propose a political pact of all the liberal parties under the name of "Liberal Union".

– A. Năstase, Executive President of Romanian Social Democratic Party (RSDP) declares that the anticipated elections would be a solution to the political crisis.

06 – DP (NSF) is reluctant to the idea of political coalition with RSDP (the governing party), according to the declaration of President P. Roman.

08 – The parties from the electoral coalition Romanian Democration Convention decide to participate on a common list in the negociations with President I. Iliescu, related to a political and social pact.

10 – RDC pronounces for anticipated elections.

– Negociating with President Ion Iliescu, the leaders of RDC sustain their coalition could offer a program for a real step towards the social and political pact.

11 – President I. Iliescu declares that Romania accepts the Partnership for Peace.

– Constitutional Court adopts *Legea abilitării.*

– RSDP tries to co-opt the Party of Romanians' National Unity (PRNU) for a future new governmental formula.

12 – Leader of RDC, Emil Constantinescu, announces there would be initiated negociations with DP–NSF and RSDP for a political coalition.

13 – Deputies of the Opposition require from the Executive to assume the responsability of respecting the economic program of the Memorandum, in front of the Parliament

14 – RDC and DP-NSF support a common declaration asserting that they are ready to assume the responsability of governing Romania together.

17 – Democratic Christian Peasant National Party (DCPNP) is ready to support the Memorandum under the condition that the economic program had a real chance to be realised.

19 – RSDP rejects any coalition with the Labour Socialist Party (LSP) because of the differencies in their programs.

21 – RSDP announces its new anticrisis program.

26 – Romania signs the Partnership for Peace at Brussels.

27 – PRNU threatens RSDP to withdraw their support in Parliament if they are not co-opted in the new governmental formula.

– RSDP makes clear to their allies the principle of forming the new Cabinet: the percentage in the elections.

28 – RDC announces they were ready to negociate with RSDP for a new majority in the Parliament, based on: RSDP, RDC and DP–NSF.

29 – Military Treatise between Romania and Bulgaria.

31 – DCPNP (PNTCD) accepts the invitation to negociate with the governing party – RSDP.

Opinion Pollings in Romania

In Romania, there is a great debate over opinion polling. Unlike Western countries, where the assumptions about the role of public opinion in democratic government differ according to the option between majoritarian and pluralist models of democracy, here the assumptions differ according to the option between pollsters. In a culture of distrust, there is a lot of suspicion and manipulation. Who are these pollsters? Which are infiltrated by the former Securitate *agents and which are accurate and reliable? A good chance of finding out the answer is by encouraging a plurality of independent pollsters. Another chance is to practice regularly the exercise of analysing opinion polling and pollsters. Before polling will become an accepted part of the Romanian political scene, before the government will be responsive to public opinion, we have to adress a lot of critical questions. Our contributors are trying hard to comment the last polls of IMAS and IRSOP. Their interpretations reflects the difference between those who are prepared to take political the democratic character of our political life and the accuracy of polls for granted and the skeptics. Anyway, there are some good signs in what public opinion expressed: a growing taste for democratic leaders and parties.*

Electoratul dă un avertisment în toate direcțiile

CĂTĂLIN ZAMFIR

Dacă ar fi să rezum într-o formulare foarte concentrată starea opiniei publice așa cum reiese ea din ultimul sondaj realizat de IMAS, ca parte a barometrului de opinie publică, aș utiliza o expresie din lumea sportului:

Toți concurenții au primit un avertisment

◆ Guvernul este aspru criticat. Politica sa în domeniile cheie ale economiei – locuri de muncă, nivel de trai, salarizare, combaterea corupției și criminalității, industrie și agricultură – nemulțumește pe mai mult de 80% din populație. 56% față de 29% care gîndesc contrariul consideră că în țara noastră lucrurile merg într-o direcție greșită. 73% din populația chestionată nu are părere prea bună sau chiar una foarte proastă despre guvern. 61% exprimă o părere negativă față de primul ministru. Aproape jumătate (47%) nu crede că politica economică a guvernului va da rezultate pozitive în următorul an, față de 30% care se așteaptă la o îmbunătățire a situației.

◆ PDSR, în calitatea sa de partid de guvernămînt, ne-am aștepta ca, urmare a dificultăților economice și sociale din ultimii ani (1992 și 1993 au fost ani de literalmente explozie a sărăciei în România) și ca efect al aprecierii severe a performanțelor guvernului, să cunoască un declin spectaculos în preferințele electoratului. Și într-adevăr și el primește un avertisment serios. Deși rămîne, la distanță, cel mai popular partid, cu cele 18% de preferințe din totalul votanților potențiali își pierde ponderea confortabilă pe care o are în momentul actual. Dacă imaginea sa publică va continua să se degradeze, este clar că după viitoarele alegeri va intra în opoziție. Privit dintr-un alt unghi de vedere, acest fapt deși prezentînd o scădere semnificativă, popularitatea pe care și-o menține reprezintă o performanță pe care celelalte partide nu ar trebui să o neglijeze.

◆ Opoziția, deși în avans semnificativ (toate partidele care formează opoziția actuală întrunesc 43% dintre opțiuni), primește, după părerea mea, avertismentul cel mai serios. În momentul probabil cel mai dificil economic și social al țării, ea nu reușește să se instaleze solid în poziția de majoritate. Oprirea căderii economice și o anumită posibilă înviorare economică și socială ar putea să blocheze ascensiunea opoziției dacă am considera această situație drept unic factor propulsor al popularității sale. De ce avansul opoziției este atît de lent și ezitant este destul de dificil de explicat. Opoziția însăși a tins să utilizeze o explicație extrinsecă. Principalul factor explicativ sugerat, dacă nu chiar uneori deschis invocat este imaturitatea politică a electoratului, împărtășirea încă a iluziilor sădite de regimul comunist. Sondajul actual nu susține o asemenea presupoziție. Două treimi din populație este în favoarea unei privatizări rapide și a unei retrageri rapide a statului din economie. Este exact ceea ce susține de fapt și opoziția, criticînd guvernul și partidul de guvernămînt că temporizează reforma și, de aici, performențele economice proaste. Popularitatea modestă a lui Ilie Verdeț, perceput ca principal continuator al ideilor comuniste (13% simpatie, față de 71% antipatie) este încă un indiciu clar că acuzația de intoxicare comunistă a electoratului este nedreaptă. Nici pasivitatea și neinteresul politic al electoratului nu pot fi invocate. Datele disponibile indică faptul că populația investește o atenție ridicată în viața politică. Încă. Dar 7% își exprimă ferm intenția de a nu vota; 17%, o proporție destul de redusă, se declară indecișii. Scenariul "polițist" cu privire la complotul subteran împotriva opoziției cred că nu poate fi luat în serios. Prea seamănă cu ideologia justificativă, naivă a oricărei neputințe. Ar rămîne ca factor explicativ cel mai puternic, cel intrinsec: opțiunile practice și comportamentul însuși al opoziției. Dacă opoziția nu își întoarce fața spre propriul electorat, încercînd să detecteze ce dorește cu adevărat acesta (de fapt aceasta ar fi proba supremă a democrației) îmi este teamă că ea va pierde momentul probabil cel mai favorabil, putînd realiza la viitoarele alegeri performanța deloc de invidiat de a pierde împotriva șansei.

Personalitățile politice din primul plan al scenei, luate în parte, nu par nici ele a duce înainte popularitatea partidelor din opoziție: nici una dintre ele nu depășește linia de 50%: Emil Constantinescu (49%), Petre Roman (41%), Corneliu Coposu (39), Nicolae Manolescu (33%). Aceste performanțe nu sînt prea notabile dacă le comparăm cu cota de 33% de simpatie a peste tot criticatului Nicolae Văcăroiu. Doar președintele Convenției Democratice pare să fie simpatizat de toți cei dispuși să voteze cu opoziția, dar nu și de ceilalți. Restul dintre personalitățile citate acumulează destul de multe antipatii chiar din rîndul electoratului opoziției. Singura personalitate politică care, dintre toate cele 14 considerate în sondaj, trece de limita de 50% este Adrian Năstase (55% simpatizanți), care totodată este și cea mai puțin antipatizată (30%). Performanța lui este cu atît mai notabilă cu cît este singurul care acumulează simpatie nu numai din partea electoratului orientat spre partidul de la putere sau a celor care susțin puterea, dar, după cum cifrele o arată, recoltează simpatie și de la o parte a electoratului opoziției (care este motivația acestei simpatii este imposibil de determinat pe baza datelor cercetărilor actuale. S-ar putea însă considera că prin comportamentul său el dă unele semnale în legătură cu personalitatea politică agreată de populație. Ion Iliescu, țintă predilectă a criticilor și glumelor publice, dezavantajat clar de performanțele mai mult decît modeste ale reformei, continuă să își mențină o poziție mult mai bună decît mulți se așteptau: 44% simpatie și 52% antipatie. De pe o asemenea poziție de popularitate, el este încă un om politic cu șanse ridicate în orice competiție viitoare. Dar Ion Iliescu și PDSR ar face o greșeală capitală dacă și-ar pune sperantele doar în inabilitatea opoziției de a obține adeziunea majorității electoratului. Există semne că și opozitia se maturizează și vom asista la o confruntare politică, sperăm, nu numai mai civilizată, dar și intelectual mai interesantă.

◆ Partidele considerate destul de larg în opinia publică ca plasîndu-se spre limitele spectrului politic nu par a fi cîștigat din cauza dificultăților social-economice și a prestației modeste a principalelor partide politice. Electoratul pare a gusta mai degrabă pragmatismul moderat decît retetele simpliste înalt afectogene. Și suspiciunea de polarizare nationalistă nu este confirmată. Personalitățile care se fac campioane ale partidei nationale, Gheorghe Funar și Corneliu Vadim Tudor, întrunesc o simpatie modestă (25% și respectiv 24%). Marko Bella este simpatizat nu numai de maghiari, dar și de mulți români (16%); și nici pe departe nu toți românii îl antipatizează (55% din populația anchetată), personalitățile citate mai înainte prezentînd o cotă de antipatie mai ridicată (62% și respectiv 61%).

◆ În fine, electoratul dă un puternic avertisment întregului sistem politic. 76% dintre persoanele intervievate sunt nemulțumite în diferite grade de viața politică din țara noastră. Foarte nemulțumiți sînt doar 0,5%. Iar imaginea parlamentului, institutia cea mai reprezentativă a unui sistem democratic, primește o apreciere negativă de la 78% dintre cei chestionați.

Ce așteptări am putea formula în acest moment? Principalele formațiuni politice sînt prinse într-o competiție strînsă. Pînă acum se pare că criteriul de diferentiere a fost unul minimal: cine a făcut mai puține erori. Se pare că electoratul se așteaptă la o competiție plasată mai degrabă la cote maximale: cine va prezenta soluții mai credibile, va răspune cu mai multă acuratete la preferințele colectivității, va prezenta personalități politice mai credibile. Punerea unor sperante prea mari în influenta asupra opțiunilor electorale a evoluției situației economice și sociale s-ar putea dovedi a fi o iluzie periculoasă, avînd toate șansele de a reprezenta cartea pierzătoare. ❑

CĂTĂLIN ZAMFIR - born in Bucharest (1941); graduate and Ph.D. of the Faculty of Philosophy (University of Bucharest, 1962). He is the author of several books and studies, including the latest *Incertitude. A psychological-sociological approach* (1990), *Gypsyes between ignorance and worrines* (editor, 1993), *Romanie 1989 1993. The dynamic of welfare and social protection* (co-author, 1994). Currently, he is Professor of Sociology at the University of Bucharest and Director of the Institute for the Quality of Life.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Războiul sondajelor sau IMAS contra IRSOP

PAUL BLENDEA

Cele două întrebări cheie ale sondajelor de opinie efectuate de IMAS și IRSOP în luna martie a.c. se referă la liderii politici și la partide. Potrivit sondajelor IRSOP, clasamentul liderilor, ar arăta astfel: 1. Emil Constantinescu (37%). 2. Ion Iliescu (27%). 3. Gheorghe Funar (10%). La alegerile din 1992 ordinea a fost: 1. Ion Iliescu (47%), 2. Emil Constantinescu (31%), 3. Gheorghe Funar (10%). Cota de popularitate a lui E. Constantinescu a crescut foarte puțin, ceea ce ne face să opinăm că și la viitoarele alegeri prezidențiale el va fi candidatul cu șansa a doua. Pierderea masivă de popularitate înregistrată de Ion Iliescu se datorește concepției paternaliste a poporului român. Țăranul român a mers veacuri de-a rîndul "cu jalba în protap" la Vodă să-i facă dreptate. Muncitorii și țăranii cooperatori au adresat timp de 45 de ani munți de memorii primilor secretari ai C.C. al P.C.R. Dacă acum lucrurile merg prost în țară, primul vinovat, în opinia oamenilor simpli, nu poate fi decît președintele Iliescu. Totuși, oricît de simpli ar fi acești oameni, ei au intuit că într-o democrație incipientă președintele statului are mult mai multă putere decît scrie în Constituție. Totodată, subiecții care au răspuns la sondaj au sancționat promisiunile fără acoperire făcute de I. Iliescu în campania electorală. Milionul de noi locuri de muncă și creșterea nivelului de trai s-au dovedit a fi doar figuri retorice folosite de candidatul I. Iliescu pentru a capta bunăvoința alegătorilor.

În urma sondajului IMAS rezultă următorul clasament al liderilor politici: 1. Adrian Năstase (55%). 2. Emil Constantinescu (49). 3. Ion Iliescu (44%). Faptul că A. Năstase, fără să beneficieze de o campanie în toată puterea cuvîntului, l-a depășit deja pe E. Constantinescu este un argument în sprijinul opiniei noastre privind șansele d-lui Constantinescu de a cîștiga alegerile prezidențiale din 1996.

FDSN, actualul PDSR, a obținut, la alegerile din 1992, 28% din voturi. Dacă ar avea loc alegeri acum, PDSR ar obține 24% (IMAS)/23% (IRSOP) din voturi. E o pierdere extrem de mică pentru PDSR în condițiile în care nivelul de trai a scăzut continuu și rata șomajului a trecut de 10%. S-ar părea că electoratul nu a sesizat încă faptul că răspunderea pentru criza economică o poartă nu numai președintele Iliescu, ci și guvernul Văcăroiu. Într-o democrație matură, atunci cînd economia merge prost, electoratul sancționează prin vot în primul rînd partidul de guvernămînt. Aceasta este o lecție pe care electoratul român nu și-a însușit-o, deocamdată.

Concluzia pe care o putem trage din sondajul IRSOP este aceea că dacă în viitorul apropiat vor avea loc alegeri anticipate, PDSR și aliații săi (PUNR, PSM, PRM și PDAR) vor detine în continuare majoritatea relativă în parlament (44% față de 41% opoziția împreună cu PD). Din sondajul IMAS rezultă o concluzie diametral opusă. În cazul unor alegeri anticipate, opoziția împreună cu PD ar detine majoritatea relativă în parlament și ar putea forma noul guvern (54% față de 47% PDSR și aliații săi).

În "Barometrul de opinie publică" realizat de IMAS la cererea "Fundației Soros pentru o societate deschisă" se arată că în anul 1994 vor fi efectuate patru cercetări de opinie publică. "Două etape vor fi efectuate de IMAS, iar celelalte două de IRSOP, în lunile martie, iunie, septembrie și decembrie, utilizîndu-se eșantioane cu reprezentativitate națională... chestionarul va avea o formă identică în toate cele patru etape ale cercetării... În vederea creșterii calității științifice și a credibilității cercetării, ancheta metral opuse ce pot fi trase din cele două sondaje, diferența inacceptabil de mare din punct de vedere științific dintre scorurile obținute de putere și opoziție în cele două sondaje (putere-opoziție: 47%-54%, IMAS, 44%-41%, IRSOP), la care se adaugă nerespectarea programului de cercetare, toate acestea nu pot fi explicate decît prin aceea că în România de

efectuată prin alternanță de către două institute de cercetare a opiniei publice, IMAS și IRSOP, care au conceput împreună chestionarul aplicat, unificînd totodată și celelalte aspecte de ordin metodologic impuse de cercetare" (Barometrul de opinie publică", IMAS, 1994, p.1). În luna martie a.c. IMAS și IRSOP au realizat fiecare cîte un sondaj de opinie. Principiul alternanției, un sondaj IMAS urmat de un sondaj IRSOP, a fost încălcat. Cele două sondaje au unele întrebări aproape identice, în timp ce altele sînt complet diferite. Spre exemplificare reproducem întrebările referitoare la liderii politici: "Aveți o părere foarte bună, bună, proastă sau foarte proastă despre..." (Sondajul IMAS)și urma o listă cuprinzînd numele a 14 lideri politici. "Dacă duminica viitoare ar avea loc alegeri prezidențiale și s-ar prezenta aceeași candidați ca în 1992, dvs. cu cine ați vota"? așa suna întrebarea privind liderii în sondajul IRSOP. E clar că nu mai poate fi vorba de un singur chestionar aplicat și de unificare metodologică. Prin urmare, programul de cercetare anunțat în "Barometrul de opinie publică" nu a fost respectat. Concluziile diazi lupta politică se desfășoară, din păcate, și pe terenul pe care știința ar trebui să fie suverană. Parcă pentru a ne întări și mai mult această convingere, cotidianul *Evenimentul zilei* din 9 aprilie 1994 a dat publicității rezultatele unui sondaj de opinie realizat la solicitarea Agenției Mediafax. Potrivit acestui sondaj, 24% din subiecții chestionați au răspuns că în cazul în care vor avea loc alegeri anticipate vor vota cu Convenția Democratică, iar 21% vor vota cu PDSR. Pentru alegeri anticipate s-au pronunțat 35% din cei chestionați, în timp ce 42% sînt împotriva lor. După ce am parcurs toate aceste sondaje de opinie, ne aflăm în situația filosofului care se poate relaxa în nihilism, cum zicea Nietzsche. ❑

11.04.1944.

PAUL BLENDEA, born in 1955. Graduated from the Faculty of Philosophy and History of the University of Bucharest. Currently, researcher at the Institute for Educational Sciences. He published articles in *Contrapunct, Convorbiri Literare etc*

Chronology

February 1994

01 – Lord David Owen and Thorvald Stoltenberg, co-Presidents of the Peace Conference for Jugoslavia visit Romania. They ask President Iliescu about his perspective on how the conflict in Jugoslavia will be put an end to:

– RSDP signes a Protocol for governing with PRNU; the latter receives four Departments which are not specificied.

03 – RSDP invites RDC and DP–NSF to negociate on the future reshuffle.

07 – DCPNP (PNTCD) accepts the invitation of RSDP to negociate.

08 – RSDP assumes all the consequences of the Memorandum's economic program, responding to previous criticism of the Opposition.

– The Chamber of Deputies votes the Memorandum.

09 – The Senate adopts the Memorandum.

13 – Romania and Croatia sign in Bucharest a Treatise of Cooperation (in Transports, Science and Technology).

– DCPNP (PNTCD) claims that RSDP would not be able to realise the economic program of the Memorandum.

15 – RSDP proposes a change of the old electoral law, asking that the percentage of admision in the Parliament should be augmented to 4–5%.

17 – In a document signed by Bill Clinton, Romania is accepted among the countries with a preferential position in the export in the USA; 4400 kinds of products received some exemption from taxes.

– The Opposition presents an "Alternative Program Concerning the Privatization in Romania".

19 – RSDP rejects any kind of coalition with the RDC because the differences of their programs. RNUP (PUNR) is the only party accepted for the new governmental formula.

22 – RSDP and DP–NSF meet to negociate for a new majority in the Parliament. DP proposes the following alternatives for a new Cabinet: a) based on RSDP, RDC, DP; b) based only on RSDP, with a support in Parliament of the DP and CDR; c) based on RSDP and RDC, with a support in Parliament of the DP.

24 – A. Nastase (RSDP) declares that the only solution for the future reshuffle is a cabinet of RSDP wich would be supported in Parliament by RDC and DP.

26 – RDC agrees upon the governmental formula announced by RSDP.

28 – DCPNP (PNTCD) accepts a Cabinet composed on political personalities and technocrats known by the Opposition as not being compromised.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Chronology

March 1994

03 – DPFNS confirms it would sustain the RSDP for a new governmental formula and his intention to breake the relations with SPL (PSM).

04 – Negociations between RSDP and DCPNP (PNȚCD). The latter declares it would sustain the RSDP only if the decisions are on tje way of real reform in Romania.

06 – Reshuffle through Presidential decision: new ministries at National Defence (Gh. Tinca), Justice (Iosif Gavril Chiuzbaian), Interior (Doru Ioan Tărăcilă) and Transportation (Aurel Novac).

07 – DP–FNS accuses RSDP that the Opposition had not been announced about this reshuffle.

08 – RSDP justifies the reshuffle, saying that a coalition with RDC and DP would not be possible soon.

09 – The Parliament validates new ambasadors in France (Caius Traian Dragomir), Norway (Mihai Croitoru) and Belgium (Mihai Drăgănescu).

10 – The Senate adopts the Law of Police

11 – A delegation of the National Liberal Party (NLP) negociates with RDC its comeback into this coalition.

– Great Romania Party (GRP) announces they would participate into the elections together with SPL, Democratic Agrarian Party (DAP) and PNUR (PUNR), under the name *Partida Națională*.

15 – Dinu Patriciu, leader of LP '93, threatens with a parliamentary strike of his party if the Parliament accepts the Law of buildings and land nationalization.

– Military Treatise between Romania and Ukraine.

18 – President Iliescu in front of the Cabinet presents the results of his visits in Lituania, South Korea and China.

21 – A delegation of the IMF discuss at the National Bank the 1994 state-budget.

22 – RSDP rejectes anticipate elections. Leaders of the governmental party deny that their visits in Cluj, Brasov, Pitesti had an electoral meaning, as they had been interpreted by the Opposition.

24 – Suleiman Demirel, President of Turkey visits Romania.

– A German military delegation negociates in Bucharest for military common activities which were established for 1994.

24 – The Party Alliance of Civic starts its electoral campaign.

– The deputies of the Opposition, refuse the debate and the vote for the Law of taxing agricultural income.

28 – Representatives of EC visit Romania to check the results of the actions which the Government asumed by joining EC.

29 – Russian Ministry of National Defense visited Bucharest.

– Virgil Măgureanu, Director of Romanian Services of Information reveals that KGB was involved in the events from Romania, in December 1989.

– Dialogue RSDP – DCPNP (PNȚCD) on the issue of the anticipated elections. They disagree upon the date of these elections: RSDP – for 1995 and DCPNP for 1994.

31 – DPFNS announces that they were gonig to stop the negociations with RSDP if RSDP would not have a clear position upon all the issues of negociations during the next dialog which is due in April. 5.

Institutionalizing Political Polling in Romania

HENRY F. CAREY

Public opinion polls are like the stock market. Sometimes the results cannot be explained. But that does not stop people from trying. I will resist that temptation here and not attempt to explain the Romanian public opinion and mentality. I had wanted to make some technical comments on the polling, but was unable to obtain sufficient information from interviews on the sampling, interviewing, and recording methodologies used. Instead, I will discuss the growing institutionalization of public opinion sampling in Romania's aspiring democracy. It is indeed exciting that the Soros Foundation has commissed four polls with identical questionnaires over a one year period. The first by IMAS was released in March 1994 and will be followed by one from IRSOP in June 1994, followed sequentially by IMAS and finally IRSOP.

The results for parliamentary popularity of another March 1994, IRSOP poll for the Romanian Foundation for Democracy converge with those from IMAS, after controlling for the undecided, recorded preferences. This is quite different from the huge differences recorded by IRSOP and IMAS in the 1992 election campaign, when IMAS unreliably mailed questionnaires and waited for mailed responses, instead of conducting random, face-to-face interviews. However, recent polling results from the Center for Urban and Regional Sociology, which also has an experienced, nationally deployed interviewing staff, produced quite a different structure of public opinion. All are to be congratulated for taking the pulse of Romanian civil society in order to make public opinion more autonomous and powerful, a critical dimension of democratization.

Are the IMAS/IRSOP polls, which showed Adrian Nastase and Emil Constantinescu ahead or more popular than the incumbent president credible? I think so. But an Oct. 9, 1992 headline in *Adevarul* asked a similar question: "Public Opinion Polls: Manipulation or Incompetence?" In my impressionistic interviews, urban Romanians since Sept. 1992 have told me that they are very suspicious of these polls. That so many people should doubt is not indicative of Romanian psychology, but of a democratic transition without accountability. Hopefully, after more independent polls by more experienced firms, there will be more public confidence and understanding of what opinions are and how they change. That is, if the right questions are asked in the right way. On the other hand, another election with so many inconsistent forecasts would undermine what appears to be fragile confidence in the electoral process.

The Soros Foundation request for proposals for this barometer of general opinions and the subsequent bids for two specific polls on audience habits for broadcast media and local social life is indeed welcome. If this Foundation remains strictly professional and nonpartisan, then much greater understanding of public preferences and the problems of Romania's relatively inactive society should emerge. It could also stimulate and strengthen the capacities of the seven existing firms and empowering new ones, both domestic and foreign.

However, interviews with competing firms for the Soros RFP suggest a few complaints. First, it was not clear what budget authority was available for bids. For-profit and foreign firms were unsure how much to bid. It would have been desirable to have commissioned polls from at least one foreign firm, given the pervasive suspicions, even if unfounded, that Romanian firms might be infiltrated by intelligence agencies. I am *not* making any allegation or insinuation, but am describing a prevalent perception among almost everyone with whom I have discussed this issue. It is therefore silly to ignore it. Indeed, it is in the interest of the seven Romanian firms to end the suspicion by showing that the results are similar with those of foreign firms with sufficient budgetary resources to conduct a reliable poll, especially during elections. In a number of post-communist countries, most notably the 1990 Nicaraguan election, the domestic firms have been far less accurate than the foreign ones, not for reasons of competence, but because foreign firms arouse less suspicion among those interviewed and are less prone to infiltration. IRSOP, which I believe conducts professional work, suffers from perceptions aroused by its work for TVR and ROMPRESS, which are managed by intelligence agencies and the presidency. The extra cost for a foreign firm would be well worth it to put the issue to rest each time a poll is commissioned.

It is indeed relevant who finances and commissions polls? Almost no one pays hard cash, at least in the West, simply for the public's information unless it is a news agency. I do not believe that the Romanian agencies are any more or less honest than any American firm. Polls commissioned by government agencies are not credible in the US, and they are not in Romania for that reason alone. Who serves on the independent Soros committee for selecting bidding firms is also of crucial importance, as well as the budget authority annouced for prospective bids. An IRSOP poll conducted for the Soros foundation is more credible than the same firm performing one for the political oundation of Emil Constantinescu. The less government agencies finance polls and the more news media and non-partisan foundations do so, the more credible these surveys of public opinion will be. But the bidding process should be as fair as possible.

Criticism of polls normally concern the uses and abuses of the poll results, the methodology, and the quality of questions compared with the type and nature of public opinion tapped by these polls. I follow this pattern here. *None* of my remarks are directed exclusively at the polling firms, who are the product of the environment in which they operate. My remarks on how polls are used are directed against the news media for ignoring the important issues. On methodology, I criticize the National Commission for Statistics and intelligence officials for not making a stratified sample possible. Finally, regarding the use of polls to indicate public opinion, I argue that the Soros Foundation's independent committee and the polling firms omitted important questions about democratization in Romania.

Misuse of Polling Results

What draws public attention are the results to only one type of polled question, who is most likely to win elections. This focuses attention on the parties and personalities currently in parliament. The attention to individuals makes it more difficult to develop strong parties. The attention paid to parties in parliament reinforces a party system fostered by intelligence agencies, the most problematic source of democratization. In a normal democracy, political parties are most commonly started by autonomous parliamentary groups. Less common, but still possible for democratization are indirect parties controlled not by politicians but by businessmen, labor, churches, or intellectuals. Most hazardous for democratization are parties under the control of armies and security forces. Indeed, there might not be a single historical case of a consolidated democracy whose established parties were started by the state's coercive agencies. The next one or two elections will determine whether the Romanian party system will root the SRI – created parties for the long term. Perhaps, Romania will be the first case of party reform from above. Much more likely is that the virtually unchallenged prerogatives of SRI and the presidency to ignore the constitution will continue and allow the latter to pull in the reins anytime the system of its creation moves out of its control. By asking more democratic questions, polls can contribute to altering public awareness of its democratic prerogatives of civilian superiority and constitutionalism. Intelligence agency hegemony over democratic discourse will continue to sanction "original democracy," which in Romania means rule by the executive branch, a presidential system unaccountable to parliament that could easily become totalitarian democracy, with power exercised without restraint.

Since the SRI is secret, many are suspicious of what its sociologists, psychologists and agents are doing in polls and political parties. For example, an advisor to the President, Iosif Boda, told an academic last year over drinks that he received the confidential 1992 polling results by the Center for Urban and Regional Sociology for the U.S. Information Service at the same time. In a tape recorded interview on June 8, 1993, IRSOP Director Dr. Petre Datculescu told me, "If Mr. Boda was drinking, then what he said is probably true."

A second difficulty, which is equally true of the West, is that the inordinate attention to polls on electoral results develops a horse-race mentality in society. Elections should not be just about political popularity and name recognition, but about the issues and public concerns. But the press only considers one out of twenty or twenty-five questions typically asked. There was in-depth coverage in interviews on *Radio Free Europe* and *Radio Total*, and a discussion on whether polls should be published during the end of election campaigns in *Ultimul Cuvint*, in its daily, page-two feature debate, but this did not concern these recent polls. The Soros-commissioned poll by IMAS, which will also be conducted three more times, including twice by IRSOP, asked Romanian habits and opinions of the news media, government performance, government intentions on privatization, perceptions of economic trends, and even a complex question about the relationship between the pace of privatization and the government's intention to privatize. (I could criticize the ambiguity of the term privatization, but that is a matter that the media would find soporific). Yet, the front page of the March 26, 1994 issue of *Romania Libera* had three

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

pie charts and graphs, with a short text that only discussed the one question on party popularity, without any analysis of 95+% of the questions. The poll merited far more than the two inches of text, less than almost all the other stories in that issue.

The release of these polls coincided with the planned media propaganda for *alegerile anticipate*. In these broadcasted rumors, I never once heard exactly who is anticipating elections and why. The polls encourage the public to focus on presidential popularity ratings, which are not particularly relevant until the latter elections are closer to their scheduled date of 1996.

Methodology

It is impossible to have a reliable election without an independent voter registration process, and it is equally impossible to have a reliable opinion poll unless a complete census or accurate voter registration list is used for the sample. Polls in Romania are conducted without any reliable demographic information. The Center for Urban and Regional Sociology uses voters lists. IMAS and IRSOP use census summaries. This may explain why the latter two had similar and different results for party preferences for parliament than those obtained by the Center. However, the latter's sampling technique may produce results closer to electoral results by using the same faulty voters lists as those used in the elections. Romania has never conducted a proper voter registration by an independent agency or a permanent electoral commission. Instead Romania's mayors are supposed to register voters. In reality the prefects, who are loyal to the ruling parties, produce voter lists without any formal interactions with voters. (Voters have also never received their voting card, which is required under current electoral law.)

The National Commission for Statistics provided inaccurate information for 45 years. It is the same agency that refused at 8:50PM on Sept. 27, 1992, ten minutes before the end of the election, to permit LADO non-governmental organization to conduct a pre-authorized, parallel vote count on their portable computers at all the *judete* offices to check the credibility of results coming from each polling station. This was especially needed at those where the opposition did not have polling agents. Furthermore, it is no accident that the National Commission for Statistics never published or provided computer disks for the election results for all polling stations for any election since the revolution. Nor is it an accident that three years after completing this census, the names and addresses of all citizens have never been published or provided on computer disks. If there is good reason to believe that the National Commission's deliberately withheld publication of the voting result from all the polling stations, then it would not be surprising if it also withheld publication of all the census, as well.

The 1990 election showed 17.200.722 voters registered by the communist government and 14.826.616 turning out, more than the total registration for the 1992 elections, when about three million fewer voters were registered. No explanation for this discrepancy has been offered. How did this number decline so radically in two years, when the population did not change or that there was not formal registration process? If the 1990 number was only an estimate, what competence can be attributed to the National Commission for Statistics that provided such unreliable information: The issue is not whether the existing voters list is inaccurate, but how inaccurate it is.

Nature of Public Opinion

IMAS had to conduct interviews in only forty minutes, while reaching a consensus with IRSOP on the right questions to ask. Reasonable people would disagree on what to include. It seems as if the questions were written out of a polling text book for the developed world. The questions for the Soros–commissioned barometer series planned by and for the two firms omit many compelling issues of democratization. For example, do you believe the television news? Are you reading newspapers the same, more or less as you did two years ago? Why? Should Romania integrate in the East, the West, neither, or both? Should Romania join NATO? How many layoffs would the population tolerate for economic reform, ten percent? thirty percent? And at what rate, ten percent annually or bi-annually? What do you think of intellectuals? Of politicians? Of SRI? or any other parts of the Romanian state whose sovereignty now lies with the people. There was nothing on officially sponsored or tolerated ethnic-national and racial intolerance; the role of intelligence agencies in politics, bureaucratic assignments, banking, commerce, and surveillance; parliament's lack of independence, the decline in fear; the apparent stability, the lack of transparency over past crimes against humanity and current corruption; violations of the UN embargo of Serbia; or the situation facing women. If there were cross-tabulations of views among different demographic groups, they were not published. Hopefully, the June 1994 IRSOP poll will provide some cross-tabulations of answers by different groups.

Alfred Stepan, President of the Central European University and Juan Linz, Sterling Professor of Yale University, have shown how robust public comitment to democracy can withstand the rigors of economic stress in a transition. In the Spain, the public was absolutely committed to democracy itself, in spite of some of the most difficult economic circumstances in the decade after Franco's death. Does Romania exhibit this kind of strength? I would hypothesize that future polls might demonstrate much greater public commitment to the costs of reform than than is commonly believed or asserted. It would also be useful to learn what kinds of social safety nets the public desires. Those who are asked to directly bear these short-term costs can assist the economic restructuring of democratization by making their needs known to policy makers, if they are asked in polls.

Moreover, there were no questions in the Soros–sponsored series of four polls by IMAS and IRSOP about what voters think of the balloting irregularities in 1992. This was an election without a formal registration process; published results from all the polling stations; in which an independent parallel vote count was canceled about ten minutes before the polls closed; and in which fourteen percent of the votes cast for parliament were nullified, seven times the rate of the local elections six months before, supposedly because they mistakenly voted twice out of confusion among parties with similar names. A majority of urban residents have told me that they believe both the presidential and parliamentary polls were stolen. This has also been the impression of Romania's most experienced foreign correspondent, Peter Humphrey, Reuters Bureau chief since 1990 and visitor to the country since 1986, whom I interviewed on April 27, 1993.

Of course, these are impressions. I did not take a scientific survey like a serious public opinion poll. The electorate should have been polled whether it thinks that the 1992 election was honest and whether they know anyone who tried to vote twice. I suspect that the informal Carey or Humphrey "straw polls," taken through conversation, not interviews, are more accurate than any professional survey would be. Putting a question from a Romanian stranger to another Romanian, 'Was the 1992 election honest?' might be akin to what Americans call an "Are you beating your wife lately?" question. Few would admit to it.

However, there is polling data that underscores this impression. Not one single person in the Reuters exit poll of two thousand actual voters in the 1992 elections, nor one of the over 16,000 interviewed in the IRSOP exit poll, also on Sept. 27, 1992, reported trying to vote twice out of confusion about the parties, according to interviews of both Humphrey and IRSOP Director Petre Datculescu.

A historical problem of Romania, finally, is the distance between intellectuals and civil society. In Hungary and Poland, the intellectuals are linked as the social conscience of the masses, which helped to facilitate the intellectual-worker opposition to communism. These polls are an important step in reducing this distance, but they do not go far enough to encourage mutual understanding by asking of peasants or average people questions that permit open-ended responses about what they think. Rather, they are forced to choose one of the preselected categories chosen by the sociologists for them. The polls allow respondents to indicate what they think is important.

Conclusion

Polls have proven to be a valuable tool to understand the structure of political values and public opinion in new democracies. There are many difficulties to assuring their validity. The next polls commissioned by the Soros Foundation, both the alternating series by IRSOP and IMAS with common questions and others to be conducted by the Center for Urban and Regional Sociology should help to clarify both the state of polling and polling on the state in Romania. Polls should also be commissioned by a pool of newspapers in the public interest, or they should develop their own sets of interviewers to conduct their own polls. There is also a large need for foreign firms and Romanian NGOs with their own sets of interviewers to conduct their own surveys. This would provide additional checks and balances on the potential uses and abuses of polling. This is not a matter of national pride, but pluralistic self-confidence.

HENRY F. CAREY is a Ph. D. candidate at Columbia University, Visiting lecturer at the Bucharest Polytechnic University, and Director of the Bucharest Social Centre.

Soros Foundation
CP 22-196, Bucharest
fax: 401-312-0284, 312-2745

BUCHAREST SOCIAL SCIENCE CENTER
INTERNATIONAL FOUNDATION FOR ELECTORAL SYSTEMS

INSTITUTE FOR SOUTHEAST EUROPEAN STUDIES

ROMANIAN SOCIOLOGY ASSOCIATION

CALL FOR PAPERS:
NATIONAL RECONCILIATION
IN COMPARATIVE PERSPECTIVE

The Bucharest Social Science Center and other sponsoring organizations would like to invite you to a conference on June 3-4 in Bucharest on "National Reconciliation in Comparative Perspective. Transportation and hotel expenses will be reimbursed for original and unpublished papers. The paper would be due in Bucharest by June 1. Papers may be in English or French.

A tentative definition of national reconciliation is negotiating processes among estranged groups in the state or between state and society to promote cooperation and democratization and avoid gratuitous or avoidable confrontation. Relevant problems of reconciliation could encompass conflicts over economic and social classes, ethnic, religious, regional, political groups, as well as substantive matters of human rights and constitutional accountability. We are open to alternative definitions and concerns. We will be interested in paper topics concerning the experience in Romania and in comparable countries that include, but are not limited to the following subjects: 1) What national reconciliation strategies have been tried and which have not and why? 2) When does legislative representation suffice to resolve the concerns of estranged groups and when not? 3) What are the differences between national reconciliation pacts and more routine negotiations between government, business, labor and agriculture? 4) Have some sequences of national reconciliation been more conducive to democratization than others? 5) How do agreements on accountability, restitution, amnesty with or without human rights accountability, constitutional or electoral system type affects the military, rural sector, organized workers, judiciary, or political party systems? 6) What processes of negotiation seem to be most effective, if any? 7) How does national reconciliation affect support for the regime or democratic political learning? 8) When and how does internationalization affect national reconciliation processes?

TENTATIVE AGENDA

- Friday, June 3, 9:30AM-12:30PM First Panel on Accountability;12:30-2PM lunch 2:30-5:30PM Second Panel on National Reconciliation.
- Saturday June 4; 9:30AM-12:30PM Third Panel on Negotiations;12:30-2PM lunch 2:30-5:30PM Fourth Panel on Political Learning

PAPERS ACCEPTED FOR PRESENTATION:

● Sorin Antohi, University of Michigan, Intellectuals and National Reconciliation ● Aurelian Craiutu, Princeton University, The Liberal Idea and Political Learning ● Mattei Dogan, Director French National Center For Research, What are the best forms of government for Eastern Europe: Majoritarian or Proportional Representation, Presidential or Parliamentary ● Lazlo Eotvos, Eotvos Lorand University, Hungarian-Romanian Misconceptions ● Stephen Fischer-Galati, Editor, *East European Quarterly*, National Reconciliation: Is it Politically Correct? ● Radu Florescu, Boston College, The Role of the Great Power in National Reconciliation: the Case of Yugoslavia ● Ghita Ionescu, Editor, *Government and Opposition*, Transnationalism and National Reconciliation ● Thomas Keil, Kentucky University, Labor Negotiations and National Reconiliation Pacts in Eastern Europe ● Ana Olos, University of Baia Mare, The Frustrations of the Female Provincial Academic in Eastern Europe ● Dan Pavel, Deputy-Editor, *Sfera Politicii*, National or Civic Reconciliation? ● Andrea Peto, Central European University, Labor Negotiations and Archival Research ● Rabbi Moses Rosen, Chief of Jewish Federation of Romania, Negotiating Exit Visas Under Communism ● Edwin Rekosh, International Human Rights Law Group, Increasing Parliamentary Transparency through Negotiations and Lobbying ● Steven Sampson, Copenhagen University, Political Apathy and Enrichment: Lessons Lost and Lessons Learned ● Dumitru Sandu, Penn State University, Public Opinion Structures Regarding Democratic Political Learning ● Larry Watts (Negotiating Better Understanding among East European Ethnic Groups) of the Project of Ethnic Relations.

Please address inquiries to Henry F. Carey at the above addresses.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Elections in Europe

The most important political events for democracies are elections, but they only represent public opinion for only that one day. And in the next years they are happy or unhappy with whom they have chosen. For the post-communist countries, as for some Western countries, the collapse of totalitarian Soviet system and the end of the Cold War is a unique ocasion for changing their own political fate. We present to our readers commentaries about the elections in France, Italy, Moldova and Ukraine. All of them are meaningful for the Romanians, because some of the Romanian parties are Western-like, others are Soviet-like. Romania's party system is not yet consolidated. We hope that our readers gain insight into Romanian elections through these European comparisons.

Berlusconi sau renașterea centrului în Italia

ADRIAN NICULESCU

Luni seara, 28 martie, Italia s-a regăsit pe sine. După mai bine de trei ani de rătăciri profunde și de căutări, de continuă degringoladă, de discreditare a instituțiilor și de vid politic – țara a reînceput să spere. Apatia resimțită de populație în campania electorală, care s-a tradus printr-o scădere nemaiîntîlnită aici a participării la vot (în jur de 70%) pare a fi luat sfîrșit.

Apogeul crizei a fost atins, probabil, la sfîrșitul anului trecut, cînd, la ultimele alegeri locale (dar cu mare valoare ca test național) pentru primarii principalelor orașe, aleși – pentru prima dată – prin vot direct, țara s-a descoperit împărțită în trei orientări ireconciliabile: Liga "federalistă" (de fapt, separatistă!) a Nordului, Mișcarea Socială neofascistă și stînga pro-comunistă. Aria guvernamentală tradițională (centrul și socialiștii) fusese literalmente măturată, din pricina implicării sale în afacerile de corupție, mult exploatate de toate forțele de extremă.

Pentru a afla rezultatele votului din 27–28 martie, italienii au fost nevoiți să-și țină respirația 48 de ore, o zi mai mult decît era normal (un caz fără precedent în lumea democrațiilor avansate!) din cauza încăpățînării unuia dintre partidele în cauză – stînga hegemonizată de comuniști, adică de Partidul Democrat al Stîngii – PDS – comuniștii reformați) plus foștii lor tovarăși separați și acum regăsiți, din aripa dură a fostului PCI, constituiți în ireductibila "Reîntemeiere comunistă" – care dicta legea în ultimul timp, de a se merge la urne cît mai repede. Condiționînd apăsător guvernul lui Ciampi, aceștia au impus alegerea nefericitei date de 27 martie, care coincidea însă cu Paștele israelit, cînd evreii observanți nu pot să voteze. Guvernul a fost literalmente obligat să rămînă surd la orice încercare de amînare. În ianuarie, în ajunul dizolvării Parlamentului, cea mai rezonabilă propunere a venit din partea radicalului Marco Panella, care a cerut ca scrutinul să aibă loc odată cu alegerile europene din iunie.

Stînga avea grabă din mai multe motive: 1. pentru a profita de elanul avut la "administrativele" din decembrie; 2. pentru că PDS/PCI să nu apuce să fie implicat în "scandalul corupției" (pînă acum nu a fost afectat decît marginal, dar pe măsură ce anchetele avansează, există riscul să fie descoperite fapte mai grave care-l privesc, în special referitoare la finanțările sosite, pînă în 1991, de la Moscova și sateliții ei).

Pretextul luptei împotriva corupției

Electoratul s-a pretat în ultimul timp unui irresponsabil "joc al masacrului", folositor numai extremelor, discreditînd partidele de centru (și chiar și ideea de partid în general, uitînd că partidele sînt indispensabile oricărei democrații) și aruncînd, împreună cu apa murdară (politicienii corupți), și copilul, adică ideologiile democratice (liberală, socialistă și creștin-democrată) care au guvernat Italia timp de aproape o jumătate de secol, asigurîndu-i libertatea, ancorarea solidă la lumea occidentală și în cadrul NATO, precum și un progres și un grad de prosperitate nemaintîlnite în toată istoria sa. Singurele avantajate au fost forțele de extremă, foștii comuniști în primul rînd, dar și fasciștii, care acum se laudă că ei au fost "dintotdeauna" (citește 1945!) împotriva "sistemului"... Pentru a nu mai vorbi de soarta stîngii anticomuniste, reprezentate de Partidul Socialist. Împotriva lui s-a concentrat atacul cel mai vehement, profitîndu-se de nefasta sa angrenare în afacerea "mîini curate". În realitate, pretextul luptei împotriva corupției ascundea o dură bătălie pe plan ideologic, PSI fiind, pentru comuniști, cel mai redutabil concurent.

Afacerea "mîini murdare" le-a oferit prilejul nesperat de a anihila adversarul socialist și pe toți ceilalți centriști. După ce zidul de la Berlin s-a prăbușit peste ei, iar în 1990 erau considerați o forță pe cale de marginalizare (este momentul cînd au trebuit să-și schimbe și numele!), afacerea corupției le-a oferit comuniștilor prilejul nesperat de a reintra în cursă.

Odată centrul și socialiștii lichidați, tripolarismul amintit mai sus, la care părea condamnată Italia de vreun an încoace (cel puțin de la "localele" din iunie 1993, exacerbat la cele din decembrie!), convenea de minune planurilor stîngii. În condițiile în care Liga separatistă a Nordului ori extrema dreaptă neofascistă constituiau singura alternativă la o stîngă îndepărtată ce se deschidea spre centru – jocul era făcut. Prea ușor pentru stînga să seducă mai mult decît acele două forțe primitive, lesne de combătut, care-i stăteau în față. Într-un astfel de context, radicalizat, stînga făcea de departe figura cea mai serioasă, garanta și stabilitatea (iată cerința minimală a cercurilor financiare și ceea ce explică surprinzătoarea redresare a lirei din decembrie, nu din cauza ci în ciuda victoriei PDS!), iar electoratul de centru, în lipsă de altceva, putea fi ademenit. Trebuia, deci, neapărat împiedicată refacerea unui centru credibil, cel mult unul "de buzunar", de fațadă, util stîngii pentru a o putea cauționa într-un fel de reeditare a "compromisului istoric", însă în noua versiune, de "stînga-centru" preconizată în locul clasicii formule de centru-stînga care a guvernat Italia de peste 30 de ani: operația, la scară redusă, a reușit numai cu neinspiratul centru "care privește spre stînga" al lui Segni și Martinazzoli (bazat în principal pe fosta stîngă democrat-creștină, "văduvă" a "compromisului istoric" cu PCI, împiedicat în anii '70, mai ales prin meritul lui Craxi)...

Coaliție cu "geometrie variabilă"

Irruperea neașteptată în arena politică a magnatului Silvio Berlusconi (managerul de succes, "self-made-man"-ul care atrage, inclusiv fizic) a stricat însă toate planurile blocului de stînga. În numai trei luni, pornind de la zero și fără experiență politică, Berlusconi a știut să catalizeze toate forțele moderate ale țării în noua formațiune, numită "Forza Italia", adunînd alături de el nu numai pe liberali și centrul democrat-creștin, așa cum s-a spus, dar și toată stînga care nu se vrea hegemonizată de comuniști, în principal socialiștii reformiști și radicalii lui Marco Pannella, care, împreună, alcătuiesc gruparea "reformatorilor", plus unele cunoscute personalități de stînga, precum regizorul P. Squitieri (soțul Claudiei Cardinale), celebra avocată feministă Tina Lagostena Bassi etc.

Iată golul pe care l-a umplut Berlusconi, iată și motivul real al "demonizării" fără rușine și fără precedent la care au recurs adversarii pentru a-l discredita. Cu mult tact și cu multă dibăcie, el a știut însă să depășească toate aceste impedimente și să se alieze într-o dificilă coaliție cu "geometrie variabilă" atît cu neofasciștii reformați ai lui G. Fini (printr-o operație similară cu a PCI devenit PDS și MSI s-a botezat de curînd "Alianța națională", promițînd moderație), cît și cu Liga, adică cu două forțe antinomice între ele. Rezultatul: la Nord, "Forza Italia" era aliată cu Liga, la Sud (unde Liga nu există) cu Alianța națională. Așa s-a născut, cam precar dar amplu, cartelul de centru-dreapta, pentru a înfrunta coaliția de stînga, pregătită din vreme de Occhetto.

În fața unei asemenea capacități, înțelegem motivele veritabilei "campanii a urii" stîrnite de Blocul de stînga împotriva magnatului italian, o campanie însă pe cît de isterică, pe atît de contraproductivă, ceea ce avea să se întoarcă împotriva chiar a propriilor autori! S-a recurs pînă și la o campanie negativă (un procedeu interzis în publicitate, permis, se pare, în alegeri). Unde s-a mai pomenit regizori celebri care fac spoturi nu pro-stînga, ci anti-Berlusconi, invitați la TV de stat RAI, care strigă, în plină emisiune, "Jos Berlusconi!", mega-concerte "anti-Berlusconi", propagandă fățișă incitînd la boicotul societăților lui Berlusconi (faimoasa asociație, legal constituită, "Bo.Bi.", ai căror lideri au cerut acum ridicol "azil politic" Ambasadei USA!) etc. etc.?... Asta în afara tonelor de calomnii, descinderi polițienești, arestare ultra-mediatizată a fratelui Paolo (eliberat cu scuze!), culminînd cu o pe cît de gravă pe atît de gratuită acuzație de legături cu Mafia, venită din partea șefului comisiei parlamentare anti-Mafia, fostul controversat judecător Luciano Violante, deputat și candidat PDS, care, pentru această "imprudență", s-a văzut constrîns să-și dea demisia. Pînă la urmă însă, atîta isterie nu a făcut decît să-i servească tot lui Berlusconi. I-a mărit popularitatea, aducîndu-i simpatie și, în ultimă instanță... voturi! Iată în ce a constat bumerangul strategiei adoptate de "progresiști". Puțini au fost printre ei cei lucizi, care să-și dea seama de capcana în care singuri s-au înfundat.

Voința de schimbare

"Sistemul inventat de Berlusconi", pe care puțini ar fi pariat, a învins! Drept pentru care, gîndindu-ne la comuniști și la ofensiva pornită de ei (pentru a se legitima, Occhetto a fost la NATO și la Londra, în "City", în vreme ce aliatul său, comunistul "dur" Bertinotti, cerea ieșirea din NATO și noi impozite pe economii!) se poate spune, ca într-un proverb italian: "Cine intră în conclav papă, iese cardinal!". Niciodată nu a avut stînga pro-comunistă victoria mai la îndemînă, niciodată înfrîngerea nu i-a fost mai amară... Umilința încercată acum este pe măsura numai a arogantei celor siguri pe victorie de înaintea scrutinului.

Anii din urmă, cu zguduielile suferite, au avut pentru Italia efectele războiului din Algeria pentru Franța. Așa s-a născut Republica a V-a acolo, așa s-a născut la 28 martie a II-a Republică aici.

Victoria categorică a "Polului Libertății" a dat un semnal despre voința de schimbare și de înnoire a electoratului italian ("Forza Italia" a reprezentat singurul element cu adevărat nou!), cît și de direcția în care vrea să evolueze țara, adică spre centru-dreapta și neoliberalism.

Pentru prima dată în istoria modernă a țării, grație noului sistem electoral majoritar, există acum o majoritate clară. Coaliția din jurul lui Berlusconi a obținut peste 47% din sufragii la Cameră și peste 40% în Senat, ceea ce se traduce în locuri parlamentare cu majoritatea absolută (360 mandate, față de cele 316 necesare) la Cameră și 158 la Senat, cu trei mai puțini decît majoritatea absolută, ușor însă de atins prin atragerea cîtorva senatori din grupul mixt, printre care – a și anunțat-o – fostul președinte Francesco Cossiga. Senatul este mai la stînga decît Camera – o situație inedită. Pînă acum era invers. Considerînd că la Senat votează numai cei de peste 25 ani, aceasta înseamnă că tinerii s-au orientat într-o mai mare măsură către Berlusconi și către Polul Libertății decît cei mai maturi, rămași mai fideli, pesemne, vechilor simpatii de stînga.

Simptomul cel mai lipsit de echivoc al începutului ieșirii Țării din tunel îl constituie reacția ultrafavorabilă a Bursei, care, luni, pe cînd votul se afla încă în toi, literalmente a "zburat", după cum se exprimă cu entuziasm mai toată presa. Luni, 28 martie, Bursa din Milano a înregistrat deci un spectaculos plus 4%, ceea ce nu se mai vedea de ani de zile. Lira s-a redresat considerabil față de marca germană și de dolar.

Reacția s-a datorat "transpirării", încă de duminică noaptea, în străinătate, a unor "exit-poll"-uri comandate de marea finanță internațională, interesată în primul rînd în stabilitatea Italiei și care n-a mai stat să aștepte pînă luni la ora 22! Indicațiile fiind clare, valorile italiene de pe piața de la Londra, urmată de Bursa din Milano, au început imediat să crească. Un semnal net pro-Berlusconi. Pe măsură ce bursa urca, oamenii se duceau la urne.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Stabilitatea constituie principala preocupare a cercurilor de afaceri. Stabilitatea ar fi fost asigurată şi în caz de victorie a stîngii, dar dacă stabilitatea o să se realizeze de către un guvern ....., cu atît mai bine! Au fost infirmate, aşadar, zvonurile care făceau sumbre prevestiri economice în cazul unei victorii a Polului de centru-dreapta.

Se putea bănui o victorie a lui Berlusconi, dar nimeni nu putea să prevadă proportiile acesteia, care depăşesc şi cele mai optimiste pronosticuri. Pînă sîmbătă 26 martie, în străinătate, au circulat sondaje (interzise în Italia în iminenta alegerilor) care nu vorbeau decît de o victorie la limită sau chiar de situatie indecisă...

Comuniştii, marii perdanţi

Marii perdanţi au fost desigur comuniştii. Doar PDS, cu 20% şi "durii" din Reîntemeierea Comunistă (5,7%) au obtinut mandate parlamentare. Deci cam ceea ce aveau şi-n Parlamentul precedent. Adunînd, ei pun laolaltă oarecum tot procentele vechiului PCI... Toti aliatii lor, Verzii, "Reteaua" catolico-comunistă, autoproclamata campioană a luptei anti-Mafia, socialistii pro-comunişti, catolicii "sociali", intelectualii de stînga din Alianta Democratică a lui Adornato etc. n-au obtinut nici un singur mandat, deoarece nu au obtinut pragul de 4% în cadrul acelei pătrimi din mandate care se obtineau, prin vot proportional. O dură lectie pentru PDS şi prietenii lui. Totuşi ei vor fi prezenti în Parlament, întrucît liderii acestor miscări au învins în circumscriptiile uninominale în care au fost plasati de "Polul Progresist" (situatie analoagă, de partea cealaltă, cu lista radicalilor lui Pannella, asociati cu Forta Italia). Rămîne faptul că acea pătrime proportională a dat adevărata radiografie politică a tării. Deziluzia, pentru ei, a fost imensă, la fel de tare cu a centriştilor (foştii democraţi-creştini de stînga, plus cîtiva aliati laici) lui Segni şi Martinazzoli, care se aleg numai cu 16% şi doar cu un pumn simbolic de parlamentari, după implacabila regulă a scrutinului majoritar. Meteahna lor este însă de a fi prea ispititi de "compromisul istoric" cu comuniştii, în traditia nefastei stîngi DC şi de a-şi fi identificat principalul adversar în Berlusconi, nu în "progresisti". Ei puteau constitui astfel o bună cautiune moderată pentru Occhetto şi partenerii săi care, de altfel, i-au şi încurajat, în speranta, despre care am arătat, a unei eventuale reeditări a compromisului (vechiul vis al PCI) în noua variantă de "stînga-centru". La 30 martie, Martinazzoli şi-a dat demisia iar noul favorit, filosoful catolic Buttiglione, prietenul Papei, deja vorbeşte de "convergenta" cu "Forza Italia". O tristă soartă a avut indecisul Mario Segni, fostul DC, care a initiat referendumurile, la un moment dat cel mai popular om din Italia, dar acum a riscat să nu intre nici în Parlament, fiind bătut la el acasă. Dacă era mai puţin ezitant, putea fi el în locul lui Berlusconi, liderul centrului-dreapta... În măsura în care Segni era un adversar fără pată, cu o excelentă imagine de marcă (spre deosebire de Berlusconi, uşor de atacat), nu se ştie însă cît i-ar fi convenit aceasta lui Occhetto. O ocazie ratată...

Corect este să se spună că a învins Berlusconi, nu "dreapta". Spun aşa comuniştii pentru a-l discredita, aici "dreapta" avînd conotatii negative. *Forza Italia*, cum am văzut, este o formatiune neo-liberală de centru-dreapta, inclusiv cu o componentă de stînga anticomunistă, alături de componenta creştin-democrată şi de cea liberală. Marele prieten din umbră şi inspirator al lui Berlusconi rămîne fostul premier socialist Bettino Craxi, care, în ciuda greşelilor sale pe alte planuri, continuă să fie un reper ideologic ferm al liberal-socialistilor, al reformistilor şi, în general, al întregii stîngi anticomuniste. Victoria lui Berlusconi este şi a lui *Forza Italia*, care cu 22%, s-a impus ca primul partid al Italiei. Formula sa exactă s-ar putea rezuma astfel: centru-dreapta-dreapta-stînga. De altfel, vocatia centristă a mişcării sale, cu deschideri şi spre stînga, a fost revendicată de Berlusconi şi la Conventia Reformatorilor (radicalii şi socialistii din *Forza Italia*) din 10 aprilie. În jurul ei, "Forza Italia" a format cartelul electoral cu "geometrie variabilă" numit, la Nord, "Polul Libertătii" asociindu-se cu Liga numită eufemistic "federalistă" (8%), incalificabilă pe schema clasică "dreapta-stînga", dar avînd o politică economică liberistă, iar la Sud, "Polul bunei guvernări", cu neo-fascistii reformati (12%, care la rîndul lor au format o alianţă împreună cu unele forte de centru-dreapta), reiese deci clar că axa portantă rămîne partidul lui Berlusconi, drept pentru care întreaga coalitie din jurul său poate fi numită tot de centru-dreapta.

Grijile postelectorale

Multe sînt acum problemele din fata noii coalitii învingătoare. Cu aliati imprevizibili ca Bossi, va rezista ea oare? Cum se va doza noua alchimie guvernamentală? Cum vor putea sta înăuntru neofascistii nationalistii cu Liga separatistă? Nici un obstacol nu pare prea greu pentru Berlusconi. Potrivit lui *Corriere della Sera* de joi 11 martie, marea surpriză ar fi cooptarea în executiv a lui Di Pietro, cel mai celebru judecător al Italiei, şeful operatiei "mîini curate", omul cel mai cinstit din acest "pool", nu lipsit de suspiciuni de partizanat politic. În alternativă, combativa judecătoare Tiziana Parenti, care, în cadrul aceluiasi "pool", s-a ocupat de finantările ilicite ale PCI/PDS, dar a fost dată afară, din motive lesne de imaginat, ori avocata de stînga T. Lagostena Bassi. Şi deja se vorbeşte de radicalii Marco Pannella ori Emma Bonino la Externe, de cunoscutul general Calligaris (consilier apropiat al lui Berlusconi) la Apărare ori de radicalul "antipro....." (favorabil liberalizării drogurilor pentru a distruge reteaua criminală) Marco Taradash, exponent de seamă al comunităţii evreieşti, la Sănătate...

O ultimă observatie. S-a vorbit mult de Berlusconi ca nou "Big Brother" şi de abuzurile la care s-ar fi dedat cu televiziunile sale. Total fals. Canalele respective au fost literalmente puse sub interdictie pe timpul campaniei (se vorbea chiar de rechizitionare) şi supuse unui control strict. Pe de altă parte, a insinua că oamenii au votat "nu cu creierul, ci cu telecomanda televizorului" este o jignire la adresa electoratului... Cît despre acuzatia că, intrînd în politică, Berlusconi n-ar fi vrut decît să-şi facă propriile interese şi să-şi salveze afacerile aflate în pierdere, aceasta rămîne de văzut. Liderul comunist Fausto Bertinotti a recunoscut faptul că, de data aceasta, dreapta şi nu stînga a reprezentat *noul* şi a avut propuneri concrete, care au cucerit.

Apare acum limpede că atît timp cît va fi dominată de comunişti (o anomalie pe plan international!), oricît ar vrea ei să pară de "neo" şi de PDS, stînga italiană nu va putea probabil niciodată să ajungă la putere. Cum ambitiosul proiect al lui Craxi de a răsturna echilibrele la stînga, după modelul mitterandian, a eşuat, aparentele acesteia se regăsesc amînate

sine die.

S-a accentuat prezenta neofascistilor alături de "Forza Italia", printre învingători. Miscarea Socială Italiană, la fel ca PCI devenit PDS, s-a "reformat". Sustine că a renuntat la jenanta moştenire fascistă şi s-a reciclat în "Alianta Natională", atrăgîndu-şi şi cîteva elemente liberale şi DC mai de dreapta, nelegate de vechiul partid. De ce ei, la 50 de ani de la căderea fascismului, să fie mai putin credibili decît PDS, la nici cinci ani de la prăbuşirea comunismului? Membrii săi se declară acum "post-fascişti" (ajutati şi de faptul că G. Fini este născut în 1952!), spre deosebire de PDS, metamorfoza MSI s-a făcut integral, aripa sa extremă nedînd, deci, naştere unei "Reîntemeieri fasciste" cum s-a petrecut la PCI cu "Rifondazione comunista"... Pînă acum, G. Fini, în mare căutare de legitimitate (se vrea "gaullist" şi-l refuză pe fostul amic Le Pen!), a dat dovadă de suficientă înţelepciune şi moderatie, în special evitînd să răspundă provocărilor Ligii lui Bossi şi acceptînd să adopte, pe ansamblu, un "profil bas", mergînd pînă la renuntarea de a figura în guvern. Dintre cei doi incomozi aliati ai lui Berlusconi, de departe el s-a demonstrat cel mai fiabil şi mai maleabil... Indiscutabil, imaginea personală a lui Fini este superioară celei a partidului pe care îl conduce. Înainte de a lansa anateme tardive, comuniştii ar face mai bine să-şi aducă aminte că, în campanie, ajunseseră pînă la a face curte fostului MSI, lui Fini personal (ceea ce nu se mai pomenise în obiceiurile electorale italiene!), în speranta că doar-doar îl va separa de Berlusconi. Leit-motivul era exaltarea componentei "sociale" a MSI, pusă în contradictie cu "capitalismul sălbatic" pe care l-ar promova omul de afaceri. În incredibilele schimburi de amabilităţi (cam unilaterale!) cu Fini, Occhetto a mers pînă la a găsi puncte de convergenţă cu MSI! Ele există realmente: conceptia statalistă în economie, centralizarea, planificarea etc., o întreagă doctrină care nu are cum să nu se resimtă de trecutul ei antiliberal.

Tot talentul lui Fini a constat tocmai în a pune astfel de idei în surdină, alături de întreaga simbolistică fascistă: cămăşile negre, crucea celtică, salutul roman (care însă, spre disperarea tînărului lider, în mod provocator sau folcloric, oricum marginal, revin la cîte-o manifestaţie).

Cînd comunistul ortodox Renato Nicolini a afirmat că între Fini şi Berlusconi îl preferă pe Fini, nimeni nu a fost contrariat. Împotriva lui Berlusconi, toate loviturile sînt permise... Cînd s-or împlini şi de la căderea comunismului 50 de ani, cîti a aşteptat MSI, atunci poate că şi stînga pro-comunistă va putea aspira în mod, oarecum,legitim la guvernare. Înainte, nu! 5 ani sînt încă prea puţini...

Joi 31 seara, cînd s-a aflat că s-au depăşit divergentele Bossi-Berlusconi şi că se apropie formarea noului guvern, deci perspectiva unei stabilităţi şi încă de tip liberalist, un nou salt de 4,3% în Bursă. Lira recuperează bine faţă de toate valutele, iar valorile italiene cresc constant pe piaţa internaţională. De luni 28 pînă joi 31 martie, dolarul a scăzut de la 1672 la 1611 lire, marca de la 995 la 948, iar Bursa, în prima săptămînă de după alegeri, a totalizat o creştere pe ansamblu de peste 12%. Un alt cîştig de 6% pînă la 15 aprilie! "Noul miracol italian" promis de Berlusconi în sloganurile sale a început? ❑

Milano–Paris, 17 aprilie 1994

ADRIAN NICULESCU - born 1960, in Bucharest. He graduated from the Faculty of History, University of Bucharest, in 1983. He is pursuing a Ph. D. in history at the University of Milan, in Italy.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

RADIOGRAFIE ELECTORALĂ Republica Moldova

Primele alegeri legislative pe bază de pluripartidism după proclamarea independenței Republicii Moldova s-au desfășurat pe fundalul acutizării crizei economice, diminuării nivelului de trai al majorității populației, existenței unui monopol sufocant de stat în toate domeniile socio-economice, fărîmițării teritoriale și prezenței nesancționate a Armatei a 14-a ruse. Însăși decizia Parlamentului cu privire la constituirea unei singure circumscripții electorale pe întreg teritoriul republicii a fost dictată de rațiunea de a contracara secesionismul găgăuz și transnistrean.

Conform legii cu privire la alegeri, limita minimă pentru accesul în parlament a fost fixată la 4% din numărul total de voturi valabil exprimate. În cadrul maratonului electoral s-au prezentat 13 formațiuni socio-politice, pe listele cărora au figurat 1.018 candidați de partid și 20 candidați independenți care și-au disputat cele 104 mandate de deputat. Principalele teme ale campaniei electorale au vizat destinul statalității Republicii Moldova, strategia reformelor, necesitatea adoptării Constituției, soluționarea problemelor în litigiu, combaterea criminalității.

Competitorii

Stînga și *extrema stîngă* ale scenei politice din timpul confruntărilor electorale au fost reprezentate de coaliția Partidului Socialist, adept al învățăturii marxist-leniniste "epurate" de dogmatism, și Mișcării internaționaliste "Unitate-Edinstvo", exponentă a intereselor populației rusofone și nostalgice imperiale. Această grupare revendică aderarea Republicii Moldova la C.S.I.; includerea republicii în zona de circulație a rublei, asigurarea preponderenței proprietății de stat, recunoașterea caracterului polietnic și federalizarea de fapt a statului moldovenesc.

Centrul-stînga a fost reprezentat de grupuri politice apropiate președintelui Snegur, în principal de Partidul Democrat Agrar și Partidul Social Democrat. Partidul Democrat Agrar din Moldova (PDAM) cuprinde elemente din nomenclatura ex-comunistă, aparatul guvernamental și administrativ local. Partidul pledează pentru edificarea unei economii de piață cu orientare socială, conservarea rolului dominant al statului, făurirea unui stat independent moldovenesc, rezolvarea litigiilor existente în baza unor înțelegeri pașnice, acordarea unor concesii minorităților etnice în domeniul lingvistic-cultural, subvenționarea sectorului agrar în perioada de tranziție. Pe listele agrariene au candidat Petru Lucinschi, președintele parlamentului precedent, și prim-ministrul Andrei Sangheli. De asemenea, PDAM a beneficiat în campania electorală de susținerea totală a președintelui republicii.

Fracțiunea agrariană din fostul legislativ a sprijinit activ proiectul de lege cu privire la aderarea Republicii Moldova la tratatul economic al C.S.I., înaintat spre ratificare de președintele Snegur, dar care nu a întrunit numărul necesar de voturi.

Blocul Social-Democrat (BSD), alcătuit din Partidul Social-Democrat din Moldova, Uniunea Tineretului, Liga Națională a Tineretului, Mișcarea Democratică "Demnitatea" din stînga Nistrului, la care a aderat și conducerea Federației Sindicatelor Independente din Republică. Partidul Social-Democrat a asigurat cadre pentru structurile președinției și guvernului. Învinuirile de corupție aduse în campania electorală unor funcționari de stat, membri marcanți ai PSD, de către premierul Sangheli au urmărit compromiterea și eliminarea social-democraților din structurile de elaborare și execuție a deciziilor politice.

În aceeași categorie se înscrie și Partidul Democrat al Muncii din Moldova (PDMM), care reunește în general cadre de etnie română, din consiliile de administrație ale întreprinderilor industriale și din sfera finanțelor.

Tot la centru-stînga s-a aflat și Partidul Democrat din Moldova (PDM), la care s-a raliat și Partidul Popular Găgăuz, în opoziție față de autoritățile de la Comrat.

Cea mai importantă formațiune de *centru* și *centru-dreapta* a eșichierului politic a fost reprezentată de Blocul Țăranilor și Intelectualilor (BȚI), format din Congresul Intelectualității, Liga democrat-creștină a femeilor din Moldova, Partidul Național Liberal (creat la inițiativa unor profesori de la Academia de Studii Economice din Chișinău) și Alianța Țăranilor Liberi. Blocul se pronunță pentru menținerea relațiilor economice convenabile cu statele membre ale C.S.I. și stimularea colaborării economice cu Occidentul și în primul rînd cu România, formarea unor unități teritorial-administrative cu statut special de administrare în stînga Nistrului și în raioanele compact populate de găgăuzi, o privatizare reală la sate și sprijinirea sectorului agrar de către stat, organizarea unui sistem eficient de protecție socială a categoriilor defavorizate ale populației.

În zona centrului ar putea fi clasificate și Asociația Femeilor din Moldova (AFM), Partidul Republican din Moldova (PRM) (diversiune independentistă a puterii, al cărui lider, Victor Pușcașu, a devenit ministru în noul guvern Sangheli), Partidul Ecologist "Alianța Verde" din Moldova (PE "AV"M), Partidul Reformei (PR).

La *dreapta* s-a aflat: Alianța Frontului Popular Creștin-Democrat din Moldova (AFPCDM), constituită de Frontul Popular Creștin-Democrat, Organizația Tineretului Creștin-Democrat și Mișcarea Voluntarilor din Moldova. Alianța împărtășește valorile democrației creștine, cere restabilirea dreptului istoric al cetățenilor la proprietatea de care au fost deposedați de regimul sovietic de ocupație, desprinderea totală de Moscova și proclamă ca scop suprem realizarea idealului de unitate națională. Opoziția intransigentă față de puterea actuală de la Chișinău, organizarea unei ample mișcări în favoarea eliberării marelui patriot Ilie Ilașcu, condamnat la moarte de regimul de la Tiraspol, candidatul nr. 2 pe listele AFDCDM, a cunoscut un larg răsunet în mediul electoratului și i-a adus Alianței importante dividende politice.

Celelalte grupări politice cu nuanță de dreapta au fost: Asociația Victimelor Regimului Comunist Totalitar din Moldova (AVRCTM), Partidul Național Creștin din Moldova (PNCM).

Rezultatele votului

Partidele și blocurile electorale care au depășit baremul de 4% din totalul voturilor valabil exprimate au fost Partidul Democrat Agrar din Moldova – 43,18% (766.589 voturi), Partidul Socialist și Mișcarea "Unitate-Edinstvo" – 22% (390.584 voturi), Blocul Țăranilor și Intelectualilor – 9,21% (163.513 voturi), Alianța Frontului Popular Creștin Democrat – 7,53%, (133.606 voturi).

Din numărul total de 2.356.614 de alegători trecuți pe liste s-au prezentat la urnele de votare 1.869.090 (79%). Numărul de voturi valabil exprimate a fost de 1.775.377; numărul de voturi nule – 93.166 (5% din numărul de votanți). În opinia majorității observatorilor internaționali, exceptînd unele neregularități minore, alegerile au decurs corect.

Rezultatele primelor alegeri parlamentare postcomuniste din Republica Moldova dezvăluie trăsăturile esențiale ale electoratului moldovenesc. Adeziunea majorității corpului electoral (72,93 %) la forțele de stînga în ansamblu denotă credința maselor în autoritatea statului și o mentalitate paternalistă. Electoratul de stînga care nu poate fi caracterizat printr-o mare omogenitate, este scindat în funcție de opțiunea în chestiunea statalității Republicii Moldova și în ultimă instanță de criteriul apartenenței etnice.

Electoratul Partidului Democrat Agrar reprezintă o parte a populației române, în majoritate din zonele rurale, dependentă economic de administrația locală și refractară la necesitatea unor schimbări socio- economice de anvergură. Identificarea PDAM-ului cu puterea actuală, erijarea sa în exponent unic și garant sigur al stabilității și consolidării independenței republicii, precum și cultivarea intensă a resentimentelor pentru unele forțe din opoziție i-au asigurat victoria incontestabilă în alegeri.

Participarea masivă la alegeri a populației rusofone, situată preponderent în zonele urbane, demonstrează combativitate și o bună organizare. Coalitia Partidul Socialist și Mișcarea "Unitate-Edinstvo" a fost sprijinită în alegeri de diverse categorii sociale de orientare comunistă și imperială, adversare înverșunate ale apropierii de România, care tind spre menținerea Republicii Moldova în sfera de influență rusă. Localitățile compact populate de găgăuzi au votat, de asemenea, în masă listele socialiste și internaționaliste.

Rezultatele înregistrate de formațiunile de centru și centru-dreapta (15,73%) atestă existența unor segmente sociale – intelectualitate tehnică și umanistă, proprietari rurali, întreprinzători particulari – numericește slabe, dar conștiente de necesitatea unor reforme structurale și apte să se integreze noilor raporturi economice specifice economiei de piață.

Voturile recoltate de forțele de dreapta (8,8%) indică închegarea unei mișcări politice favorabile reîntregirii statului român.

Absenteismul, care a cuprins circa 21% (487.524) din numărul alegătorilor înscriși pe liste și în primul rînd o parte considerabilă din rîndul populației române din zona urbană deosebit de vulnerabilă la greutățile tranziției, poate fi considerată o manifestare pasivă de protest, dar și o neînțelegere amară a regulilor jocului democratic.

Conform deciziei Comisiei electorale centrale, PDAM i-au revenit 56 mandate de deputați și devine ca atare forță de guvernămînt, PSM"U-E" – 28, BȚI – 11 și AFPCDM – 9.

Primele alegeri parlamentare de la proclamarea independenței Republicii Moldova marchează un pas important în procesul de democratizare a societății și de edificare a statului de drept. Parlamentul recent ales reprezintă o copie fidelă a unei societăți, care n-a conștientizat oportunitatea schimbărilor de structură ca priorități socio-economice și politice. Este puțin probabil ca acest legislativ să-și asume riscul unor inițiative de amploare în special în domeniul economic. Programul actualului parlament se va rezuma la adoptarea Constituției, crearea unui cadru propice soluționării conflictelor din sudul și estul republicii și stopării declinului economic. Adoptarea Constituției însă. va pune, din punct de vedere juridic, sub semnul întrebării legitimitatea parlamentului. Din această perspectivă, se pare, că odată cu afișarea rezultatelor primelor alegeri legislative postcomuniste din Republica Moldova următoarea campanie electorală a și demarat. ❑

GEORGE COJOCARU (born in 1963), graduated from the History Faculty, at the University of Chișinău (Moldavia) in 1988. He worked as a researcher at the History Institute of the Academy of Sciences of the Republic of Moldavia. In present, he is student at the National School of Political and Administrative Studies in Bucharest.

Franța - un an de guvernare a dreptei

Pe 27 martie s-au desfășurat nu numai alegerile legislative din Italia și Ucraina, sau municipalele din Turcia ci și, mai puțin comentate, dar cu o anume relevanță, cantonalele din Franța. Cu exact un an mai devreme, pe 28 martie 1993 legislativele franceze aduseseră dreapta la guvernare. Astfel, cantonalele devin un bun barometru pentru estimarea imaginii coaliției guvernamentale RPR/UDF după un an de guvernare. Administrativ, Franța este împărțită în 95 de departamente europene și 5 departamente peste mări, subîmpărțite în 2009 cantoane.

Rezultatele legislativelor din 1993 au creat, pentru prima oară după cincisprezece ani o majoritate clară de dreapta (480 de locuri contra 91 ale stîngii), socialiștii înregistrînd un recul semnificativ (de la 282 de mandate la 67 de mandate). Cei doisprezece ani de dominație ai socialiștilor au dus la scăderea popularității stîngii, eșecul electoral fiind de altfel previzibil.

Ca o consecință a eșecului, în interiorul PSF s-a declanșat o dispută dură între doi foști prim-miniștri, Laurent Fabius și Rocard, ceea ce a slăbit și mai mult poziția socialiștilor. Terminată prin alegerea lui Rocard ca prim-secretar al PS, disputa pare a da cîștig de cauză tendinței de reformare a partidului.

Ținute pe fundalul unei stări de tensiune în rîndurile tineretului datorată proiectului premierului Balladur de soluționare a șomajului cunoscut sub denumirea CIP (Contractul de Inserție Profesională) alegerile cantonale au fost primul examen serios pe care guvernul coaliției RPR/UDF l-a dat de la investitura sa.

CIP-ul s-a dovedit însă a fi, prin posibilitatea dată patronatului de a plăti salarii cu 20% mai mici tinerilor, o idee cel puțin nefericită. Punînd în discuție unul din principiile sacrosante ale societății franceze, salariul minim, CIP-ul a mobilizat tineretul universitar și școlar la manifestații prelungite, de care stînga nu putea să nu profite. În condiții normale cantoanele ar fi trebuit să demonstreze mobilizarea stîngii la primul tur (20 martie) și supremația dreptei la al doilea. Atacul opoziției din prima fază s-ar fi diminuat sub influența contraatacurilor puterii, atît propagandistic cît și legislativ. Însă așa cum sesiza Patrick Jarreau, în *Le Monde*, scenariul s-a inversat.

În al doilea tur, din 27 martie, dreapta nu a reușit să cîștige decît o singură președinție de Consiliu General, în Creuse,

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

care a basculat de la stînga la dreapta, pierzînd în schimb Dordogne, Gironde şi Rèunion. Cauza acestei schimbări rapide a preferinţelor electoratului, a fost identificată de Valery Giscard d'Estaing, preşedintele UDF, în folosirea rezultatului favorabil de la primul tur de Eduard Balladur în sprijinirea proiectelor sale şi mai ales a CIP-ului. "Alegerile au fost locale la primul tur, devenind naţionale la al doilea" declara fostul preşedinte al Franţei, atrăgînd în acest fel atenţia asupra responsabilităţilor sale.

Ieşit victorios din primul tur Balladur nu îşi putea permite să rămînă indiferent la rezultatele celui de-al doilea. Încă din dimineaţa zilei de 28 martie, după convorbiri cu reprezentanţii tinerilor, el a anunţat suspendarea aplicării CIP-ului, pentru ca apoi să renunţe definitiv la acest proiect. Cele cîteva zile de sustinere în forţă a proiectului au făcut ca alegătorii să sancţioneze folosirea excesivă a bunăvoinţei fată de majoritatea parlamentară arătată în duminica anterioară. Forta de penetrare a RPR s-a reconfirmat, acest partid reuşind un plus de 14 cantoane.

UDF-ul, care în mod tradiţional era mult mai bine reprezentat la locale, a suferit însă un recul pe care îl atribuie în totalitate lui Balladur. Valery Giscard d'Estaing considera rezultatul primului tur ca o victorie a partidelor, pe cînd pe cel de-al doilea ca pe o consecinţă a acţiunii guvernului. Scorul mediocru al UDF-ului poate slăbi poziţia lui Balladur în cadrul guvernului, creînd fricţiuni între partidele coalitiei guvernamentale.

Stînga a beneficiat de situatia creată prin actiunea guvernului de sustinere a CIP-ului, dar într-o măsură destul de importantă si Frontul National, care în duelurile sale directe cu dreapta parlamentară din al doilea tur a cîştigat cîteva poziţii importante, ceea ce îi dă speranta lui Le Pen pentru alegerile europene din 12 iunie cînd votul va fi proportional. Schimbarea conjuncturii a limitat pierderile socialiştilor la 8 cantoane, în timp ce specialiştii în prognoze electorale le estimau la aproximativ 100. Plini de încredere socialiştii declară că partidul lor a redevenit primul partid al Franţei cu aproximativ 30%.

Nici comuniştii francezi nu au suferit pierderi prea mari (8 cantoane din 157), noul său secretar general, Robert Hue putînd considera că alegătorii au creditat, cel puţin pe moment, schimbarea pe care încearcă să o producă în partidul său. Cea mai evidentă materializare a acestei tendinţe este conservarea şi chiar recucerirea unor poziţii. Cît despre Paris, acesta rămîne în continuare dominat de RPR.

Dar cel mai mare cîştig l-au înregistrat "diversele partide de stînga" care trec de la 109 la 139 cantoane. Charles Pasqua, ministru de interne şi unul din principalii lideri ai neo-gaullistilor a pus rezultatul acestor partide ce reunesc foşti socialişti, foşti comunişti sau personaje atipice, pe seama criticării în bună măsură a dreptei dar şi a stîngii tradiţionale.

La alegerile cantonale din martie 1994, dreapta a reuşit să-şi conserve dominaţia, avînd majoritatea în 75 de departamente (din care unul basculat de la stînga), iar stînga a obţinut avantaj în 25 de departamente (din care trei basculate de la dreapta). Se poate deci vorbi de o tendinţă incipientă de orientare spre stînga a electoratului, mai evidentă dacă privim procentele realizate de principalele partide: RPR 19,95%, UDF 19,57%, PS 30,09%, PCF 7,63%. Privite în general procentele dreptei ajung la 51,80% (RPR, UDF, şi alte grupări de dreapta), iar ale stîngii la 44,61%. Frontul National 2,66%, iar ecologiştii 0,45%.

Aceste alegeri au fost şi un bun prilej pentru verificarea imaginii diverşilor candidati la alegerile prezidentiale de anul viitor. Un sondaj publicat chiar în seara alegerilor credita cu şansa cea mai mare pe primul ministru, care ar cîştiga atît în fata lui Delors, cît şi a lui Rocard, pe cînd Chirac avea avantaj în fata lui Rocard, dar era la paritate cu Delors. Însă pînă la prezidentiale vor fi alegerile pentru Parlamentul european. ❑

DANIELA PÎRVULESCU - born in 1962). Graduate at the Faculty of History (University of Bucharest) in 1989, and postgraduate in Political Science at the National School for Political Science and Administration in 1993.

Ucraina între identitate şi integrare

Pe 14 ianuarie 1994, preşedintii SUA, Rusiei şi Ucrainei – Bill Clinton, Boris Eltîn şi Leonid Kravciuc – au semnat, la Kremlin, un acord cu privire la distrugerea arsenalului nuclear din Ucraina. Prin acest acord, Kievul s-a angajat ca într-un interval de maximum şapte ani să distrugă 176 rachete intercontinentale purtătoare a circa 1.800 focoase nucleare şi să adere la Tratatul de neproliferare nucleară. La 3 februarie, parlamentul a ratificat acordul tripartit, a aprobat principiul denuclearizării complete a Ucrainei, a renuntat la rezervele asupra tratatului Start 1, aprobînd Protocolul de la Lisabona, inclusiv punctul 5, care prevede ca Ucraina să adere la Tratatul de neproliferare nucleară, sarcină lăsată viitorului parlament.

În condiţiile degradării socio-economice, datorită blocajului din parlament, dominat majoritar de comuniştii moşteniţi din Sovietul Suprem, s-a hotărît convocarea de alegeri generale anticipate la 27 martie 1994, urmate de un al doilea tur de scrutin la 10 aprilie. Ele constituie primul eveniment major de la dobîndirea independentei naţionale. Temele campaniei electorale au decurs din ansamblul de probleme cu care se confruntă Ucraina: a) ideea independenţei statale; b)aprecierea perioadei istorice cînd Ucraina a făcut parte din Rusia şi URSS; c) relaţia actuală cu Rusia şi CSI; d) formele construcţiei statale, organizarea puterii şi regimului politic în Ucraina; e) obiectivele, formele şi metodele de abordare a reformei; f) menţinerea statutului de mare putere nucleară; g) rezolvarea problemei minorităţilor naţionale.

Conform legii electorale votate în septembrie trecut de Rada Supremă, s-a organizat un scrutin de tip majoritar în două tururi, în 450 de circumscripţii electorale care promovează fiecare cîte un candidat în parlament. Pentru cele 450 de locuri au concurat 5.833 de candidaţi, dintre care 3.633 propuşi de alegători, 643 de partide şi 1.557 de "colective de muncă". Acest mod de selecţie a candidaţilor ne indică din start faptul că institutia politică a partidelor, ca formă de reprezentare şi expresie democratică, este slabă. Mecanismul de propulsare a candidaţilor îşi are sorgintea în forme primare de organizare şi expresie politică, de tip front sau colectiv de muncă. Deşi sistemul de vot este uninominal, asistăm la alegeri locale în cadrul cărora vor fi aleşi reprezentanti într-un for national cum este parlamentul. Acest mod de organizare a alegerilor a favorizat pe socialişti şi comunişti. Ei sînt reprezentati de: Partidul Socialist al Ucrainei, Partidul Comunist al Ucrainei, Uniunea Comuniştilor Ucraineni şi Frontul Muncitorilor din Ucraina şi militează pentru: garanţii sociale solide, integrarea treptată, dar totală în CSI, împotriva reformelor presupuse de economia de piaţă, punerea pe prim plan a relaţiilor cu Rusia.

Ei au cîştigat după primul tur de scrutin 6 locuri, urmati de socialişti cu un loc, şi independenti cu 17 locuri. Din cei 73 de deputati aleşi la 27 martie şi 4 aprilie, cînd au avut loc alegeri în 27 de districte, comuniştii au obtinut 18 locuri.

Orientarea centrist (pragmatică) – centru stînga are ca principală forţă politică Noua Ucrainâ, coaliţie constituită în ianuarie 1992, care reflectă opţiunile de centru stînga democratice. Forta principală a acestei coalitii o reprezintă Partidul Renaşterii Democratice a Ucrainei, care izvorăşte din platforma democratică a Partidului Comunist Ucrainean. Gruparea s-a consacrat accelerării reformei. Împreună cu Blocul Interregional al Reformei, condus de Leonid Kucimă, principal oponent al preşedintelui Kravciuc, care a cîştigat lejer încă din primul tur din 27 martie un loc în parlament, au încercat să se constituie în alternativa reformistă la mişcările comuniste.

Cea de-a treia orientare, cea national-democratică, pledează pentru dezvoltarea democratică şi economică de piaţă, de o puternică tentă naţională, punînd accent pe întărirea statalităţii ucrainene. Principalul promotor politic al acestei orientări este Mişcarea Populară din Ucraina, RUH, şi Congresul Forţelor National-Democratice, coalitie a 22 de partide, constituită la 2 august 1992, care cuprinde: Partidul Republican din Ucraina, constituit pe baza Asociaţiei Helsinki Ucrainene condusă de Mihalo Horn, Partidul Democrat al Ucrainei, Partidul Tărănesc din Ucraina, Partidul Creştin Democrat Ucrainean.

Liderul RUH Viaceslav Cernaul pedalează pe ideea revoluţiei neterminate. RUH este o formaţiune de centru-dreapta, anticomunistă şi reformistă, care se bucură de adeziunea alegătorilor tineri, a celor cu educaţie superioară şi cu credinţă religioasă asumată. Ea a cîştigat doar patru locuri după primul tur de scrutin, deşi, pe ansamblu, grupările naţionaliste au obţinut 12 locuri în parlament. Viaceslav Cernaul, fost deţinut politic, a declarat totuşi că "Dacă am reuşit să obţinem un rezultat atît de bun în acest tur, vom avea cu siguranţă acelaşi succes în turul final de săptămîna viitoare", arătînd că "aceasta este o veste proastă pentru oameni asemenea preşedintelui Kravciuc, care nu a dorit ca alegerile să aibă loc".

A patra orientare politică, cea radical-naţionalistă, cuprinde următoarele partide: Partidul Republican Conservator Ucrainean, Organizaţia Naţională de Autoapărare şi Adunarea Naţională Ucraineană. Ele sînt pentru economia de piaţă, dar cu măsuri protectioniste; se opun denuclearizării şi independentei Crimeii. Promovează atît o atitudine antirusească, cît şi antiamericană.

Un sondaj de opinie efectuat de Institutul de sociologie din Kiev arăta că cea mai apăsătoare grijă a ucraineanului de rînd o reprezintă ziua de mîine (71%), relaţiile cu Rusia (47%), rata criminalităţii (43%). Din datele partiale pe care le deţinem despre turul doi, din 10 aprilie, situatia se prezintă: 34% dintre alegători sînt nedecişi, 20% se pronunţă pentru naţionalişti, 15% pentru comunişti şi 7% pentru actuala putere. După terminarea numărătorii voturilor, forţele procomuniste au obţinut 114 loçuri, iar Mişcarea RUH 30.

Prezenţa la vot pare să fie ridicată şi în cadrul celui de-al doilea tur de scrutin. Se pare că se confirmă aprecierea unui expert occidental, potrivită căruia "recentul scrutin reiterează schimbarea semnificativă a centrului puterii dinspre vestul spre estul Ucrainei. În acelaşi context, se accentuează tendinţa electoratului – vizibilă în primul tur – de adîncire a disputelor dintre naţionalistii predominanţi în partea de vest a Ucrainei şi fortele rusofone din estul ţării favorabile unor legături mai strînse cu Moscova, Partidul Socialist şi comuniştii, care par a cîştiga un sfert din electorat, mai ales pensionari şi muncitori necalificaţi. În unele zone din vestul Ucrainei, candidaţii partidelor de centru şi ai celor naţionaliste au obţinut sufragiile electoratului.

Această evolutie de ordin politico-electoral confirmă analiza asupra specificităţii cazului Ucrainei făcută de Héléne Carrére d'Encausse în cartea *Triumful Naţiunilor*. Locul aparte ocupat de Ucraina în Uniunea Sovietică se datorează unor trăsături specifice. Prima este eterogenitatea celor două părţi ale republicii; în plan istoric, religios şi al culturii politice, Ucraina Orientală, integrată de multă vreme în Rusia, în afara unei scurte perioade de independenţă, a făcut întotdeauna parte din URSS şi, prin repercusiune, din lumea ortodoxă rusă, plătind un tribut ridicat în anii istoriei sovietice. Nicăieri în altă parte colectivizarea nu a fost atît de îngrozitoare. Ucraina Occidentală a aparţinut în cea mai mare parte Imperiului austro-ungar, cultura ucraineană dezvoltîndu-se aici cu precădere. Ucraina este în majoritate catolică, deşi Stalin i-a despărţit cu forţa pe catolici de biserica ortodoxă, transformîndu-i în greco-catolici. Locuitorii Ucrainei nu au acceptat însă niciodată pierderea autorităţii Vaticanului, nici a libertăţii religiei. Ei beneficiază de mai multi ani de opera de misionariat clandestin şi curajos al preoţilor polonezi ce trec frontiera riscîndu-şi viata pentru a servi în parohii fantomatice.

În concluzie, deşi stînga are cîştig de cauză, ea nu va putea guverna singură. Faptul are explicatii mai ales în plan institutional, al culturii politice, al personalităţilor.

Din punct de vedere institutional, partidele politice continuă să joace un rol nesemnificativ ca purtători de interese şi opţiuni politice. Parlamentul este într-o fază embrionară, mecanismele democratice nefuncţionînd. Personalităţile politice par a avea o priză selectivă la public, neexistînd o personalitate acceptată de majoritatea spectrului politic. Nu în ultimul rînd, criza economică a adîncit falia între estul şi vestul Ucrainei la nivelul mentalităţii şi culturii politice.

Perspectiva cîştigării a aproximativ 100 de locuri de către comunişti l-a determinat pe preşedintele Kravciuc să-i avertizeze pe aceştia ca să nu creadă că pot opri reformele economice.

Oricum, cheia de boltă a orientării de viitor a Ucrainei o constituie atitudinea independenţilor, care vor deţine probabil o pondere mai mare decît partidele naţionaliste, una hotărîtoare pentru a determina strategia de viitor. Declaraţia lui Kravciuc este prin ea însăşi un semnal al declanşării campaniei electorale pentru alegerile prezidenţiale, el încercînd să-şi alcătuiască o platformă reformistă.

În concluzie, putem spune împreună cu Héléne Carrére d'Encausse că Ucraina este "centrul potential al unor schimbări pline de consecinţe pentru URSS". Dar se pare că ele nu merg neapărat în sensul reformei şi democraţiei, ci mai degrabă în cel al restauraţiei structurilor fostei URSS. ❑

BOGDAN ŞERBAN POPESCU-NECŞEŞTI (born in 1964); graduated from the Faculty of Foreign Languages Department German and English, 1987. He was also a postgraduate student of the National School for Politics and Administration Department for Political Science (1991 - 1993). Currently, he is an expert in the Department of Foreign Relations, the section for Analysis Synthesis and Parliamentary Documentation of the Chamber of Deputies.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

SEMNAL

JOHN STUART MILL
Despre libertate
traducere de Adrian-Paul Iliescu, Humanitas, seria "Societatea civilă", p. 151, l.650 lei.

La 135 de ani de la aparitie, cartea lui Mill intră și în circuitul culturii politice autohtone. Eseu clasic al liberalismului, *On Liberty* pune cititorului eterna problemă a libertății individuale.

DENIS DE ROUGEMONT
Partea diavolului
traducere de Mircea Ivănescu, Editura Anastasia, p. 215, fără preț.

Înfruntarea dintre bine și rău a inspirat nu numai conceptiile filosofice maniheiste, ci și întreaga cultură occidentală. Reflecția asupra maleficului îi prilejuiește gînditorului francez pagini magistrale.

EDMUND HUSSERL
Meditații carteziene. O introducere în fenomenologie
traducere, cuvînt înainte și note de Aurelian Crăiuțu, Humanitas, seria "Paradigme", p. 247, 2.250 lei.

Apărută în 1931 la Paris, în traducere franceză, și abia în 1950 în original, în Germania de Vest, această operă fundamentală a întemeietorului fenomenologiei a fost concepută ca punct de plecare pentru o știință universală cu o întemeiere absolută. Nimic mai necesar pentru o epocă sfîșiată de lupte politice și spirituale. Este una dintre puținele traduceri filosofice care beneficiază de un competent aparat critic, precum și de o bibliografie esențială asupra lui Husserl, întocmite de Aurelian Crăiuțu.

Rugăm editurile ce lansează volume cu tematică politică, politologică, istorică să trimită semnale pe adresa redacției pentru a le face astfel cunoscute în țară și străinătate.

SEMNAL

Drama ambiguității*

Hannah Arendt, în *Originile totalitarismului*, constată brusca amnezie a germanilor în 1945, cînd era imposibil să mai descoperi pe cineva care avea convingeri naziste. Autoarea nu pune amnezia pe seama oportunismului, ci pe faptul că ideologia, identificîndu-se cu realitatea, odată cu prăbușirea acelei realități, ideologia dispăruse și ea. Dar mai este o cauză: dorința puternică a oamenilor de a uita sub presiunea evenimentelor și a unei noi lumi căreia trebuie să i te adaptezi pentru a supraviețui. Acest fenomen, aproape un instinct, îl putem și noi constata în fiecare ceas, observînd reacțiile societății după 1989. Și, în principal, *uitarea* la care ne condamnăm. Această uitare începe cu o simplificare radicală a trecutului, distorsionarea, desființarea nuanțelor, intrarea în alte clișee, la fel de... clișee, ca și acelea de pînă-n 1989. Asta face ca atunci cînd citești o carte atît de atentă la nuanțe, la retrăirea lucidă a ceea ce a fost – cum este recenta carte semnată în comun de Matei Călinescu și Ion Vianu – să ai aproape un șoc, chiar dacă ți-ai trăit o parte din viață sub vechiul regim. Acea lume a existat, ne spun autorii, era complicată, ambiguă, dură. Cîteva generații au fost obligate să (supra)viețuiască sub ocupația sovietică, să îndure "tragedia existenței sub totalitarism".

Nu mă voi opri asupra fortei evocărilor, asupra remarcabilelor portrete – e rostul altor publicații, comentatori: doar cîteva cuvinte despre analizele cu privire la societatea românească din anii '40-'80, care fac cartea un document de neocolit pentru cei care vor analiza evoluția societății românești sub regimul comunist. Temele sînt mereu esențiale: intelectualul și puterea, libertatea, conviețuirea cu cenzura, exilul, sentimentul național, destinul, dizidența etc. Analizînd situațiile survenite în istoria fiecăruia, pe fundalul evenimentelor petrecute în societatea românească, procesul de încercare–eroare, prin care fiecare încerca să trăiască fără a ceda prea mult din "eu", Matei Călinescu și Ion Vianu oferă un remember dureros, și o aducere la zi a multor dintre traumele lumii românești, mai ales intelectuale. Sinceritatea (cu care autorii își amintesc tentativele de a sfida lumea ostilă din jur, ambiguitățile, erorile fără a părăsi valorile fundamentale) este de asemenea remarcabilă. Anii '58–'64, cu cinismul, oportunismul, demisiile morale, speranțele anilor '60, de care atîția s-au lăsat furați (cu un accent special pus pe anul 1968, cînd "viitori disidenți cereau să fie primiti în partid" și se producea un val patriotic generat chiar de "comunismul românesc, fals, patriotic, strident și vulgar"), campaniile de presă, raporturile imposibile cu cenzura și prezența tot mai insistentă a agentilor securității. Și alte fenomene fac obiectul unor analize detaliate, dintre ele aș aminti: nationalismul și formele lui de-a lungul anilor postbelici, raporturile intelectualilor cu puterea, antisemitismul și chestiunea evreiască, psihiatria și folosirea ei în scopuri politice, dizidența, exilul și exilul intern.

Doi intelectuali din aceeași generație privesc înapoi cu mîhnire. Privirea lucidă, în care abia rareori se simte nostalgia, precizia nuantelor în descrierea ambiguității în care au fost siliti să trăiască. Nici viața de după moarte – părăsirea țării – nu este privită altfel. Același realism măsurat, aceeași asumare a eșecurilor, iluziilor și a vieții în datele ei reale. Plecarea în exil este asumată, de asemenea, ca înțelegere a neputinței de a continua, ca un semn al autorespectului de la un moment dat încolo. Intelectualității române i s-a impus mai curînd acest mod de a riposta, odată ce rezistența "estetică" devenise o "biată iluzie" și că nu e "posibilă o solidarizare efectivă a intelectualilor opuși regimului". Diagnostic corect, simptomele sînt descrise cu acuratete. La fel și analiza cauzelor acestui fenomen, care țin de intelectuali, dar și acelea din afara lor. "*Comunismul*, notează undeva Matei Călinescu, *duce la o severă atrofiere a simțului politic al oamenilor*" și produce "*omul nou*" – homo mendax – "*care trăiește în ură de adevăr*". Intelectualii nu au fost numai victimele inocente a ce se întîmpla. Capacitatea lor de a se autoiluziona, (de pildă *uriașa utopie* că "sistemul este ireversibil"), de a se mulțumi cu "microlibertăți", cu pseudo-libertăți, în contextul "*transformării controlului societății într-un autocontrol*" (cum scrie Ion Vianu) a fost poate sursa acestui eșec.

Istoria unei generații de intelectuali, panorama lucidă a unei întregi epoci, cartea lui Matei Călinescu și Ion Vianu este una din foarte puținele analize profunde pe care le avem astăzi despre societatea românească postbelică. ❑

Stelian TĂNASE

*) Matei Călinescu, Ion Vianu, *Amintiri în dialog*, Editura Litera, 1994, București, p. 254.

POLIS
O nouă revistă de științe politice

Atunci cînd vine vorba de soarta crudă a revistelor de cultură în aceste vremuri de tranziție se pomenește aproape întotdeauna de legenda potrivit căreia pentru a argumenta europenismul culturii noastre și mai ales că sîntem un popor civilizat și în pas cu progresul, iar nu barbar sau numai decît arhaic, delegația română ar fi luat cu sine și pus pe masa Conferinței de pace de la Paris revista *Viața Românească*. Mă îndoiesc că după 50 de ani de comunism, la un conclav imaginar al judecătilor de pe urmă și al argumentelor pentru un nou început, ne-am fi putut prezenta cu ceva asemănător. Poate, totuși, cu *Secolul XX* sau poate cu ale publicații, poate chiar cu o bibliotecă alcătuită din traduceri și din opere originale. Oricine ar fi zăbovit însă asupra lor, pe lîngă mirarea cuvenită că în România s-a făcut totuși și cultură adevărată, în pas chiar cu módele europene, n-ar fi putut să nu constate lipsa aproape cu desăvîrșire a marilor teme care au frămîntat gîndirea politică și socială a ultimei jumătăti de secol. Dovada unui stil cultural, dacă se poate spune așa, al cărui specific îl constituie limitarea și autolimitarea față de dimensiunea politică a existenței. Că un asemenea stil a fost dictat de nenorocita istorie pe care am trăit-o, e o altă poveste.

După 1989, problematica politică și socială a erupt – cuvîntul acesta sugerîndu-mi mai curînd pojarul copilăriei decît izbucnirea vreunui izvor – în viața culturală, cu precădere în legătură cu evenimentele realității imediate, care chema cuvintele, conceptele și teoriile pentru a o descrie și înțelege și pentru a limpezi atitudinile. Imediat s-a născut însă nevoia și dorința de specializare și profesionalism, pretențiile epistemologice ajungînd rapid cu un pas înaintea dobîndirii sau, în cazuri mai rare, a împlinirii competențelor.

Una dintre pretențiile epistemologice minimale ale noii comunități a științelor politicii a privit necesitatea existenței publicațiilor de specialitate în calitatea lor de spațiu de exprimare și mijloc de comunicare, de formare a unui corpus de probleme împărtășite, a standardelor metodologice și teoretice ș.a.m.d. Acestei nevoi a încercat să-i răspundă aparitia *Sferei Politicii* și iată, de curînd, o a doua revistă de științe politice, *Polis*, tipărită sub egida Institutului de Marketing și Sondaje, editor Călin Anastasiu, cu un colegiu editorial cuprinzîndu-i pe Aurelian Crăiuțu, Pavel Câmpeanu, Gail Klingman, Didier Lapeyronnie, József Lörincz, Dan Pavel, G.M. Tamás, Stelian Tănase, Alin Teodorescu, Vladimir Tismăneanu, Jan Urban, George Voicu.

În intenția editorilor săi, *Polis* se va caracteriza printr-un profil academic solid, un înalt nivel teoretic și conceptual al abordărilor, încadrîndu-se în linia rationalistă și progresistă a gîndirii politice moderne și, aș adăuga cu după ce am citit primul număr, printr-o anume acurateție și eleganță în punerea și discutarea problemelor. Aceasta nu înseamnă neimplicare. Dimpotrivă. Așa cum scrie editorul, România rămîne încă, parțial,o țară autoizolată, datorită neconcordanței dintre obiectivele politicii sale externe de integrare europeană și tergiversarea politicii interne de reformă și democratizare. Tranziția nu constă într-o transplantare mecanică a legalității de tip occidental și a institutiilor democratice, ci reprezintă o construcție socială pe temeiurile realităților est-central europene. De aceea, *Polis* va urmări constant înțelegerea naturii vechiului regim, ale cărui amprente asupra tranziției sînt covîrșitoare, acordînd o atenție specială gîndirii politice est-europene din perioada anterioară și actuală. Programul revistei propune, totodată, un efort de racordare urgentă la evoluția științelor politice moderne, de asimilare a teoriilor, conceptelor și cercetărilor privind tranziția și politicul, cunoașterea naturii bolii și a răului infiltrat în societate în anii comunismului.

Tematizat "Intelectualii și politica", primul număr al *Polis*-ului ilustrează tocmai acest luminism teoretico-politic cu

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Revoluția anticomunistă de la Timișoara

În istoria sfîrșitului comunismului de tip sovietic, Timișoara joacă un rol privilegiat. Sînt trei motive, esențiale pentru care acest oraș central-european constituie din punct de vedere geopolitic și moral un spațiu aparte în România:

1. **acolo a început revoluția din decembrie 1989**, al cărei caracter nu a fost doar anticeaușist, ci și **anticomunist**, iar faptul că s-a strigat "**Jos comunismul!**" înaintea inițiativelor fracțiunilor perestroikiste din nomenclatură și poliția politică a determinat decisiv istoria ulterioară;

2. acolo, revoluția anticomunistă a continuat, după diversiunea teroristă și preluarea puterii de către organizația suprapolitică (transformată în partid de guvernămînt) condusă de către înaltul activist pecerist Ion Iliescu; *Proclamația de la Timișoara* * a constituit documentul principial privind ilegitimitatea politică a noului regim și necesitatea continuării revoluției;

3. a fost locul în care, deși aveau această misiune, detașamentele de asalt național-socialiste ale puterii – minerii – nu au îndrăznit să meargă, în iunie 1990, cînd atacaseră capitala țării, și asta pentru că societatea civilă era pregătită să înfrunte represiunea, așa cum fusese pregătită și în decembrie 1989.

Publicarea în broșură a *Proclamației de la Timișoara*, cu ocazia împlinirii a patru ani de la citirea ei din balconul Operei timișorene, de către George Șerban, principalul autor al acestui text esențial, ne readuce aminte că sîntem în continuare conduși de către o putere ilegitimă din punct de vedere moral și politic. Și poate că acest lucru ar fi putut fi trecut cu vederea – în ipoteza că mecanismul democratic va desăvîrși ceea ce revoluția începuse – dacă dezastrul actual al țării nu ar sta mărturie pentru faptul că ilegitimității i s-a adăugat incompetența managerială. Documentul se aseamănă structural cu textele "părinților fondatori" ai democrației americane, care stabileau ca esențial pentru păstrarea demnității umane în fața abuzurilor puterii ilegitime, corupte și incompetente *dreptul la nesupunere civilă*.

În afară de textul proclamației (pe care mulți n-au apucat să-l citească atent din pricina calomniilor și prejudecăților ce l-au înconjurat, dar care a devenit parte integrantă din programul unor partide politice, chiar al unora ai căror lideri îl condamnaseră inițial) și de traducerea lui în engleză, franceză și germană, broșura mai cuprinde o cronologie în două părți ("Geneza" și "Mișcarea pentru proclamație"), lista adeziunilor și opinii despre proclamație, precum și o "Post-față" semnată de George Șerban. Gînditor de o unică profunzime analitică, Șerban emite și de această dată, în stilul său laconic și precis, idei clare și distincte cu privire la ceea ce s-a întîmplat în decembrie 1989 și de-atunci încoace. După ce subliniază caracterul anticomunist și antiperestroikist al revoluției, autorul semnalează mecanismul infiltrării revoluției cu "informatori și colaboratori", ba chiar între fondatorii Frontului Democrat Român, precum și similitudinile între "F.D.R. de la Timișoara și a F.S.N. de la București" ca acțiuni "de monopolizare a mișcărilor revoluționare de la Timișoara și București de către adepții glasnostului și perestroikăi". Împotriva contrarevoluției feseniste și a intervențiilor minerești, orașul care a declanșat revoluția s-a ridicat din nou, de această dată prin elaborarea unui program revoluționar – *Proclamația de la Timișoara*. George Șerban mai atrage atenția asupra faptului că, în afara faimosului *punct 8*, proclamația mai propunea cîteva idei valoroase: un program economic, cu soluția evitării inflației și modelul de privatizare MEBO; propunerea, neluată în seamă de partidele de opoziție, "de a nu se încerca o copiere a modelului capitalist occidental". Autorul atrage atenția politicienilor că "cu moștenirea noastră materială și morală și cu mentalitățile ce domină societatea românească, în România nu este posibil capitalismul de tip occidental nici într-o jumătate de secol", constatînd că "nici o forță politică nu s-a încumetat să caute un concept nou de societate". Cine știe, poate că acest nou concept se va naște tot în orașul sacru al libertății și anticomunismului, Timișoara. ❑

Dan PAVEL

* *Proclamația de la Timișoara*, Societatea "Timișoara", 11 martie 1990-11 martie 1994, p. 63, lei 400.

virtuți terapeutice, care găsește în premisele sale organiciste temeiurile pentru deschiderea și recuperarea experienței central-europene, oferindu-ne cîteva repere pentru înțelegerea rolului pe care intelectualul, inteligheția dizidentă, l-a jucat în critica societății comuniste, renașterea societății civile, în dezgregarea și, în sfîrșit, în prăbușirea regimurilor totalitare din Est. Cititorul va găsi, astfel, texte semnate de Leszek Kolakowski, Wolf Lepenies, Adam Michnik, Paul Hollander, Václav Havel, G.M. Tamás, Tomaz Mastnak, Mihály Vajda, József D. Lörincz, Sorin Antohi, Mircea Boari, cele mai multe dintre ele rod al examinării experiențelor personale în lumina unei problematici mai generale și a unei reflecții sistematice, cărora li se adaugă recenziile binevenite ale unor cărți semnificative de politologie apărute la noi și în străinătate. N-ar fi fost tocmai rău dacă traducerile ar fi fost însoțite și de scurte prezentări ale autorilor, ținînd cont de faptul că textele unora dintre ei (L. Kolakowski, Paul Hollander, W. Lepenies) apar pentru prima dată în românește.

În sfîrșit, menționînd că revista *Polis* urmează să apară trimestrial, costă 2.000 lei volumul, abonamentele – 6.000 lei pe an pentru persoane fizice și 12.000 lei pentru instituții, s-a înțeles, sper, că după cum se înfățișează la prima ei apariție, inclusiv din punct de vedere grafic, *Polis* se anunță ca un argument împotriva celor care s-ar mai îndoi și ca o dovadă pentru cei care s-ar dovedi ignoranți în ceea ce privește existența virtuților și ținutei noastre culturale europene și în planul reflecției politice. ❑

Romulus BRÂNCOVEANU

SEMNAL

ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER
BEATRICE MARINESCU,
Bucureștii în anii primului război mondial. 1914–1918
Albatros, p. 319, 3.233 lei.

O frescă a societății bucureștene, a zbuciumului politic care a marcat anii neutralității și ai intrării și războiu din perspectiva istoriei neutralităților.

PETRU COMARNESCU
Jurnal. 1931–1937
Institutul European, Iași, colecția "Texte de frontieră", p. 211, 1.700 lei.

Jurnalul lui Petre Comarnescu constituie mărturia unui reprezentant de seamă al generației interbelice, despre o epocă, evenimentele și oamenii ei.

LENA CONSTANTE
Evadarea imposibilă. Penitenciarul politic de femei. Miercurea-Ciuc, 1957–1961
Editura Fundației Culturale Române, Colecția "Bibioteca Memoriei", p. 221, lei 865.

Publicată întîi în Occident, și contribuind astfel la dezvăluirea ororilor regimurilor comuniste, cartea completează imaginea noastră asupra universului concentrațional totalitar, care nu făcea diferență în represiune între sexe, naționalități, religii, convingeri politice.

MIHAIL GR. ROMAȘCANU
Tezaurul român de la Moscova
ediția a II-a, îngrijită de Doina Popescu, Editura Globus, București, p. 183, 1.300 lei.

O problemă la fel de controversată precum pactul Ribbentrop–Molotov, dar a cărei rezolvare nu depinde de principiul neatingerii granițelor în Europa, ci de respectul pentru normele dreptului internațional.

GRIGORE GAFENCU
Jurnal. 1940–1942
ediție îngrijită, studiu introductiv, note, indice de Ion Ardeleanu și Vasile Armile, Editura Globus, seria "Memorabilia", p. 274, 3.000 lei.

Document și sumă de reflecții politice, Jurnalul fostului ministru de externe al României evidențiază, încă o dată, strînsă legătură între responsabilitatea omului politic și problemele epocii sale.

Rugăm editurile ce lansează volume cu tematică politică, politologică, istorică să trimită semnale pe adresa redacției pentru a le face astfel cunoscute în țară și străinătate.

SEMNAL

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Stephen Holmes: *Anatomia antiliberalismului**

Cînd, în urmă cu aproape două veacuri, Joseph de Maistre rostea profetic: "Va veni o zi – și poate ea nu este departe – în care Locke va fi plasat în rîndul scriitorilor care au făcut cel mai mult rău omenirii", liberalismul abia trecuse de prima fază a evoluției sale. Ecourile Revoluției franceze nu se stinseseră încă, iar viguroase critici la adresa Terorii începuseră să se facă tot mai auzite. Pe același ton "profetic", Burke avertizase doar cu cîțiva ani mai înainte că "vremea cavalerilor a trecut, cea a sofiștilor, economiștilor și calculatorilor i-a urmat". Iar Louis de Bonald, pentru care de Maistre a nutrit o adîncă afecțiune, avansase una dintre cele mai puternice pledoarii în favoarea unei teocrații opuse în toate privintele principiilor liberale.

Cele două secole care au trecut de atunci au demonstrat că acest patos antiliberal reprezintă mai mult decît simpla expresie a unor idiosincrazii personale. El este, mai curînd, acompaniamentul constant – uneori discret, alteori zgomotos – al principiilor liberale, aflate în cleștele unei duble contestații. Marxiștii n-au încetat să denunțe "falsitatea" și "nocivitatea" lor, alăturîndu-se – chiar dacă de pe pozitii radical diferite – criticilor venite din tabăra conservatoare antiliberală. De-a lungul timpului, criticile marxiste au făcut obiectul unor numeroase studii, în timp ce antiliberalii nonmarxiști au fost rareori studiați în mod sistematic.

Cea mai recentă carte a lui Stephen Holmes, *Anatomia antiliberalismului*, apărută în septembrie 1993 la Harvard University Press, încearcă tocmai să umple acest gol. Scrisă pe un ton funciarmente polemic și născută din convingerile sale profund liberale, cartea profesorului de la Chicago urmărește să pună în evidență cîteva constante ale discursurilor de factură antiliberală, analizate în evoluția lor de-a lungul timpului, începînd cu atacurile necruțătoare ale lui Joseph de Maistre, continuînd cu cele nu mai puțin violente ale lui Carl Schmitt și terminînd cu antiliberalismul oarecum mai ponderat al lui Leo Strauss, Alasdair MacIntyre, Christopher Lasch și Roberto M. Unger, cărora Holmes la dedică pe rînd cîte un capitol.

Alegînd texte ce aparțin unor epoci diferite (terminînd cu momentul actual ilustrat în special de disputa dintre liberali și comunitarieni), Stephen Holmes urmărește în fapt să demonstreze că, în pofida diversității lor, atacurile la adresa principiilor și instituțiilor liberale pot fi subsumate unei aceleiași tradiții împărtășind o sensibilitate comună și un set de idei asemănătoare. Denunțînd în marea lor majoritate erorile "capitale" ale filosofiei iluministe, ele atacă apoi celelalte principii născute din aceasta, precum individualismul, rationalismul, umanismul secular, universalismul, materialismul, știința modernă "prometeică", scepticismul și nihilismul. Ideea fundamentală este aceea că erorile au, fără excepție, o origine teoretică, de vină pentru imperfecțiunea instituțiilor și societăților liberale fiind principiile și textele de factură liberală. Prin urmare, ei critică în același timp doctrina și încarnarea ei în realitate, accentuînd asupra faptului că o separare între ele este cu neputință. Recunoaștem aici în fapt țintele preferate ale atacurilor furibunde și oarecum donquijotești ale lui de Maistre: drepturile și libertățile individuale, egalitatea, toleranța, libertatea de expresie, constituționalismul, ateismul, atomizarea societății și, nu în ultimul rînd, știința modernă.

Diferențele de ton (Holmes vorbește de altfel despre două mari categorii: *soft* și *hard antiliberals*) nu estompează, așadar; fondul și etosul comun care unește toate aceste critici antiliberale. Ele demonstrează, în opinia sa, faptul că antiliberalismul este în aceeași măsură o

atitudine și o teorie, o sensibilitate și un argument. Aproape fără excepție, gînditorii antiliberali sînt preocupați de "criza" sau "declinul epocii moderne", de degenerarea morală a societății contemporane sau de pierderea cîtorva adevăruri primordiale pentru care principalul responsabil este, în opinia lor, liberalismul. Animați cel mai adesea de conștiința unei vocații misionare și salvatoare, ei încep prin a identifica o situație de criză și un factor responsabil pentru aceasta și sfîrșesc prin a oferi remedii, deopotrivă în plan politic și spiritual. "Doctori ai dezordinii", cum îi numește ironic Holmes, ei sînt ceva mai mult decît niște simpli gînditori politici; ei caută ceva mai mult decît o simplă cunoaștere a realității politice: ținta lor finală, alături de – și poate dincolo de – transformarea cetății prin mijloace diverse (cultivarea virtuții sau, în alte cazuri, violența, *le salut par le sang*) este "înțelepciunea" sau, cu alte cuvinte, un orizont "dincolo" de liberalism. Politica este astfel depășită și integrată într-un orizont spiritual mai larg. Nu e o simplă întîmplare că MacIntyre este interesat cu precădere de filosofia morală (el însuși declarîndu-se un neo-aristotelician și un neo-tomist), după cum nu e un accident faptul că întreaga operă de maturitate a lui Strauss este o pledoarie pentru virtuțile neegalate și inegalabile ale filosofiei antice.

Cu toate acestea însă, diferențele pe acest plan nu pot fi totuși trecute cu vederea: unii gînditori antiliberali (precum MacIntyre) înclină către soluții impregnate de pietatea creștină, în timp ce alții (ca Strauss) dezvoltă doar o perspectivă seculară: unii acceptă necondiționat tradiția, în timp ce alții i se opun; unii zeifică autoritatea și legitimează parțial violența (Schmitt), în timp ce alții i se împotrivesc sau îi acordă un rol secundar ș.a.m.d.

Concentrîndu-se asupra textelor recente ale lui MacIntyre, Lasch și Unger (reprezentative, cum spuneam, pentru o întreagă pleiadă de autori nord-americani care i-ar mai include, printre alții, și pe Michael Sandel, Michael Walzer sau Charles Taylor), Stephen Holmes demonstrează că principalele lor teme sînt departe de a fi originale, chiar dacă acești autori rareori pun în evidență cu acuratețe genealogia lor. Cel mai adesea, ei prezintă o variantă stilizată a acesteia (cum face de exemplu MacIntyre), cînd nu o ignoră cu desăvîrșire. Antiliberalismul (atît cel de esență non-marxistă, cît și cel de sorginte marxistă) a fost însă în ultimele două veacuri un fenomen pan-european care a cunoscut un apogeu în deceniile trei și patru ale secolului nostru, ducînd în final la aparitia totalitarismelor de stînga și de dreapta. Ceea ce reproșează Holmes scriitorilor contemporani antiliberali este prin urmare tocmai această relativă desconsiderare a trecutului imediat și a originilor discursurilor antiliberale, care este însă în măsură să trezească destule îndoieli în privința posibilelor consecințe politice ale tezelor de factură antiliberală.

La această limită, Holmes mai adaugă încă alte trei: caracterul "nerealist" și în bună parte "neatractiv" al soluțiilor politice alternative propuse de antiliberali, lipsa de coerență internă a multora dintre argumentele lor și caracterul uneori exagerat al criticilor lor (care în anumite cazuri au "denaturat" tezele liberale). Astfel, comunitatea însăși este un concept nebulos care se pretează la cîteva interpretări inacceptabile. Idealizînd modelul politic și cultural al acesteia bazat pe solidarități organice, comunitarienii ignoră conflictele care pot apărea (și apar adesea!) între diferitele comunități (a se vedea cazul sîngeroaselor conflicte interetnice). O altă problemă majoră este legată de faptul că în cele mai multe cazuri comunitățile dezvoltă atitudini ostile sau neprimitoare față de non-membri, preferînd o relativă autarhie deschiderii universale.

În opinia lui Holmes, antiliberalii au exagerat cel mai adesea criticînd și generalizînd fenomene precum atomizarea societății, indiferența față de "binele comun" sau public (în favoarea valorilor vieții private), eclipsa autorității, criza rațiunii, mitul "omului economic" sau scepticismul moral. Liberalii nu au încercat să distrugă toate vechile legături din sînul societății, ci au pus doar un accent prioritar pe independența și responsabilitatea individuală. Departe de a fi total indiferenți față de binele public, ei au acordat o atenție particulară justiției sociale, autoguvernării și cooperării armonioase între agenți liberi (Locke însuși afirmase cu trei secole în urmă faptul că binele public trebuie să fie regula și măsura întregii activități legislative!). Dorința liberalilor de a limita din principiu excesele oricărei puteri despotice s-a născut tocmai în urma unei lungi experiențe istorice care a arătat că orice putere corupe, iar orice putere absolută corupe în mod absolut. În sfîrșit, așanumitul "scepticism moral" (sau neutralism) a fost impus de afirmarea unei alte virtuți liberale cardinale, toleranța, care a reprezentat în fapt soluția liberală la vechea și interminabila problemă teologico-politică care a născut războaiele religioase.

Stephen Holmes reproșează autorilor antiliberali faptul că ei critică *simultan* teoriile și instituțiile liberale. În opinia sa, ele trebuie analizate și criticate *în mod separat* și *secvențial*: "pentru a critica în mod corect liberalismul, afirmă Holmes, trebuie să distingem în mod clar între cele două obiecte ale criticii: teoriile și societățile liberale. Această distincție este vitală, pentru că liberalismul va fi întotdeauna într-o anumită măsură o aspirație nerealizată". Cu alte cuvinte, antiliberalii presupun faptul că societățile liberale încarnează în mod perfect ideile și principiile liberale, în timp ce acestea din urmă nu sînt oglindite decît imperfect și parțial în actualele instituții liberale. De aceea, este incorect să tragem concluzia că originea limitelor patente ale societăților liberale rezidă tocmai în caracterul artificial și inadecvat al principiilor liberale (avînd la bază cîteva mari "erori teoretice"). Nu mă pot opri, totuși, să nu remarc în treacăt ambiguitatea argumentului folosit de Holmes. El poate fi utilizat și pentru a salva marxismul, odată ce facem o distincție între principiile sale "bune" și "generoase" și întruparea lor nefericită în realitate. Aceasta ar legitima noi încercări de reabilitare a unei doctrine care a fost vicioasă atît în teorie cît și în practică (în fapt, defectele teoriei sînt, în opinia mea, fundamentale și incorigibile).

Așa după cum spuneam, cartea lui Stephen Holmes este esențialmente polemică. Anatomia antiliberalismului pe care o realizează aici aplică pe alocuri o grilă de lectură extrem de severă, chiar dacă autorul afirmă cu candoare în prefață că a încercat în aceste pagini să aplice textelor antiliberale același tratament pe care gînditorii antiliberali l-au aplicat textelor liberale, fără însă a imita "maniheismul" lor funciar. La toate acestea aș mai adăuga existența cîtorva neclarități conceptuale care sînt în măsură să ridice cîteva întrebări.

Astfel, surprinde oarecum faptul că Holmes preferă să vorbească despre antiliberalismul non-marxist, renunțînd la termenul consacrat de conservatorism. După cum este la fel de surprinzător faptul că punctul de plecare al analizei sale este de Maistre și nu Burke, pomenit doar o singură dată în mod marginal în paginile cărții. De aceea, este greu de înțeles care este raportul dintre antiliberalismul non-marxist și conservatorism, în măsura în care între acestea există cîteva diferențe esențiale. În al doilea rînd, este după părerea mea inacceptabil să aplici unor gînditori precum MacIntyre sau Unger epitetul de gînditori "post- fasciști", întrucît el poate conduce la regretabile interpretări. Și aceasta în pofida faptului că Holmes este destul de clar în această privință: "Nu insinuez faptul că MacIntyre și Unger sînt cvasifasciști, sau simpatizanți fasciști sau fasciști cu față umană. Spun mai curînd că ei au absorbit și reprodus o retorică ale cărei istorie și implicații au neglijat să le ia în considerație". De altfel, Holmes însuși remarcă într-o scurtă notă faptul că Isaiah Berlin a mers oarecum prea departe cînd a văzut în de Maistre un precursor al nazismului.

Această problemă este în sine mult mai complicată și reclamă o analiză mult mai lungă decît permite spațiul unei simple recenzii. Deși recunosc caracterul în mare parte benefic precum și inevitabilitatea principiilor liberale în sînul societății moderne, înclin totuși să mă despart de Stephem Holmes atunci cînd judecă extrem de sever toate textele de factură "antiliberală". Ele sînt totuși ceva mai mult decît expresia unor idiosincrazii sau opinii pur personale și se sprijină pe autoritatea unor cărți care fac parte din panteonul civilizației europene (Platon, Aristotel sau Sf. Toma). Criticile la adresa modernității nu implică în mod necesar (chiar dacă adesea acesta este cazul) adoptarea unei poziții antiliberale. Poți analiza criza societății contemporane afirmînd în același timp viabilitatea principiilor fundamentale ale liberalismului (amintesc aici doar trei nume: Wilhelm Röpke, Alexander Rüstow și F. von Hayek).

Observațiile mele nu diminuează însă cu nimic marele merit al cărții profesorului de la Chicago. Și aceasta cu atît mai mult cu cît una dintre cele mai importante concluzii ale sale este aceea că citind și analizînd criticile aduse liberalismului putem uneori realiza mai bine marile sale virtuți, alături de limitele inerente proiectului liberal. În fapt, putem aprecia și înțelege cu ochi noi radicala sa originalitate.

Aurelian CRĂIUȚU

*) Stephen Holmes. *The Anatomy of Antiliberalism* (Cambridge: Harvard University Press, 1993), 330 pp. 29, 95$.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Partidele politice

MAURICE DUVERGER

*Maurice Duverger (născut la Angoulême, în 1917) s-a remarcat printr-o bogată activitate de jurist şi politolog, ce-l recomandă ca pe o personalitate a ştiinţei politice franceze a anilor '50: a fost profesor la Sorbona, la Institut d'études politiques de Paris, director al centrului de analiză comparativă a sistemelor politice de la Universitatea Paris I; dintre numeroasele lui iniţiative în domeniu amintim numai reforma determinată în programele de învăţămînt superior prin introducerea, în 1954 (la insistenţele lui şi ale lui G. Vedel), a unor discipline cu tonalitate politologică (sociologie politică, marile probleme ale politicii contemporane etc.) şi crearea fondurilor de hărţi electorale, mult ameliorate. În lucrările de început se ocupă de elaborarea unei teorii a ciclurilor constituţionale (*Les régimes politiques – *1948) şi de lansarea sociologiei electorale (*L'influence des systémes électoraux sur la vie politique – *1950).*

Se dedică apoi analizei fenomenelor politice abordate din perspectivă sociologică. O astfel de analiză o constituie Partidele politice, *operă devenită de acum clasică, publicată în 1951, ce înfăţişează o tipologie coerentă, minuţios argumentată, a partidelor politice. Lucrarea este mai mult decît un studiu al structurilor politice specializate, propunînd atît o interpretare a conceptelor instituţionale şi relaţionale, cît şi o analiză implicită a comportamentului electoratului. Este o grilă ce redă structura aparatelor care sînt partidele politice, formarea şi devenirea lor, organizarea lor în sisteme, şi care are marele merit de a "prevedea jocul lor în toate situaţiile posibile" (Duverger).*

Structura binară a lucrării propune într-o primă parte o "analiză a partidului modern", pentru a observa într-o a doua parte sistemele de partide şi rolul lor în stat.

Importantă în analiza unui partid este definirea structurii lui, care este "cadrul general al activităţii aderenţilor, forma impusă solidarităţii lor; ea determină mecanismele de selecţie a conducătorilor şi atribuţiile acestora". De aici rezultă şi specializarea elementelor de bază ale unui partid: fiecare dintre ele corespunde unei etape în evoluţia noţiunii de partid însăşi, o profundă modificare a rolului partidului marcînd-o celula, care nu este un organ destinat cuceririi sufragiilor, ci un instrument de propagandă, de agitaţie, de acţiune clandestină.

Mai mult decît structura sa, pentru înţelegerea unui partid contează membrii care îl compun, "aderenţii" – sintagma fiind lansată odată cu intrarea în scenă a partidelor socialiste şi marcînd trecerea de la partidele de cadre la partidele de mase. Este aici una dintre distincţiile conceptuale fundamentale ale lui Duverger, corespunzînd unei diferenţe de tehnici de încadrare, dublată de diferenţa comunităţilor încadrate, şi în funcţie de care rezultă gradul de participare a aderenţilor. Se definesc astfel cercurile de participare: electori, simpatizanţi, militanţi. Deşi definite ca partide de mase, partidele fascist şi comunist marchează în fapt, prin exigenţa adeziunii şi prin rigorile înalte ale noţiunii de militant, depăşirea erei maselor şi intrarea într-o eră a elitelor. Nivelul participării, al implicării în partid este grăitor pentru natura partidului şi caracterul structurii lui. Se disting partide totalitare şi partide specializate, partidul totalitar fiind acela care înglobează mai mult decît dimensiunea materială a vieţii individuale, el străduindu-se să o încadreze şi pe cea spirituală, oferind individului o întreagă filosofie de viaţă, un sistem de valori şi de judecată. O explicaţie a fenomenului totalitar o constituie declinul religiilor tradiţionale şi înlocuirea lor – dat fiind "caracterul ireductibil al nevoii poporului de irational, de absolut, de unitate spirituală" – cu doctrinele politice ce vizau perfecţiunea (este simptomatic succesul de care s-au bucurat asemenea doctrine în Rusia şi Germania, ţări cu o profundă mentalitate religioasă).

Interdependentă cu structura şi tipul partidului este clasa conducătoare a lui, prezentînd un caracter dublu de "aparenţă democratică" şi "realitate oligarhică". Aparenţă democratică, deoarece masele consideră puterea democratică ca singura legitimă. Eficacitatea practică însă împinge partidele în sens invers, tendinţa oligarhică fiind vizibilă atît la conducătorii autocratici cît şi la cei democratici, şi determinînd formarea unei adevărate "caste a conducătorilor", favorizată şi de conservatorismul maselor, "ataşate vechilor şefi", "ostile figurilor noi", şi în general opuse noului, schimbărilor. Apare în cadrul partidului un "cerc interior", oarecum al iniţiaţilor, al oamenilor partidului, care se reînnoieşte greu din cauza "geloziei egalitare" şi a "rivalităţii de generaţii" existente între membrii partidului – paradoxal apare faptul că numai partidele centralizate se îngrijesc de circulaţia elitelor în cadrul partidului.

Modelul pe care Duverger îl propune în studiul său nu priveşte numai partidele, analizate ca entităţi distincte şi ca elemente ale unui sistem, ci şi relaţia dintre modul lor de organizare şi sistemul politic al statului pluralist. "Tipologia partidelor devine un element al unei noi tipologii a sistemelor politice din Occident", o analiză exemplară, de largă deschidere, ale cărei rezultate au stat la baza constituirii sociologiei politice.

LUCRĂRI

Le régime politique – 1948; *L'influence des systèmes électoraux sur la vie politique* – 1950; *Les partis politiques* – 1951; *Demain, la République* – 1958; *La VIe République et le régime présidentiel* – 1961; *Introduction la politique* – 1964; *Sociologie politique* – 1966; *Janus: les deux faces de l'Occident* – 1972; *Sociologie de la politique* – 1973; *La monarchie républicaine* – 1974; *Lettre ouverte aux socialistes* – 1976; *L'Autre côté des choses* – 1977; *Echec au roi* – 1978; *La démocratie sans le people* ; *Les orangers du lac Balaton.*

I. Structura directă şi structura indirectă

Să comparăm actualul Partid Socialist Francez şi Partidul Muncitoresc Britanic din 1900. Cel dintîi este format din indivizi ce au semnat o adeziune, plătesc o cotizaţie lunară şi asistă mai mult sau mai puţin regulat la reuniunile secţiei locale de care aparţin. Cel de-al doilea era format din sindicate, cooperative, organizaţii mutuale, grupări de intelectuali, reunite pentru a forma o organizaţie electorală comună: nu existau aderenţi ai partidului, membri ai partidului, ci numai aderenţi ai "grupurilor de bază", membri ai sindicatelor, cooperativelor, organizaţiilor mutuale etc. S.F.I.O. este un exemplu de partid "direct"; Labour-ul din 1900, un exemplu de partid "indirect".

Această distincţie corespunde, în planul partidelor, celei existente în plan naţional între statul unitar şi statul federal. În statul unitar, cetăţenii sînt legaţi direct de comunitatea naţională: tot astfel, în partidul direct, aderenţii formează ei înşişi comunitatea partizană, fără legătură cu grupurile sociale. Dimpotrivă, în statul federal, cetăţenii se raportează la naţiune prin intermediul statelor membre: aşa încît partidul indirect este format din unirea grupurilor sociale de bază (profesionale sau de alt fel). Comparaţia este însă departe de a fi satisfăcătoare, căci federalismul statal suprapune o comunitate globală fiecăreia dintre comunităţile particulare, constituite de către membre: există o naţiune elveţiană, un patriotism elveţian, o comunitate elveţiană reală, mai presus de comunităţile şi patriotismul cantonale. Dimpotrivă, noţiunea de "partid indirect" presupune că nu există o comunitate partizană cu adevărat distinctă de grupurile sociale de bază. Nu eşti membru al unui partid propriu-zis, ci al unui grup social care aderă în mod colectiv la partid. Această schemă teoretică se alterează totuşi adesea atunci cînd devine realitate. [...]

Elementele de bază

Un partid nu este o comunitate, ci un ansamblu de comunităţi, o reuniune de grupuri mai mici răspîndite pe tot cuprinsul ţării (secţii, comitete, asociaţii locale etc.) şi legate între ele prin instituţii coordonatoare. Termenul de "elemente de bază" desemnează tocmai aceste unităţi componente ale organismului partizan. Opoziţia partide directe–partide indirecte se situează pe un plan "orizontal", în vreme ce noţiunea de elemente de bază se referă la un plan "vertical". Fiecare dintre grupurile corporative sau profesionale ce compun un partid indirect este el însuşi o reuniune de "elemente de bază": sindicate, cooperative, ghilde de Boerenbond, ligi locale ale claselor de mijloc etc.; acestea însă nu sînt de natură politică: partidul nu apare decît prin unirea lor, fie numai la vîrf, fie la diferite nivele. Pe de altă parte, "elementele de bază", celule-mamă ale partidului, nu se confundă cu "organismele anexe", instituţii ce gravitează în jurul partidului pentru a-i cîştiga simpatizanţi sau pentru a întări ataşamentul aderenţilor, cum ar fi: mişcările de tineret, organizaţiile de femei, ligile sportive, instituţiile culturale etc. De altfel, nu este întotdeauna uşor de distins între organismele anexe şi comunităţile profesionale sau corporatiste care, unindu-se, formează partidele indirecte: sindicatele, de exemplu, pot fi tot atît de bine organisme anexe ale unui partid direct, cît şi o ramură a unui partid indirect. Numai o analiză generală a structurii unui partid permite distincţia între cele două ipoteze.

Elementele de bază ale fiecărui partid au o structură originală. Comitetul radical socialist francez, secţia lui S.F.I.O., comitetele şi agenţii electorali ai partidelor americane, celulele partidelor comuniste, "fasciile" partidului fascist italian: toate aceste instituţii sînt profund diferite unele de altele. Fiecare partid are struc-

(continuare în pag. 30)

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

(urmare din pag.29)

tura sa proprie, deloc asemănătoare celei a altor partide. Cu toate acestea, pot fi puse în evidență patru mari tipuri de elemente de bază, de care dau seamă cele mai multe dintre partidele existente: comitetul, secția, celula și miliția.

COMITETUL – Termenul desemnează aceeași realitate ca și cel de *caucus*, din terminologia anglo-saxonă. În primul rînd, comitetul se definește prin caracterul său restrîns. El nu reunește decît un număr mic de membri, pe care nu are tendința să-l sporească, și nu face nici un fel de propagandă pentru a-și extinde aria recrutării. De altminteri, el nu face aderenți propriu-ziși, căci acest grup, restrîns, este un grup închis, unde nu pătrunde oricine vrea: se intră numai printr-un fel de cooptare tacită sau prin desemnare formală. În ciuda acestei slăbiciuni numerice, comitetul dispune de o putere mare. Adevărul este că forța lui nu rezidă din cantitatea membrilor săi, ci din calitatea lor. Este un grup de notabilități, alese în funcție de influența lor.

Aria geografică pe care funcționează comitetul este destul de mare, și corespunde în general circumscripției electorale principale.

SECȚIA – Termenul de "secție", în sine, desemnează un element de bază mai puțin descentralizat decît comitetul: secția este numai o parte dintr-un întreg, și nu poate fi imaginată ca avînd o existență separată; termenul de comitet evocă, din contră, o realitate autonomă, care poate trăi izolată. Se va vedea cum, de fapt, partidele bazate pe secții sînt mai centralizate decît cele bazate pe comitete. Profunda originalitate a secției vine însă din structura sa, și nu din relaționarea ei de alte secții. În această privință, secția poate fi definită opunîndo, trăsătură cu trăsătură, comitetului. Acesta prezintă un caracter restrîns, secția – un caracter larg: ea caută să-și facă aderenți, să sporească numărul acestora și să-și mărească efectivele. Nu neglijează calitatea, dar în privința secției cantitatea primează. Comitetul era un grup închis, în care nu se intra decît prin cooptare sau delegare; secția are o largă deschidere. Pentru a intra este suficient practic să o vrei. Cea mai mare parte dintre partide stabilesc, desigur, unele reguli de patronaj, definesc condițiile de aderare, după cum se va vedea în cele ce urmează; în general însă acestea rămîn la nivel teoretic, cel puțin în sistemul secției (aceasta este mai puțin valabil pentru sistemul celulelor). Comitetul reunea numai notabilități, alese în funcție de influența lor; secția face apel la mase. [...]

CELULA – Celula se deosebește de secție prin două trăsături fundamentale: baza grupării și numărul de membri. Asemeni comitetului, secția se sprijină pe o bază locală: mai redusă decît a lui, dar tot geografică. Celula, spre deosebire, se sprijină pe o bază profesională: ea reunește pe toți aderenții partidului ce au un același loc de muncă. Putem distinge astfel celule de uzină, de atelier, de magazin, de birou, de administrație. Domiciliul aderenților nu contează: în orașele mari, unde salariații multor întreprinderi locuiesc la periferie, membrii unei celule pot prezenta o mare dispersiune locală. Celula se dovedește încă și mai importantă în unele cazuri particulare, cum ar fi cel al "celulelor de bord", ce reunesc marinarii locuind în aceeași ambarcațiune. Celulele locale există totuși cu necesitate alături de celulele de întreprindere, fie pentru a-i reuni pe muncitorii izolați (în partidele comuniste trebuie să fie cel puțin trei aderenți într-o întreprindere pentru a forma o celulă), fie pentru a grupa membrii de partid ce nu lucrează într-o colectivitate: artizani, medici, avocați, negustori și industriași, agricultori. Din cauza bazei sale geografice, celula locală se aseamănă cu secția. Ceea ce o deosebește în general de aceasta este caracterul ei mai redus: în locul unor secții comunale, aflăm celule sătești sau de cătun, celule de cartier, celule de străzi, celule de imobile (în marile orașe cu foarte multe locuințe). Celulele locale au însă un caracter subsidiar: adevărata celulă este celula de întreprindere, ce reunește pe membrii de partid chiar la locul de muncă.

Pe de altă parte, prin numărul său de aderenți, celula este un grup mult mai mic decît secția. Într-o localitate de mărime medie, o secție numără în mod normal mai mult de o sută de membri. Sînt frecvente secțiile cu cîteva sute, chiar mii de aderenți. Celula, dimpotrivă, nu trebuie să aibă niciodată o sută: "Nu mică ne-a fost mirarea aflînd că unele din celulele noastre aveau mai mult de o sută de aderenți; este inutil să insistăm asupra imposibilității acestor celule de a desfășura o activitate pozitivă", spunea dl. Léon Mauvais în raportul său privind problemele de organizare, din cadrul Congresului Partidului Comunist Francez din 1945.[1] Tot el preciza mai departe: "Sînt celule de cincisprezece pînă la douăzeci de membri, ce fac de trei ori mai multă muncă decît celule de cincizeci pînă la șaizeci de membri". Iată de ce numărul optim este de cincisprezece–douăzeci de membri. Statutele partidului comunist nu fixează însă nici un plafon determinat, deoarece nu este în cauză numai numărul de aderenți, ci și posibilitatea de a-i multiplica conducerile. Divizarea unei celule prea mari necesită găsirea unui al doilea secretar capabil să îndeplinească aceste funcții. Dl. Léon Mauvais explica foarte clar acest lucru atunci cînd, în același raport, declara: "Imediat ce sînt îndeplinite condițiile pentru crearea a două conduceri, trebuie descentralizate (divizate) celulele cu efective prea numeroase".

Prin natura și dimensiunea ei, celula are asupra membrilor săi o autoritate mult mai mare decît secția. In primul rînd, este vorba despre un grup absolut permanent, fiind format chiar la locul de muncă, unde aderenții partidului se întîlnesc zilnic. [...]

MILIȚIA – Ruptura dintre partidele politice și acțiunea electorală și parlamentară devine și mai clară pentru partidele ce se bazează pe miliție: un fel de armată particulară, ai cărei membri sînt încadrați militar, supuși aceleiași discipline și aceluiași antrenament ca și soldații, îmbrăcați în uniforme, purtînd insigne, capabili asemeni lor să defileze în pas cadențat, precedați de muzică și drapele, apți precum ei să înfrunte dușmanul cu armele sau în luptă fizică. Acești membri sînt totuși niște civili; în afara cazurilor de excepție, ei nu sînt mobilizați în permanență și nici întreținuți de către organizație: au numai obligația să participe foarte frecvent la adunări și exerciții. Trebuie să fie oricînd la dispoziția șefilor lor. Membrii miliției se împart de obicei în două categorii: unii dintre ei formează un fel de armată activă, iar ceilalți numai "rezerva". De exemplu, în cadrul secțiilor de asalt hitleriste, membrii activi erau convocați de trei-patru ori pe săptămînă și aproape în toate duminicile, pentru marșuri de propagandă sau pentru protecția adunărilor politice; în timp ce milițienii în vîrstă de peste 35 de ani sau cei care erau reținuți de ocupațiile lor profesionale erau organizați în regimente separate și aveau de îndeplinit niște obligații mult mai puțin grele. Tot astfel, organizarea "fasciilor de luptă" italiene inițiată în 1921 făcea distincția între *principii*, elemente active, și *triari*, un fel de grupare teritorială căreia îi reveneau numai misiuni de mai mică importanță.

Caracterul militar al miliției reiese nu numai din compunerea cît și din structura sa, care are la bază grupuri foarte mici ce se aglomerează în piramide pentru a forma unități din ce în ce mai mari. În Secțiile de asalt național-socialiste, elementul inițial era ecadronul (*schar*) formată din patru pînă la doisprezece oameni; trei pînă la șase escadroane formau o sectie (*trupp*); patru secții constituiau o companie (*sturm*); două companii, un batalion (*sturmbaum*); trei pînă la cinci batalioane, un regiment (*standarte*) ale cărui efective se situau astfel între 1.000 și 3.000 de oameni; trei regimente alcătuiau o brigadă (*untergruppe*); patru pînă la șapte brigăzi, o divizie (*gruppe*), fiecare divizie corespunzînd uneia dintre cele 21 de regiuni ale teritoriului german. Uniunea luptătorilor Frontului roșu, miliție a Partidului Comunist German (dizolvată în 1929 și reînființată sub forma Ligii de luptă antifascistă) avea la bază grupe de cîte opt oameni (de cîte cinci mai apoi) care locuiau în același cartier și pe cît posibil în același grup de imobile, pentru a putea fi mobilizați mai ușor. Patru grupe formau o secție (*abteilung*), iar trei secții o "camaraderie" (*Kamaradschaft*). Organizarea fasciilor musoliniene era copiată identic după acest model, baza constituind-o "escadroanele de luptă" (*squadri di combatimento*), grupate pe secții, centurii, cohorte și legiuni, urmînd o terminologie luată din istoria romană. [...]

LEGĂTURI VERTICALE ȘI LEGĂTURI ORIZONTALE – Deosebirea dintre articulația puternică și articulația slabă, oricît de importantă, rămîne insuficientă. Ea oferă numai o primă schemă a unui clasament, o primă bază de orientare foarte aproximativă. Pentru a o preciza, trebuie determinat sensul articulației, ceea ce determină opunerea pe de o parte a legăturilor verticale și a legăturilor orizontale, iar pe de alta a centralizării și descentralizarii.

Noțiunea de legătură verticală nu este nouă. Partidul comunist a dus-o la un înalt grad de perfectiune, dar nu tot el este cel care a inventat-o. În sens larg, se numește legătură verticală legătura care unește două organisme în relație de subordonare: de exemplu, o secție comunală și un comitet de arondisment, un comitet de arondisment și o federație provincială, o federație provincială și comitetul central. Dimpotrivă, legătura orizontală este legătura dintre două organisme aflate la același nivel: legătura dintre secția din Neuilly și cea din Passy, între comitetul din Libourne și cel din La Rîole, între federația din Dordogne și cea din Lot-et-Garone. Sistemul de legături verticale este destinat a nu admite în partid decît pe cel dintîi, nu și pe cel de-al doilea. Se ajunge astfel la o compartimentare riguroasă: grupurile din același eșalon nu pot comunica între ele decît la vîrf. Fapt care implică două aspecte: absența oricărei legături orizontale directe și utilizarea delegației pentru formarea "instanțelor superioare". Presupunînd că două secțiuni comunale nu au dreptul să stabilească legături orizontale directe, dacă congresul local este alcătuit din adunarea membrilor secțiilor locale, cele două secții în cauză vor putea intra în contact în cadrul congresului: va apărea o legătură orizontală indirectă. Dacă dimpotrivă la congres au acces numai delegații secțiilor, mandatați în conformitate, nu se va stabili nici un contact între secțiile propriu-zise. [...]

Mecanismul legăturilor verticale nu este numai un mijloc admirabil de menținere a unității și omogenității partidului: el înlesnește și trecerea acestuia la acțiunea secretă. Deoarece regula fundamentală a clandestinității o reprezintă tocmai legăturile verticale și închiderile etanșe: astfel încît o intervenție a poliției rămîne limitată la un sector extrem de restrîns al organizației. Mecanismul de trecere de la acțiunea publică la cea secretă este foarte simplu. Partidul scapă mai întîi de aderenții cel mai puțin fideli, care îl părăsesc în urma interdicției sau de frica persecuției. Grupurile de bază se divid încă și mai mult: în 1940 s-a divizat de exemplu în grupuri de cinci și apoi de numai trei membri. Își păstrează însă întregul aparat, aplicînd cu mai multă strictețe regulile permanente privind interdicția legăturilor orizontale. Faptul că există posibilitatea unei acțiuni clandestine a jucat un rol important în adoptarea sistemului de legături verticale de către Internațională, în 1924: asta în vremurile eroice în care partidul acționa jumătate pe față, jumătate pe ascuns. Pe de o parte războiul și ocupația, pe de alta persecuțiile și interdicțiile recente, îi mențin întreaga valoare la acest vechi motiv. Totuși, prea mulți oameni privesc astăzi partidul comunist numai din perspectiva adaptării lui la clandestinitate; ca mijloc de unificare însă, valoarea lui este fără îndoială mai mare. [...]

CENTRALIZARE ȘI DESCENTRALIZARE – Se confundă adesea legăturile verticale cu centralizarea și cele orizontale cu descentralizarea. Dacă însă cele două categorii de noțiuni au multe puncte comune, nu este mai puțin adevărat că fundamentele lor sunt total diferite. Legăturile verticale și cele orizontale definesc modurile de coordonare ale elementelor de bază ce compun partidul; centralizarea și descentralizarea se referă la repartiția puterilor între eșaloanele conducerii.

Fie două partide A și B. În primul, secțiile locale pot întreține raporturi strînse; pe plan local autoritatea efectivă aparține congresului federal, la care au acces toți membrii, și unde se manifestă toate tendințele: iată o legătură orizontală. În cel de-al doilea partid, secțiile locale sînt riguros izolate între ele; pe plan local, autoritatea se află în mîinile unui birou director ales de către congres, el însuși format din delegați desemnați de către secții: iată o legătură verticală. Să presupunem însă că biroul director local al partidului B posedă aceleași atribuții (les mêmes pouvoirs) cu congresul local al partidului A, că acestea ar fi foarte dezvoltate în raport cu prerogativele recunoscute conducerilor centrale ale lui A și B, că deciziile esențiale se iau deci la nivel local: iată două partide descentralizate. Să presupunem, dimpotrivă, că autoritățile lui A și B nu au nici o prerogativă serioasă, că totul se decide de către conducerile centrale: iată două partide centralizate. În consecință, descentralizarea nu este teoretic asimilabilă legăturilor orizontale, nici centralizarea legăturilor verticale. Practic însă, tendința de asimilare este indiscutabilă: ea nu este însă nici generală, nici absolută: de exemplu, în partidul socialist francez legăturile verticale domină în ciuda unei mari descentralizări. Trebuie înlăturată *a fortiori* confuzia articulare slabă-descentralizare, articulare puternică- centralizare: S.F.I.O. este descentralizată, dar puternic articulată; Partidul conservator englez, centralizat dar slab articulat etc.

Centralizarea și descentralizarea se prezintă sub multe și diverse forme. Se pot distinge patru mari tipuri de descentralizare: locală, ideologică, socială și federală. Prima corespunde noțiunii generale de descentralizare: ea se definește prin faptul că leaderii locali ai partidului provin de la bază, că dețin mari puteri (atribuții), că centrul exercită o acțiune restrînsă asupra lor, că deciziile finale le aparțin. Această descentralizare locală corespunde unei articulări slabe, precum în Partidul radical-socialist francez sau în partidele americane; ea se poate asocia și unei articulări puternice, întîlnită la S.F.I.O. Tot ea are consecințe puternice asupra atitudunii partidelor: tinde spre "localism", altfel spus orientează partidul către chestiuni de interes regional, în detrimentul marilor probleme naționale și internaționale. Nu mai există propriu-zis o politică a partidului, ci politici locale juxtapuse și contradictorii, inspirate de interese speciale, ce nu degajă un interes general și nici o privire de ansamblu a problemelor. Îngustimea politicii franceze în timpul Republicii radicale se explică în mare măsură prin descentraliza-

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

rea partidului ce o asuma, asemenea nesiguranţelor politice ale adunărilor americane: este un lucru grav că cea mai mare naţiune a lumii, ce asumă responsabilităţi la scară planetară, se bazează pe un sistem de partide orientat în întregime către orizonturi locale foarte înguste. [...]

PARTIDELE DE CADRE ŞI PARTIDELE DE MASE – Distincţia dintre partidele de cadre şi partidele de mase nu se bazează numai pe dimensiunea şi numărul lor de membri: nu este vorba de o diferenţă de mărime, ci de structură. Să luăm în consideraţie Partidul socialist francez: recrutarea aderenţilor are în ceea ce-l priveşte un caracter fundamental, atît din punct de vedere politic, cît şi financiar. El caută în primul rînd să facă educaţie politică clasei muncitoare, să formeze în rîndul ei o elită capabilă să-şi asumea guvernarea şi administrarea ţării: aderenţii sînt aşadar însăşi materia partidului, substanţa acţiunii sale. Fără aderenţi, partidul ar fi ca un profesor fără elevi. Din punct de vedere financiar, partidul se bazează în principal pe cotizaţiile plătite de membri, iar prima îndatorire a secţiei este de a asigura acoperirea lor regulată. Partidul reuneşte astfel fondurile necesare operei sale de educaţie politică şi activităţii sale zilnice; tot astfel îşi poate finanţa alegerile: aici se întîlnesc perspectiva financiară cu cea politică. Acest din urmă aspect este fundamental: întreaga campanie electorală presupune o cheltuială enormă. Tehnica partidului de mase are ca efect înlocuirea finanţării capitaliste a alegerilor cu o finanţare democratică. În loc să se adreseze cîtorva mari donatori particulari, industriaşi, bancheri sau mari negustori, pentru a acoperi cheltuielile campaniei – ceea ce-l face pe candidat (şi pe ales) dependent de aceştia – partidele de masă repartizează sarcina unui număr cît mai ridicat de aderenţi, care contribuie fiecare cu o sumă modestă. Invenţia partidului de mase poate fi comparată cu aceea a Bonurilor scoase de apărarea naţională, în 1914: Bonurile Trezoreriei erau altădată nişte bilete de bancă de valoare mare, plasate la cîteva mari bănci care împrumutau statul; în 1914, ideea genială fu aceea de a multiplica biletele de bancă de valoare mică şi de a le răspîndi într-un public cît mai larg cu putinţă. Tot astfel, partidele de mase se caracterizează prin apelul la public: la publicul plătitor, care permite campaniei electorale să iasă din aservirea capitalistă; publicului care ascultă şi acţionează, care primeşte o educaţie politică şi învaţă mijlocul de a interveni în viaţa statului.

Partidul de cadre răspunde unei noţiuni diferite. Este vorba de a reuni notabilităţi pentru pregătirea alegerilor, de a le conduce şi păstra în contact cu candidaţii. Mai întîi, personalităţi influente, ale căror nume, prestigiu şi strălucire vor garanta pentru candidat şi îi vor cîştiga voturi; notabilităţi tehnicieni mai apoi, care cunosc arta de a-i dirija pe alegători şi de a organiza o campanie; în sfîrşit, notabilităţi financiare, care să aducă banii. Aici, calitatea primează faţă de orice altceva: amploare a prestigiului, abilitate tehnică, importanţă a averii.

PARTIDE TOTALITARE ŞI PARTIDE SPECIALIZATE – Să comparăm un militant radical cu un partizan comunist. În viaţa celui dintîi, partidul ocupă un loc foarte redus; el participă din cînd în cînd la reuniunile comitetului său; încearcă uneori să obţină favoruri prin intermediul deputatului său; urmăreşte combinaţiile politicii naţionale şi mai ales locale; prevede candidaturile şi alianţele relative la următoarele alegeri. Citeşte un ziar radical, dacă există; se înscrie în Liga Drepturilor Omului, care nu are cine ştie ce activitate, sau în vreo lojă masonică, sau în vreun alt grup similar. Nu consacră în cele din urmă partidului decît cîteva ore din timpul său, cîteva gînduri din preocupările sale familiare. Nici viaţa sa intelectuală, nici cea profesională, nici timpul său liber, nici (cu atît mai puţin) viaţa de familie sau sentimentală nu sînt influenţate de radicalism. Participarea păstrează un caracter pur politic, fără să depăşească acest domeniu foarte limitat. Partidul radical este un partid specializat.

Cu totul alta este situaţia partizanului comunist. Partidul cere din partea lui o activitate politică mult mai intensă. În fiecare zi, la uzină sau atelier, el trebuie să militeze în cadrul celulei, adică să răspîndească pe lîngă tovarăşii săi de lucru cuvintele de ordine ale partidului, să le comenteze textele esenţiale din "L'Humanité" sau din cotidianul comunist local, să le întreţină zelul revendicativ. Întreaga sa viaţă profesională este astfel încadrată de către partid, dominată de către partid, închinată servirii partidului. El este membru al sindicatului CGT, care este o filială a partidului, şi unde activitatea lui o prelungeşte şi o completează pe aceea a celulei, tot astfel timpul său liber; o mare parte din acesta este absorbit de reuniunile partidului, sindicatului sau ale organismelor anexe: Partizanii păcii, Organizaţia de prietenie Franţa–U.R.S.S. etc.; ce mai rămîne este organizat prin grija partidului: asociaţii sportive comuniste, hanuri pentru tineretul comunist, serbări, chermeze şi picnicuri comuniste, şedinţe de cinema comuniste, cluburi literare şi artistice comuniste, expoziţii şi conferinţe comuniste; toate acestea compun "distracţiile" partizanului. Partidul intră astfel şi în viaţa lui de familie: cum este şi firesc, soţia lui este înscrisă în Uniunea femeilor franceze şi în diferite comitete de gospodine; copiii fac parte din Uniunea republicană a tineretului francez şi din filialele acesteia. Nu mai există distincţie între viaţa publică şi cea particulară, nu mai există decît o viaţă partizană. Astfel se defineşte partidul totalitar. ❑

NOTE:

1) *Le Parti communist français, puissant facteur de l'union et la renaissance de la France*, brochure, Editions du Parti, 1945, p. 10.

N. trad.: Am tradus prin "unităţi componente" sintagma *"cellules componentes"* pentru a face astfel distincţia de termenul *"celule"* folosit mai departe pentru a desemna un element specific organizării partidului, "celule".

Traducere şi prezentare de
Ana-Luana STOICEA

*Fragmente din Maurice Duverger, *Les Partis Politiques* (Paris: Librairie Armand Colin, 1961), pp. 22-23, 34-35, 41, 45-47, 55-56, 67-68, 69-70, 72-74, 84-85, 141-142.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

Violența și compromisul

STELIAN TĂNASE

"Une société ne vit et ne prospere que s'il établit entre les groups d'élites une véritable collaboration. D'une maniére ou d'une autre, l'élite doit être une, en pensée et en action, sur les métières essentielles."

Raymond Aron

Alternativa la negociere, dialog, compromis este violența. Ea rezultă din intenția de a adjudeca puterea prin eliminarea celorlalți pretendenți. Compromisul definit din punct de vedere moral și intelectual are o conotație negativă. O judecată empirică asupra compromisului, și a felului în care acționează indivizii ar indica o suită nesfîrșită de compromisuri pe care fiecare le face cu ceilalți. În contrast, discursul moral sau intelectual dezvoltă o retorică radicală anti-compromis. Cînd acest tip de discurs este dominant în politică, se ajunge la polarizarea societății, la blocaj, la violență. Anomia unei societăți este și consecința lipsei de dialog între elite și contraelite, între elitele politice, elitele intelectuale și cele de afaceri. Negocierea este principalul instrument al politicii. Compromisul nu înseamnă încetarea confruntării politice. Ci doar așezarea confruntării pe reguli acceptate de societate, pe transparența acestora, și respectarea procedurilor. Cînd forțele politice nu se află în contact, cînd ele nu-și negociază zonele de acțiune și influență, funcționarea societății încetează. În epoci de tranziție, dinamismul transformărilor cere o riguroasă "impersonalizare" a regulilor de joc, și practica insistentă a negocierii și compromisului. Asta din cauză că instituțiile sînt fragile, iar cîștigurile democratice se realizează dificil și nu sînt, decît într-un tîrziu – dacă sînt – ireversibile. Refuzul dialogului, negocierii și compromisului ca instrument politic este o boală a copilăriei clasei politice.

Aceste gînduri mi-au fost trezite de faptul că în aprilie se împlinesc cinci ani de cînd în Polonia s-a încheiat "masa rotundă". S-au aflat față în față statul autoritar și societatea. O prăpastie de netrecut traversa Polonia: de-o parte comuniștii care renunțaseră la ipocrizia "democrației populare" pentru a instaura legea marțială în 13 decembrie 1981, de cealaltă imensa majoritate a populației. În 1988, Polonia se afla – în urma refuzului populației de a colabora și a incapacității regimului de a mobiliza societatea – într-o criză și mai adîncă decît cea din 1980-81.

Situația Poloniei părea fără ieșire. O societate polarizată. O putere care nu avea bază socială, singura bază a puterii ei fiind armata și nomenclatura. De cealaltă parte, o societate care întorsese spatele regimului și trăia în structuri paralele și a cărei voință politică nu era în nici un fel reprezentată în structurile de decizie. Două lumi care nu comunicau. Polonia se prăbușea și nimic nu părea să oprească această cădere. Jadwiga Staniszkis scria cinci ani mai devreme, în 1984, că Polonia este blocată pentru că elita (comunistă) și contraelita (opoziția) nu sînt suficient de mature pentru a negocia ieșirea din criză. Pe de o parte, birocrația de partid refuza să treacă la reforme radicale de teamă de a pierde și mai mult controlul asupra societății pe care îl redobîndise în decembrie 1981. Pe de altă parte, Solidaritatea gîndea în aceiași termeni maniheiști, autoritari, "they had not developed a really pluralistic way of thinking; they had not got a training in democratic political culture", de care aveau nevoie pentru a conduce infinit de complexa problemă a tranziției de la un sistem autoritar la unul democratic. Dacă ar veni la putere, Solidaritatea ar conduce Polonia de o manieră autoritară, conchide Jadwiga Stanizkis. Blocajul Poloniei la jumătatea anilor '80 se datora incapacității elitelor de a dialoga. Dacă în 1981 "anticomunismul de cavernă" al Solidarității (cum îl definește chiar unul dintre liderii legendari, Adam Michnik) ca și dogmatismul intolerant al nomenklaturii duseseră la negăsirea unui compromis (ambii actori fiind convinși că el este imposibil), în 1988-89 ambele elite, după experiența istorică nefastă a stării de asediu (care a însemnat un dublu eșec – și al elitei și al contraelitei) s-au așezat la masa tratativelor. Ele au început la 6 februarie și au durat două luni. În aprilie în fața camerelor TV, un acord este încheiat. Acordul prevedea legalizarea Solidarității și a partidelor politice, alegeri

libere (parțial pentru Seim, total pentru Senat), libertatea presei etc. Ambele părți cîștigaseră cîte ceva – unii o minimă legitimitate și un suport în societate, ceilalți intrarea în competiția pentru putere. Scopul "mesei rotunde" a fost de a debloca situația. Pentru compromis a fost nevoie ca ambii parteneri să fie pregătiți să-l facă. Polarizarea societății nu avea cum să rezolve inflația, locurile de muncă, locuințele, mizeria etc. Pentru dificilul parcurs al tranziției era nevoie de o participare importantă a societății la crearea unei mase critice. Tranziția nu poate fi făcută de unii împotriva altora sau numai de sus în jos sau de jos în sus, prin greve și demonstrații, prin manifeste, literatură și discursuri morale. Uriașul efort al tranziției solicită încrederea populației în elită (deci legitimitatea puterii), capacitatea populației de sacrificii, ca și competența liderilor de a oferi soluții și de a avea rezultate concrete. "Masa rotundă" a fost un *challenge* dur pentru ambele părți. Unii doreau să iasă cu bine dintr-un trecut dificil de justificat (lovitura din decembrie și criza societății), alții doreau ca trecerea de la un regim la altul să se facă pașnic.

Scenariul compromisului a apărut întîi printre intelectualii disidenți. Chestiunea era de a împiedica statul/partid de a conduce societatea în mod dictatorial. În condițiile în care comunismul părea ireversibil, autolimitarea obiectivelor opoziției democratice era dovada lucidității. Renunțînd la mijloacele violente de acțiune împotriva regimului, ei au preferat mobilizarea societății, constituind înăuntrul acesteia o lume paralelă care trăia în afara realității oficiale. Astfel se limita acțiunea statului/partid, iar societatea își urmărea propriile ei obiective: lărgirea zonelor din afara controlului statului. Treptat, societatea civilă s-a amplificat pînă la gradul la care puterea oficială s-a văzut izolată. Numai recurgerea la legea marțială a restabilit (partial, și pentru scurtă vreme) controlul. După ce a eșuat și cu această ultimă metodă, a fost obligată să se așeze la masa tratativelor.

Astăzi constatăm succesul rezistenței societății față de statul/partid. Strategia "evoluționistă" (Michnik), a revoluției autolimitate (Kuron, Geremek), s-a folosit de continua chemare la negocieri și nonviolentă. Scenariul compromisului istoric a apărut printre intelectualii anticomuniști lucizi, care au înțeles că scopul este demontarea sistemului și că întîrzierea în discursul radical (pe care tot ei l-au folosit o vreme de cîte ori a trebuit) strict intelectual și moralist îi duce la izolare și eșec. Rațiunea pentru care au abordat negocierea și compromisul a fost una strict practică: ieșirea din blocaj a Poloniei. Grupurile moderate din ambele părți au realizat că tranziția neviolentă, negociată este preferabilă unei înfruntări deschise. "Viziunea mea asupra compromisului se bazează pe convingerea că, aflîndu-se în fața unor realități complexe, democrația pluralistă necesită compormisuri", scria Michnik în 1988, după ieșirea din închisoare.

Anii '80 au fost anii maturizării elitelor politice poloneze. Michnik scria atunci: "Jaruzelski trebuie să ia o decizie: să fie recunoscut de istorie ca omul care a introdus legea marțială sau ca acela care a fost arhitectul noului compromis". Nu întreaga opoziție se plasa pe această poziție, au existat confruntări puternice între cei care optaseră pentru dialog și cei care considerau că numai o înfruntare directă a statului/partid putea duce la instaurarea unui regim democratic. Linia "compromisului" a cîștigat, iar în Polonia trecerea de la dictatură la democrație s-a realizat pașnic, fără a se recurge – de o parte sau de alta – la violență.

Pentru a înțelege acest lucru este suficient să observăm ce s-a întîmplat în România, unde nici nu s-a pus chestiunea unui compromis. Prima cauză a fost lipsa partenerilor. Actorii dramei au fost o elită agresivă și o societate pasivă. Elita politică comunistă a adoptat o poziție radicală, în lipsa unei contraforțe, a unui partener care să-i impună negocierea. E suficient să ne amintim, de exemplu, apelul făcut de Ceaușescu pentru intervenție militară a țărilor Pactului de la Varșovia în august 1989, pentru a împiedica instalarea guvernului Mazowiecki. Societatea românească nu și-a făcut simțită prezența și voința decît cu rare prilejuri (1977 mișcarea Goma, 1977 Valea Jiului, 1979 SLOMR, noiembrie 1987 Brașov, activitatea cîtorva disidenți). Ea nu a impus lideri care să aibă destulă autoritate pentru a vorbi în numele ei. Prin incapacitatea societății de a se autoorganiza și a-și impune obiectivele, "societatea secundă" (Elemer Hankiss) nu a obligat statul/partid să se angajeze într-o negociere. Atîta vreme cît putea guverna dictatorial, fără ca o contraforță să-i limiteze acțiunea, the *decisions-makers* au preferat să utilizeze dictatura. Societatea are partea ei de răspundere în eșecul politic din decembrie, cînd a trebuit să recurgă la violență pentru a răsturna regimul politic totalitar al lui Ceaușescu. Altfel spus, dacă societatea ar fi articulat din timp o rezistență împotriva dictaturii totalitare a familiei Ceaușescu și și-ar fi constituit o "societate secundă" (economică, intelectuală, politică mai ales, deci lideri), trecerea de la un regim la altul s-ar fi realizat fără victime. Lipsa alternativelor și partenerului a făcut ca România să fie singura țară din fostul bloc sovietic unde această schimbare s-a făcut cu victime omenești. Decalajul de timp, inexistența unei elite politice alternative și a unei societăți experimentate în confruntări și negocieri politice, în crize și rezolvarea lor a produs multe din dificultățile în anii care au urmat.

Rolul elitelor în tranziție este esențial. Tranziția (ca și guvernarea) nu se poate realiza decît în situația în care elitele conlucrează între ele, renunțînd la pretenția de a se exclude reciproc, fizic și politic. Schumpeter (în *Capitalism, Socialism and Democracy*) nota acest lucru printre condițiile reușitei democrației. Este și una din lecțiile pe care exemplul polonez îl ilustrează. ❑

STELIAN TĂNASE (born 1952), writer. He graduated from the Faculty of Philosophy of the Bucharest University. He published two novels. Founder of *22* weekly magazine in January 1990. Vice-President of the Chamber of Deputies of the Parliamentary Foreign Affairs Committee. Editor of *Sfera Politicii*.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.